

EN HOTAD OS-MEDALJÖR

VALHALLABADET

Benoit Maire & Emma Svanberg

Göteborg, 2025

© Benoit Maire & Emma Svanberg

Omslagsbild: Stillbild ur reklamfilmen Göteborg, 1973,

foto Johnny Schwerin, Svenska Filminstitutet

Fotografier och illustrationer av författarna om inget annat anges

ISBN: 978-91-531-6100-4

Framtagen med stöd av ARQ-forsk och Ivar och Anders Tengboms fond

INNEHÅLL

En hotad OS-medaljör

<i>Den konkurrenskraftiga evenemangsstaden under hot</i>	-2
<i>Vad har redan sagts?</i>	-4
<i>Metod</i>	-6
<i>Begränsningar</i>	-7

Störst, bäst och vackrast!

Varför bevara?

<i>Stadsväven och identiteten</i>	-17
<i>Olika förhållningssätt till rivning och bevarande</i>	-19
<i>Vad får man lov att göra?</i>	-26
<i>Sportarenan – dagens kyrka?</i>	-32

Ritmiska rum och strukturer

<i>Faser i badets utveckling</i>	-35
<i>En volym för varje funktion</i>	-39
<i>Väst: den sammankopplande länken</i>	-41
<i>Norr: den anspråkslösa entrén</i>	-41
<i>Öst: fabriksfasaden</i>	-43
<i>Söder: det demokratiska spektaklet</i>	-43
<i>Rumssekvenser – rörelser genom planen</i>	-51
<i>Konstruktionen som ett konstverk</i>	-58
<i>Kroppens upplevelse av ljus och material</i>	-64
<i>Hantverksmässiga detaljer</i>	-64
<i>Det stukade ljuset</i>	-75
<i>Konsten i arkitekturen</i>	-80
<i>En sliten skönhet eller åldrad atlet?</i>	-84
<i>Tidslager</i>	-88

Idéerna bakom badet

<i>Sökande efter ett nytt bad i Göteborg: Badberedningen</i>	-92
<i>Tävlan om ett bad- och idrottshus vid Skånegatan</i>	-93
<i>Varför vann 3 Ronden?</i>	-99
<i>Learning from Skånegatan</i>	-109
<i>Ett stråk och en stad för evenemang!</i>	-111
<i>På internationell nivå</i>	-114
<i>Kvinnor Kan</i>	-118

Förlorade bad

<i>Simhallarna och arkitekturparadigmen</i>	-122
<i>Simsituationen i storstäderna genom siffrorna</i>	-123
<i>Jämförelse mellan jämnåriga badhus</i>	-126
<i>Driftskostnader och kommunernas dilemma</i>	-134

Valhallabadet i framtiden?

<i>Byggnaden som ett arkiv</i>	-141
<i>Hotbild 2025</i>	-144
<i>Folkets badhuskamp</i>	-146
<i>Arkitekturpotential</i>	-148
<i>Arkitektur- och arkitektbot</i>	-154

Referenser

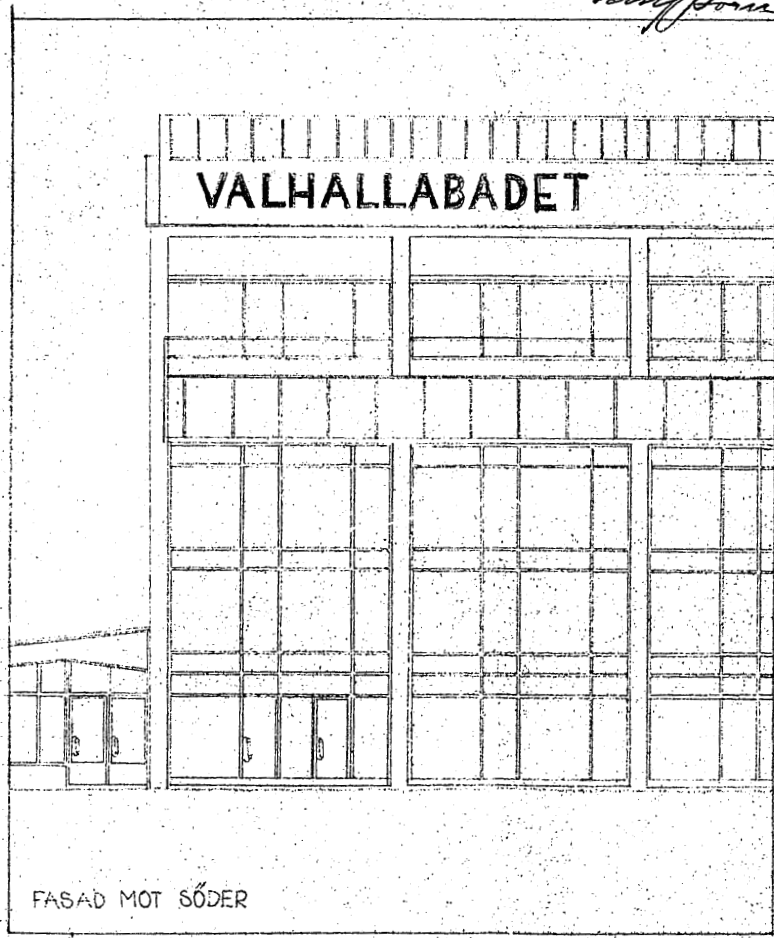
Tack

1065

FASTSTÄLLD AV BYGGNADS-
NÄMNDEN I GÖTEBORG
den 20 OKT 1956 § 1060
betygar: F3 Ejendoms vägnar:

189566

Wernhoffson

FASAD MOT SÖDER

- ovan -
Neonskyltar, A.B. Ferd.
Lundquist & Co, Göteborg, 1956,
Göteborg stads bygglovsarkiv.

EN HOTAD OS-MEDALJÖR

Lukten av plast från flytverktyg och smaken av klor eller salt från vattnet. Detaljer utförda av skickliga hantverkare. Ljuset letar sig in genom stora öppningar i taket och spelar på väggar täckta av konst av namnkunniga konstnärer. I öronen brusar vatten vars lätta tryck mot huden skapar lugn och välmående. När simningen är över är musklerna trötta och endorfinerna sjuder under huden. I simhallen ställs arkitekturupplevelsen på sin spets. På få andra platser känns byggnaden så nära in på huden. Rummen varierar från trångt och tätt till stort och monumentalt, med bassängrummet som det avslutande crescendo i rumskompositionen.

Simhallen är på samma gång en social plats och en plats för stillhet. Här träffas vännerna i simklubben, här möts bekanta eller främlingar i spontana samtal i bastu eller omklädningsrummen. Här finns plats för meditation och motion utförd i ensamhet eller i grupp. Barn lär sig simma, mellanchefer övar crawl, eliten försöker pusha rekord och pensionärer rehabiliteringssimmar. Här finns både stim och tystnad och här byts det digitala bruset mot bruset av vatten. Men oavsett om besökarna möts för att träna i grupp eller i ensam kontemplation är simmarens ensamhet i sin multisensoriska upplevelse i vattnet.

Majoriteten av Sveriges simhallar byggdes under perioden 1950–1979. De ägs ofta kommunalt, har höga driftskostnader och börjar bli lite till åren. Om inte renoveringar redan har utförts börjar det bli dags. Sveriges kommuner står därmed på många håll inför ödesbeslutet att renovera sina befintliga simhallar eller riva och bygga nytt. Eller som i fallen där folkmängden och skatteintäkterna minskar, att riva den gamla utan att ersätta med en ny.

Alla byggnader har en inneboende livslängd. Hur lång den är kan bero på många faktorer, från de ursprungliga byggmaterialens kvalitet och de tekniska systemens hållbarhet eller möjlighet att bytas ut, till hur funktionen går att anpassa till tidens föränderliga behov. Oavsett den inneboende livslängden på byggnadsdelarna, behöver alla byggnader förvaltning och kontinuerligt underhåll förlänger livslängden.

Den konkurrenskraftiga evenemangsstaden under hot

När Valhallabadet i Göteborg invigdes 1956 var det en av pionjärerna inom det moderna svenskt simhallsbyggandet och det lyser fortfarande starkt som ett högklassigt exempel på vad som kan uträttas inom simhallsarkitektur. Men trots sin välbevarade femtiotalsarkitektur och sin unika status som enda svenska byggnad belönad med OS-medalj i arkitektur har en politisk majoritet i Göteborg beslutat att den ska rivas.

Anledningen är målet att Göteborg ska behålla sin position som konkurrenskraftig evenemangsstad där det satsas på stora arenaevenemang. Den stora arenan Scandinaviums scenteknik anses inte nå upp till internationella artisters krav och det finns brist på sporthallar i Göteborg, inte minst sedan Lisebergshallen revs 2019 vid byggandet av tåg tunneln Västlänken. Efter många år av utredningar togs ett politiskt rikttningsbeslut 2022 att en ny multiarena ska byggas på den tomt där Valhallabadet står. Placeringen innebar att den nya arenan planeras i direkt anslutning till Gothia Towers hotellkomplex vid Svenska Mässan, där det planeras ett fjärde hotelltorn. Samtidigt önskas en stad med blandade funktioner som kan leva över hela dygnet, en så kallad blandstad.¹

Valhallabadet är ett mycket välbesökt bad med sina cirka 500 000 besökare per år och det kan vara trångt i banorna när simföreningar och vardagsmotionärer konkurrerar om ytan. Representanter för arenaöverenskommelsen menar att Valhallabadet är ”uttjänt”, simföreningarna vill ha funktionsenliga lokaler för att kunna träna och tävla, och banorna på Valhallabadet är lite för smala för internationella simtävlingar.

Rivningsshotet har dock väckt många protester och frågan om att skydda Valhallabadet som byggnadsminne har väckts vid två tillfällen. Länsstyrelsen som ansvarar för byggnadsminnesmärkningen intygar att badet har tillräckligt höga kvaliteter för att nå upp till kraven på byggnadsminne men har givit avslag vid båda tillfällena eftersom ansökan inte skedde i samförstånd med ägarna, i det här fallet politiskt genom Göteborgs stad. Vid första tillfället ansågs byggnaden inte vara under direkt hot och vid det andra tillfället hade

1 Stadsledningskontoret, *Ny arena och stadsutveckling i evenemangsområdet*, slutrapport, 2022

beslutet redan tagits om rivning.² Länsstyrelsen kan inte ge en byggnad skydd utan ägarnas samarbete för långsiktig förvaltning.

När beslutet om rivning diskuteras handlar det ofta om det som inte finns på platsen idag, det handlar om drömmen om evenemangsstaden och den blomstrande besöksindustrin. Vi saknar dock diskussionen om det som redan finns och samtalen om vad arkitekturen är och kan göra.

I den här publikationen har vi dykt på djupet i Valhallabadets arkitektur med målet att göra ett sådant tillägg till det offentliga samtalet. Genom att lyfta de arkitektoniska idéerna, och de materiella och sociala kvaliteterna, vill vi öka medvetenheten om ett lite underskattat kulturarv, viktigt för den lokala, nationella och den internationella arkitekturhistorien. Med den här publikationen hoppas vi bredda bilden av värdena som riskerar att försvinna i de stora stadsomvandlingsprojekt som pågår i Göteborg under de första decennierna på 2000-talet. Även om ett nytt centralbad skulle uppnå mycket hög nivå och tillgodose flera behov i staden, menar vi att det är omöjligt att ersätta Valhallabadet.

I skrivande stund händer det mycket. Namninsamlingar och medborgarförslag har vid upprepade tillfällen samlat hundratals underskrifter, en dokumentärfilm och badet producerades under vintern 2024–2025 och demonstrationer har anordnats. Samtidigt rullar planerna på med arkitekttävlingar om den nya multiarenan som ska ta badets plats och det nya centralbad som ska byggas på motsatt sida Valhallagatan.

2025 markerar också femtioårsjubileumet av 1975 års internationella byggnadsvårdsår och det råder lågkonjunktur. Bland arkitekter och allmänhet hörs ett ökat intresse för bevarande och kulturmiljö, och begrepp som cirkulärt byggande, återbruk och transformation trendar. Är intresset för bevarande en snabbt övergående trend eller en bestående folkrörelse? Har pendeln svängt tillräckligt för att ändra politiska beslut?

2 Länsstyrelsen Västra Götaland, *Väckt fråga om byggnadsminnesförklaring av Valhallabadet*, beslut 18 december 2015, Diarienummer 432-11689-2013, 432-11690-2013, 432-14970-2013 & 432-17343-2013 samt *Väckt fråga om byggnadsminnesförklaring av Valhallabadet*, beslut 27 november 2023, Diarienummer 432-24016-2022

Vad har redan sagts?

Det finns få böcker om Valhallabadet och personerna kopplade till dess uppkomst, och det gäller generellt för den svenska efterkrigstidens simhallsarkitektur. För att hitta mer information har vi hänvisats till översikter, arkiv, rapporter, studentarbeten, bevarandeprogram och samtida dagspress.

Inför Valhallabadets osäkra framtid har flera kulturmiljörapporter tagits fram, senast av företaget Antiquum inför samrådet för antagande av programplanen för ”arenaområdet”. Den går detaljerat igenom badets stora kulturhistoriska och arkitektoniska värden. Göteborgs Stadsmuseum har också skrivit en utförlig kulturmiljörapport om Valhallabadet. Utöver dessa är badet upptaget i Göteborgs stads bevarandeprogram ”Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse” samt i skriften Moderna Monument av Länsstyrelsen i Västra Götaland, Västarvet och Göteborgs stadsmuseum. I Riksantikvarieämbetets Bebyggelseregister är Valhallabadet klassificerat med värderingen blå – den högsta nivån för att bedöma kulturhistoriskt värde.

Bland studentarbeten finns Helena Nilssons bebyggelsehistoriska uppgift från 2001, Frida Bladins masteruppsats i arkitektur från 2019 och Kajsa Liljas examensarbete i globala studier om den sociala aspekten av bevarande och kulturarv från 2023. Masterstudion Before and After Building på Chalmers Arkitektur använde badet som studieobjekt under våren 2024 då de studerade badets potential för omvandling till något annat än simhall.

Bland översikterna ger Inga Kindblom en god överblick och bakgrund till den långa svenska simhallsutvecklingen i ”Om Bad och Badande innan 1950” utgiven av Riksantikvarieämbetet 1995. Kartläggningen avslutas 1950 med paradigmskiftet som ledde fram till den svenska efterkrigstidens badhusboom. Renströmska föreningen som drev badhusen i Göteborg mellan 1876–1957, skrev också en bok om sin egen historia. De erbjuder en intressant inblick i den krokiga vägen fram till ett nytt modernt badhus under första delen av 1900-talet. Berättelsen avslutas med att Valhallabadet invigdes, Renströmska badens verksamhet lades ner och en ny simhallsepok tog form i Göteborg.

Den norska ingenjören Sven Thaulow tar vid där Inga Kindbloms kartläggning avslutas med böckerna ”Friluftsbad og svømmehaller” från 1948

och den uppföljande ”Bad og Svømmeanlegg” från 1965. De är samtida lägesrapporter över simhallsbyggandet i Norden under fyrtio- och sextio-talet och har varit värdefulla källor för oss att förstå de praktiska, tekniska och idémässiga utmaningarna som efterkrigstidens simhallar bygger på. Simfrämjandets ”Om Inomhusbad” från 1938 erbjuder en praktisk guide till byggande av inomhusbad och visar även den på de frågeställningar och utmaningar som formade den stora simhallsutvecklingen några decennier senare.

Medan det är tunt i den tryckta litteraturen har det rapporterats desto mer i tidningar och tidskrifter sedan den spektakulära invigningen 1956. Sedan rivningsshotet uppstod omkring 2013 har badet åter engagerat journalister, politiker, akademiker, föreningar och privatpersoner till ledarsidor, reportage, debattinlägg och insändare både lokalt, nationellt och internationellt. En mångfald av perspektiv, minnen och berättelser har lyfts fram.

Monografier över byggnader är inte ovanliga och att det ännu inte har skrivits någon om Valhallabadet kan ha flera anledningar. Badet eller upphovspersonerna har kanske inte ansetts tillräckligt kända eller intressanta, hotet har kanske inte upplevts som tillräckligt starkt, eller så beror det på att Valhallabadet är en så utpräglad vardagsbyggnad.

Under hösten 2025 kommer boken ”Bakgrundsarkitekterna” ut av Claes Caldenby, Göran Hellborg och Ewamarie Herklint, om arkitekterna som skapade Göteborg under mellankrigstiden. Där uppmärksammas Valhallabadets produktiva men idag lite bortglömda arkitekt Nils Olsson i ett kapitel skrivet av Göran Hellborg. Vi är väldigt glada för att ha haft förmånen att prata med Claes och Göran om bakgrundsarkitekturen och Nils Olsson.

Vi anser att tiden nu har blivit mogen för en bok helt tillägnad Valhallabadet, för att rikta ljuset på efterkrigstidens simhallar och på så vis även bidra med ett perspektiv på den viktiga vardagsarkitekturen. Om det skulle visa sig att det i slutändan är omöjligt att bevara Valhallabadet hoppas vi att den här boken kan vara ett bidrag till att dokumentera badets kvaliteter för eftervärlden och fungera som ett komplement till de gedigna kulturmiljörapporter som redan finns. Vi hoppas att den skall vara av intresse dels för de närmast sörjande, det vill säga de göteborgare som har simmat i Valhallabadet sedan 1956 – från föreningarnas motionärer, elitsimmare och nybörjare, till de

som inte når bassängrummet utan stannar i bastun och kylningsbassängerna. Vi hoppas också att den kan vara intressant för arkitektur- och simintresserade från andra städer som är nyfikna på Göteborg, och vi hoppas väcka ett intresse hos de göteborgare som kanske inte har en simvana, men för vilka Valhallabadet är en del av stadskulissen.

Genom att belysa Valhallabadets och den tidiga efterkrigstidens arkitektur hoppas vi bredda synen på bevarande bortom monumenten och inspirera arkitekter och andra verksamma i byggbranschen till att uppmärksamma och kanske till och med återupprätta en svunnen byggnadskultur.

En viktig målgrupp, både direkt och indirekt, är slutligen beslutsfattare, politiker, fastighetsägare och förvaltare – som ju i många fall är precis de samma som den intresserade allmänheten.

Metod

Den här texten är resultatet av ett projekt utfört i några olika faser med sina tillhörande metoder. Initialt har vi sökt i arkiven, framför allt i Västra Götalands Regionarkiv, där vi studerat de kommunala utredningar som ledde fram till badhusbyggandet under trettio- och fyrtiotalet. Där fanns även tävlingsförslagen från tävlingen om ett bad- och idrottshus vid Skånegatan 1947–1948 och utredningarna för att bygga om Valhallabadet till ett äventyrsbad på nittioalet som aldrig genomfördes.

Utöver Regionarkivet har vi besökt Göteborgs Idrottsmuseum som har en liten utställning om Valhallabadet. Där fann vi planscher, foton och litteratur om Valhallabadet och Göteborgs simhallsutveckling som varit oss till stor hjälp. Vi var också i kontakt med det Olympiska arkivet i Lausanne, Stadsarkivet i London, Stadsmuseet i Göteborg, Röhsska Museet i Göteborg och Arkdes i Stockholm men utan större resultat. Vi har inte heller lyckats komma i kontakt med Hjörnearkivet, där vi tror att det gömmer sig en skatt av pressfoton från badets invigningsår. Tidsbegränsningen har gjort att vi fått lämna detta till ett kompletterande arbete.

Teoretiskt lutar vi oss mot en bakgrund av litteratur om restaureringskonst, arkitektur och stadsplanering från olika tidsepoker som har varit viktiga för oss för att avläsa arkitekturen och staden. Vi har läst Jane Jacobs

om städernas ekonomi och värdet i äldre byggnader, Steward Brand om hur byggnader förändras över tid, Denise Scott Brown, Robert Venturi och Steven Izenour om att analysera bilstaden, Rem Koolhaas om experimentell och tillfällig nöjesarkitektur samt Françoise Choay om relationen mellan byggnad och funktion i förhållande till bevarandefrågan.

För värdering av kulturhistorisk miljö har vi tagit avstamp i Axel Unnerbäcks värderingsmetod av kulturhistorisk bebyggelse och den danska SAVE-metoden.

Vårt fokus har genomgående varit arkitekturen, den byggda materialiteten, det som går att hitta i arkiven och det som har försvunnit. En betydelsefull del av vårt arbete har därmed utförts med arkitektens klassiska verktyg av platsanalys och grafisk representation. Här används byggnaden själv som ett arkiv, där berättelser om händelser i byggnadens liv kan avläsas genom dess materiella spår. Genom att studera byggnaden som ett arkiv har vi jämfört idéerna från tiden då badet byggdes och hur de har förändrats fram till idag.

Spåren visar hur byggnaden påverkar och har påverkats av användning, förvaltning och politiska ambitioner – och på så vis speglar samhället.

Begränsningar

I början av vårt arbete hade vi en ambition om att även samla in berättelser från badhusbesökarna. Simhallar engagerar och det är många som har minnen att berätta, inte bara om Valhallabadet utan om andra lokala simhallar. Det har dock fått stå tillbaka vid det här tillfället för att låta arkiven och byggnaden själv tala. Minnena som vårt arbete visar är alltså de som har lämnat fysiska spår, men här finns mycket mer att tillägga.

Multiarenan som planeras att ta badets plats hovrar som ett hot i horisonten, men vi kommer inte att fördjupa oss i dess vara eller ickevara, inte heller i byggandet av ett nytt centralbad. Vår utgångspunkt är att Göteborg kan tåla flera badhus och att det finns fler platser som kan passa för en multiarena.

- ovan -

År 2023 fanns fortfarande några av de ursprungliga omklädningsbåsen tillgängliga från damernas omklädningsrum, de hade sparats från nittiotalets upprustning. Foto december 2022.

- ovan -

Nyligen revs dock de sista av de äldre båsarna i det romerska badet ut och slängdes. Klockan tickar och delar av byggnadens fysiska arkiv riskerar att försvinna. Foto december 2022.

STÖRST, BÄST OCH VACKRAST!

Simmarna i vattnet, åskådarna på läktaren och flanörerna i kaféet förenas alla i samtidens strävan efter idrott och demokrati! Konst, exklusiva material och gestaltade volymer bildar tillsammans aspekter av den nya demokratiska arkitekturen och skapar en byggnad som kan användas och observeras från en mångfald av personliga vinklar, bortom klassbakgrund, medlemskap, tillhörighet och opinion.

När en modern simhall slut stod klar vid Valhallagatan 1956 hade det föregåtts av flera decennier långa diskussioner. De gamla Renströmskabaden från sekelskiftet ansågs pinsamt omoderna och badsituationen började bli akut. Till och med småorter som Lilla Edet låg längre fram i simhallsutvecklingen och dagspressen var inte sena att påpeka hur simsportintresserade i Göteborg fick åka till Borås.¹ 1947 utlystes arkitekttävlingen om ett nytt bad- och idrottshus vid Skånegatan som vanns av göteborgsarkitekten Nils Olsson (1891–1951). Han skickade även sitt tävlingsförslag till konståvlingarna i de Olympiska spelen i London 1948 där förslaget vann brons och blev det enda svenska arkitekturbidrag som vunnit OS-medalj (se s. 115–117).

Olsson var en mycket produktiv bostadsarkitekt och lämnade många byggnader efter sig i det expanderande Göteborg under första halvan av 1900-talet. Bland hans spår finns flerbostadshus vid Kapellplatsen, Linnéplatsen och Kungssportsavenyn samt villaområden i Örgryte trädgårdsstad och Änggården. Men han ritade också många biografer som utmärktes av sina expressiva entréer, som Biograf Royal, Kaparen och Capitol. År 2025 är fortfarande Bio Capitol en aktiv biograf men många av biograferna är idag omvandlade för andra ändamål.

Ett starkt och tidsenligt sportintresse följde Olsson genom karriären. Ett av hans första egna projekt var en idrottsplats i Lund 1917, han var en skicklig idrottskarikatyrer och lobbade aktivt för byggandet av ett nytt bad- och idrottshus i Göteborg. Redan 1929 föreslog han ett kombinerat bad- och

1 Simfrämjaren, *Valhallabadet följer värdigt Göteborgs arkitektoniska traditioner*, 1956.

kulturhus vid Järntorget, på platsen där Folkets Hus sedan skulle byggas. Tragiskt nog fick han inte se sitt största och mest offentliga projekt förverkligat. Han gick bort 1951 och arkitekten Gustaf Samuelsson övertog uppdraget att färdigställa simhallen. Hela det OS-vinnande förslaget förverkligades inte heller med en gång. Simhallen invigdes 1956 efter Olssons ritningar, men det skulle dröja 15 år innan hela förslaget stod klart.

Vid invigningen 1956 var dock dagspressen lyriska och Valhallabadet fick ett översvallande mottagande. Superlativen flödade, badet var:

*"Europas vackraste och modernaste inomhusanläggning"*²

Det beskrevs som *"efterlängtat"*, *"pampig"*, *"ytterst tilltalande"*, *"först"*, *"förfärligast"*, *"underbar"*, *"hyperflott"*, *"modernast"*, *"bäst"*, *"vackrast"*, *"störst"* och *"dyrast"*. Men hur visade sig dessa översvallande adjektiv i arkitekturen?

"Först"

Valhallabadet ansågs vara den *första riktiga* simhallen i Göteborg. De tidigare Renströmska badanläggningarna var hygieninstitutioner och för första gången motsvarade det nya badet tidens längtan efter rekreation och sport.

"Modernast"

Badhuset beskrevs vidare som det *modernaste* badet i Europa, vilket faktiskt inte var en stor överdrift. Sverige var rikt och redo att satsa på arkitektur och kultur till skillnad från de europeiska grannländerna som behövde reparera sina städer efter andra världskriget och Valhallabadet var fyllt med den senaste tekniken och moderna material. Alla var dock inte nöjda med moderniteten. Signaturen "Badentusiast" som var van vid Renströmska badens standard, klagade över bristen på askkoppar i hytterna trots att det inte annonseras om något rökförbud. Det saknades skohorn och signaturen undrade *"Varför får man en liten ynkelig badtvål istället för en stor och rejäl?"*.

2 Aftonposten, *Aftonposten presenterar: Europas modernaste simhall*, 26 augusti 1956.

Badentusiasten var också irriterad över de vattenbesparande duscharna som man behövde trycka flera gånger på för samma vattenmängd!³ Klagoinlägget visar eventuellt på obekvämheten när en van badritual går förlorad, men var en av få kritiska röster som lyftes i pressens hyllningskör.

”Vackrast”

Aftonposten däremot bredde på brett i hyllningen. De beskrev Valhallabadet som *”Ett ypperligt kulturbevis, ett simsportens tempel. Byggnaden är ett arkitektoniskt konstverk likt ett romarnas Colosseum”*. De lyfte de smakfulla färgerna och det pampiga mosaikkonstverket av Nils Wedel som de menade kunde vara stolt över att ha skapat ett mästerverk som *”utstrålar tidens anda”*.⁴ Det smäckra hoppornet och läktaren poängterades återkommande när badet beskrevs som det vackraste badet i Sverige.

”Störst”

En vecka innan invigningen skrev Handelstidningen att: *”... simhallen, som redan nu är ytterst tilltalande med sin väldiga rymd och ljusa, klara färger, blir ännu mera attraktiv med grönskimrande vatten under det smäckra hoppornet. Utifrån får man knappast någon riktig uppfattning av hur mäktig hallen är...”*⁵

Valhallabadets storlek poängterades i många tidningar. 600 badande kunde tas emot samtidigt, 1200 personer kunde sitta på läktaren och 420 rymdes på ståplaterna.⁶ Göteborgstidningarna skrev stolt och lillebrorsaktigt att stockholmare minsann inte hade en liknande badanläggning! De var *”ärrgröna av avund över Göteborgarnas nya bad”*.⁷ Tidningarna skröt också om att Valhallabadet överglänste det samtida Simhallsbadet i Malmö. Svenska Dagbladet meddelade dock torrt några månader innan invigningen

3 Aftonposten, *Valhallabadet*, 10 december 1956.

4 Aftonposten, *Aftonposten presenterar: Europas modernaste simhall*, 26 augusti 1956.

5 Handelstidningen, *Valhallabadets simhall en attraktion*, 31 oktober 1956.

6 Svenska Dagbladet, *Valhallabadet har invigts*, 7 december 1956.

7 Ny Tid, *Stockholmarna ärrgröna av avund över göteborgarnas nya fina bad*, 7 december 1956.

att banorna var för smala för internationella tävlingar,⁸ en föraning om det kommande hotet sextio år senare. Och några tidningar var kritiska över att det hade blivit dyrt – det ansågs till och med vara:

”Dyrast”

År 1948 hade byggkostnaden beräknats till 7,3 miljoner kronor men när badet väl stod klart hade kostnaderna ökat till 10,5 miljoner. Det uppfattades som *”onaturligt dyrt”* och kommunfullmäktige ställdes till svars för slöseriet. De försvarade sig med att prisökningen berodde på inflationen. På de sju år som hade gått mellan den första kostnadsberäkningen och det färdiga bygget hade byggkostnaderna i landet ökat med 45 procent. Slutkostnaden däremot, hade endast ökat med 37 procent, sju procentenheter lägre än genomsnittet. Kommunfullmäktige förklarade att byggnadskommittén hade valt andra material och maskintyper än de föreskrivna för att på så vis minska framtida driftskostnader, men man skulle tjäna på det i längden.⁹

Frågan om ett nytt modernt bad, kostnader, material och maskintyper står åter i centrum för frågan om Valhallabadets existens. Vi har å ena sidan ett unikt arkitekturobjekt med en robust struktur, exklusiva material, specialritad inredning och unika konstverk av erkända konstnärer och å andra sidan betraktas badet, likt många simhallar, som ett tekniskt objekt med utgången bästföredatum. Arkitekturaspekten kvarstår, fyller fortfarande sitt mål och argumenterar för bevarande. Teknikaspekten betraktas i vissa fall som uttjänt, har på delvis redan ersatts och står i centrum av diskussionen om renoveringskostnader.

8 Svenska Dagbladet, *Väggutsmyckning för 90 000 kr*, 10 juli 1956.

9 Göteborgs Handelstidning, *Badbuskrönika*, 13 december 1956 och Göteborgsposten, *Undersökning om badet*, 13 december 1956.

Sveriges flottaste bad.

Valhallabadet Europas modernaste simanläggning

Valhallabadets simhall en attraktion

Klart för start i Valhallabadet
'Demokratiserad' klassindelning

Göteborgarna får rymligt...
praktbad för 10 milj. kr.

då han säger: Skönt att vi äntligen får ett riktigt bad här i
stan. Vilken underbar simhall...

"VALHALLABADET EUROPAS BÄSTA

Valhallabadet följer värdigt Göteborgs arkitektoniska traditioner

Dörrarna
sprängdes
i nya badet

**100 miljoner
bitar i mosaik**

— Ett ypperligt kulturbevis,
ett simsportens tempel. Byggnaden
är ett arkitektoniskt
konstverk likt ett romans
Colosseum.

*Stockholmarna ärggröna av avund
över göteborgarnas nya fina bad
Skandinaviens största, dyraste
och modernaste bad inviges i dag*

Europas modernaste

- ovan -

Några rubriker från samtida
dagstidningar visar att mottag-
andet var översvallande, 1956,
Valhallabadets klippbok.

VARFÖR BEVARA?

Varför ska vi ta hand om det som redan är byggt? Varför inte börja om på nytt när samtidens behov förändras? Det kan vara en befriande känsla att påbörja första sidan i en ny bok, kännas förväntansfullt inför första dagen på terminen eller ett nytt jobb. En möjlighet att omformulera sig, utan annat bagage än tidigare lärdomar och med en känsla av att allt är möjligt. Varför nöja sig, när vi kan starta om och bli bättre!

En snabb internetsökning på "*a new year, new me*" visar dock att tron på förändring och nystart inte är utan ifrågasättande. Vad är det egentligen vi vill förändra när vi söker det nya?

Stadsväven och identiteten

En plats kommer alltid med en historia och ett sammanhang att förhålla sig till och människor kommer alltid att skapa mening av sin omgivning genom berättelser och minnen. Staden och miljön som omger oss utgör bakgrunder till livet och blir på så sätt en del av vår identitet – tätt knutet till upplevelsen av att höra hemma, eller inte. Omgivningens betydelse blir extra tydlig när den riskerar att försvinna, det visas med akut tydlighet för människor som genomlider krig eller naturkatastrofer. Att kulturarvet ofta blir måltavlor i krig pekar ytterligare på dess betydelse. Man slår helt enkelt där det gör ont.

Att förlora en betydelsefull miljö kan i vissa fall vara lika upprivande som att förlora familjemedlemmar och ha både splittrande och samlande effekt. När Børsen brann i Köpenhamn 2024 och Notre Dame brann i Paris 2019 tog det inte lång tid innan företag, privatpersoner och myndigheter samlades för att bidra till rekonstruktionerna men det lyfte också svåra frågor om vad och vilken version av byggnaden som skulle rekonstrueras. Den ursprungliga formen eller det skick byggnaden var i då den brann? Vilka tidslager skulle repareras och representeras? Hade man koll på dem? Var de lika värdefulla?

Även förlusten av vardagliga byggnader kan riva upp sår. Flickläroverket i Göteborg och kvarteret Hästen i Stockholm är exempel på rivningar som före-

gåtts av protester, *Lit de parades* och dödsrunor.¹ Det visar att såväl monumneten som vardagsarkitekturen är viktiga för stadens minnen och berättelser. När vi river, bygger nytt och rekonstruerar är det därför viktigt att fråga vilkas identitet vi river och bygger för, vad tillåts leva kvar och med vilket tidsperspektiv?

I motståndet mot rivningar har klimatfrågan den senaste tiden kroat arm med bevarande- och kulturmiljöfrågan. Internationellt och nationellt diskuteras byggbranschens ansvar och påverkan på klimatet och det framstår att rivningar och nybyggnad har stor negativ effekt.² Begreppet planetära gränser myntades av Stockholm Resilience Center och förklarar både teoretiskt och visuellt hur planetens resurser och naturtillgångar är ändliga. De beskriver inom vilka nivåer vi måste hålla oss för att säkert kunna leva med de resurser vi har och 2023 hade sex av de nio gränserna överskridits globalt.³

I Sverige stod den resurskrävande byggbranschen för 39 procent av landets samlade avfall och Boverkets Miljöindikatorer visar att det mesta kommer från infrastruktur och rivningar.⁴ Radikala röster som den danska Byggestopbevægelsen har höjts om att vi borde sluta bygga helt, eller åtminstone upprätta tillfälliga bygg- och rivningsstopp för att minska de sociala, kulturella och miljömässiga konsekvenserna som skapas av byggbranschen.

Det har länge förespråkats att en blandning av äldre och yngre bebyggelse ger störst möjligheter att skapa levande städer med en varierad befolkning över dagens alla timmar. Eller som Jane Jacobs uttryckte det i sin kritik mot femtio-talets rivningsvåg i USA:

"... only operations that are well-established, high-turnover, standardized or highly subsidized can afford, commonly, to carry the costs of new construction. Chain stores, chain restaurants and banks go into new construction. But neighbourhood bars, foreign restaurants and pawn shops go into older buildings. Supermarkets go into new buildings; good bookstores and antique dealers seldom do."

1 Föreningen FASAD, *Lit de Parade för Flickläroverket*, 22 februari 2023 och Ramnitz, J., "Jag gråter över det rivna kontorshuset", Arkitekten, 2024.

2 United Nations Environment Programme, *2022 Global Status Report for Buildings and Construction*, 2022.

3 Stockholm Resilience Center, *Planetary Boundaries*, 2023.

4 Boverket, *Miljöindikatorer*, 2025.

Well-subsidized opera and art museums often go into new buildings. But the unformalized feeders of the arts – studios, galleries, stores for musical instruments and art supplies, backrooms where low earning power of a seat and table can absorb uneconomic discussions – these go into old buildings (...) Old ideas can sometimes use new buildings. New ideas must come from old buildings.”⁵

Jacobs småbutiker är kanske inte lika aktuella när handeln blir alltmer digital, men resonemanget kvarstår – start-ups och andra kreativa verksamheter som ännu inte etablerats behöver billiga lokaler. Nya idéer uppstår i gamla byggnader, om de är tillgängliga för användning.

Olika förhållningssätt till rivning och bevarande

Genom tiderna har det funnits många olika sätt att se på rivning och bevarande och nedan lyfter vi några förhållningssätt. De är inte uttömmande, men visar på några perspektiv från det senaste århundradet som kanske kan hjälpa oss att förstå rivningsshotet mot Valhallabadet.

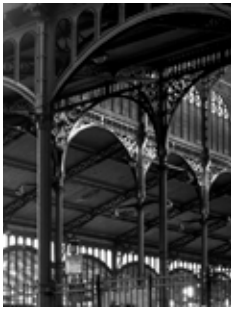
Symboliskt värde – estetisk funktion

Rivning och nybyggnad används ibland som en strategi för att omformulera sig. Ett känt exempel ur arkitekturhistorien är när Bank of England valde att riva sir John Soanes tillbyggnad från 1788–1833. Rivningen utfördes mellan 1925–1939 efter att den gamla tillbyggnaden dömts ut som omodern. För att uppnå identiteten av en modern bank bedömdes att det behövdes en ny form av arkitektur, vilket innebar en omfattande renovering och rivning av den ursprungliga byggnaden.

Eftervärldens dom var dock hård. Rivningen beskrevs med arkitekturhistorikern Nikolavs Pevsner berömda ord som: *”the greatest architectural crime, in the City of London, of the twentieth century”*.⁶

5 Jacobs, J., *The Death and Life of Great American Cities*, Vintage books ed., Vintage, New York, 1992

6 Bradley, S., & Pevsner, N., *The city of London*, Yale University Press, 1997.

-ovanifrån och ned-
 Bank of England, London, 1790–1939
 Les halles de Baltard, Paris, 1853–1973
 Y-blokken, Oslo, 1970–2020
 Palast der Republik, Berlin, 1973–2008

-ovanifrån och ned-
 Le Pont Transporter, Rochefort, 1900
 Renströmska Badanstalten i Haga, Göteborg, 1906
 Hallenbad City, Zürich, 1941
 Cité du Grand Parc, Bordeaux, 1960-tal

Tabula rasa som problemlösning

Nystart kan verka som en lockande strategi för att lösa sociala problem i staden, särskilt när problem som otrygghet, kriminalitet eller antisocialt beteende kopplas till rumsliga problem som slitage, mörka hörn, monotoni eller brist på mötesplatser. Istället för att fokusera på de specifika problemen kan det upplevas enklare att börja om helt på nytt.

Under 2024 debatterades från båda sidor av det politiska spektrumet att Sverige borde riva socialt utsatta områden för att på så sätt råda bot på sociala problem.⁷ Inspiration hämtades från Danmarks strategier för rivningar av socialt utsatta områden, de så kallade ”ghettorivningarna”, och stod inte oemotsagda. Forskare varnade för att förslagen riskerade att förstärka problemen som de syftade till att lösa och ge upphov till nya problem av bostadsbrist och ökad segregation.⁸

Det franska arkitektkontoret Lacaton & Vassal visar då på en alternativ väg. De har med sina projekt gjort sig kända för att utföra enkla och billiga renoveringar med utgångspunkt i de boendes behov istället för att riva eller utföra kostsamma renoveringar som resulterar i hyror som tvingar boende att flytta. De har fått erkännande för sina projekt från boende, branschen och akademi och tilldelades 2021 det prestigefulla Pritzkerpriset. Lacaton & Vassal förespråkar att den bästa lösningen finns i det som redan är byggt utan att det innebär dyrare lösningar eller mindre effekt. Deras mål är att alltid åstadkomma mer, antingen med samma budget som för ett nybyggnadsprojekt eller billigare.⁹ Deras småskaliga ingrepp i storskaliga projekt har gett stor effekt i form av stolthet och välmående för boende och stadsdel.

Strävan efter modernitet – eller uttjänt funktion

Behov uppstår och förändras över tid och för att tillgodose de nya behoven, behöver den fysiska miljön ibland också förändras och uppdateras. Nybyggnad

7 Expressen, *DDR-busen i våra förorter måste rivas*, 30 september 2024 och Svenska Dagbladet, *Sverige ska inte ha utsatta områden*, 16 juni 2024.

8 Svenska Dagbladet, *Rivning av bostäder är fel väg att gå*, 3 juli 2024 och Svenska Dagbladet, *S-förslagen tränger bort de utsatta*, 20 juni 2024.

9 Hutin, C., Epstein R., Vassal J-P., *Ne pas démolir est une stratégie* (Att inte riva är en strategi), [Konferens], Bordeaux centre d'architecture, 2022.

kommer dock alltid med utmaningen att problem riskerar att upprepas eller återskapas i samma eller i ny skala. Det är stadsplaneringens och arkitekturens ständiga utmaning och för att undvika att skapa nya problem bör stadsplaneringen sträva efter en robust stad som är tålig för förändring.¹⁰

Hallarna av Victor Baltard från 1850-talet är kanske mest känd från Émile Zolas naturalistiska roman "Le Ventre de Paris" (Hallarna på svenska) från 1873. Hallarna revs 1973 då funktionen som marknad och logistikcentrum hade tjänat ut sin roll efter att nya moderna faciliteter byggts utanför centrala Paris. Under 1977 utvecklades platsen till en tågnod och ett modernt shoppingcenter, något som ansågs vara framtidens byggnadstypologi. De nya strukturer kritiserade redan innan de var färdiga och fick inget gott mottagande när de väl var klara. De upplevdes inte leva upp till de tidigare byggnadernas höga nivå och redan 2016 revs de för att ersättas med en helt ny konstruktion. Den nya ombyggnaden upplevdes dock inte heller lösa problemen som sjuttio-talet hade skapat. I likhet med rivningen av sir John Soanes Bank of England kallades rivningarna av Hallarna till "*the most violent act ever committed against the heritage of Paris*".¹¹ Vad hade hänt om byggnaderna av Baltard hade fått stå kvar med ny funktion på samma plats?

Paradigmskifte

Palast der Republik uppfördes i centrala Berlin på platsen där det tidigare kungliga palatset stod. Där hade regenten bott från 1400-talet fram till 1918 då monarkin avskaffades. Det kungliga slottet skadades allvarligt under andra världskriget men inte mer än andra byggnader som sedan återställdes. Vid Tysklands delning valde DDR trots det att riva resterna av slottet och ersätta det med ett nytt *folkets palats*, Palast der Republik, som stod klart 1976. Efter murens fall 1990 stängdes Palast der Republik och 2003 röstade politikerna för den rivning som sedan genomfördes efter lång debatt.

Den nya byggnaden, Humboldt Forum, invigdes 2020 och är en märklig byggnad. Tre av fyra fasader är rekonstruktioner av det tidigare slottet,

10 Gehl, J., *Livet mellem husene*, Arkitektens forlag, Köpenhamn, 1971.

11 The Guardian, *Sold for scrap: great city buildings that were stupidly demolished*, 6 april 2016.

medan den fjärde fasaden har getts ett samtida uttryck. Precis som Bank of England är byggnaderna på slottsplatsen ett exempel på när estetiken inte längre passade med samtidens ideal och ambitioner, men rivningen av Palast der Republik är också ett exempel på en större rörelse.

Francois Choay pekar på hur stora paradigmskiften ofta kan leda till rivningsvågor. Varje paradigm samlar sina kollektiva symboler och referenser i arkitekturen, och för att arkitekturen ska spegla de nya värderingar och estetiska idealen, kan de gamla behöva ersättas. Choay pekar därefter på att tiden efter stora paradigmskiften och rivningsvågor också ofta följs av en tid av motreaktion och ett ökat intresse för bevarande.¹² Efter andra världskrigets förstörelse tog vissa tyska städer chansen att riva undan de gamla värderingarna för att skapa städer som skulle rymma nya ideal, även i de fall där bebyggelsen kunde ha sparats. I fallet med Berlins slottsplats och Palast der Republik, resulterade det efterföljande intresset för bevarande att även det ”nya gamla” behövde rivas.

Ekonomisk ursäkt

Ekonomi lyfts ofta som definitivt och odiskutabelt argument när rivning eller bevarande kommer på tal. Det lyfts då att renoveringar ofta innebär flera osäkra faktorer, till skillnad från nybyggnadsprojektens mer kontrollerbara kalkyl. Särskilt under högkonjunkturer har nybyggnad setts som en investering, medan renovering och underhåll kategoriseras som löpande kostnader. Det har därför funnits fler möjligheter att få lån för nybyggnad än för renovering och underhåll, trots att underhåll och förvaltning är nödvändiga kostnader under en byggnads liv.

När Y-blokken revs 2020, hade det liksom Palast der Republik föregåtts av lång debatt och protester. Y-blokken invigdes 1969 i mitten av Oslo och var en del av regeringskvarteret som drabbades av terrorattacken 2011. Under frågan om att rekonstruera eller riva kvarteret öppnades dock en ekonomisk potential. I likhet med Hallarnas tågnod och rivningarna i Tyskland efter andra världskriget fanns det möjlighet att genomföra ett stort infrastruktur-

12 Choay, F., *The invention of the historic monument*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001

projekt genom att riva Y-blokken, en biltunnel för att underlätta trafiken i centrala Oslo, och trots protesterna beslutades att det skulle byggas en ny regeringsbyggnad istället för att bevara den gamla.¹³

Inför och efter rivningen var hanteringen av den byggnadsintegrerade konsten av Picasso central. Den har idag demonterats från byggnaden och vilar i sitt förvar i väntan på en ny byggnad eller plats att visas på.

Sleeping Beauty – några hoppfulla exempel

Att döma av exemplen ovan, byggnader på central mark som revs för att ge rum åt det nya, kan det verka som en lycka att bli bortglömd.

”Le pont transbordeur du Martrou” var en färjebro mellan Rochefort och Échillais. Den invigdes år 1900 och fick lite kändisskap som inspelningsplats för Jacques Demys ”Flickorna i Rochefort” med Catherine Deneuve från 1967. Efter att bron ersattes av en modern bro under sextioalet stod den oanvänd i flera decennier tills den renoverades 2020, klassades som byggnadsminne och återinvigdes för persontrafik. Bron är nu återställd som ett minne över sin tidigare viktiga funktion som trafikkoppling och är idag den enda färjebroen i bruk i Frankrike. Den utgör dessutom en etapp på cykelleden Atlantic Coast Route, och har därmed fått en ny oväntad funktion som ger ett unikt värde till cykelleden som turistattraktion.

En annan bortglömd skönhet närmare hem är Renströmska badanstalten i Haga. Badet revs inte som planerat efter stängningen 1956 utan levde vidare med olika verksamheter, bland annat som mekanisk verkstad och nattklubb. När rivning åter blev aktuell på nittioalet räddades det efter folkliga protester och privata initiativ som gjorde att det köptes och restaurerades. Nu är det både byggnadsminne, exklusivt spa och en turistattraktion för Göteborg.

Ny teknik möjliggör återställande av upplevelse

Bristande förvaltning, slitage och föråldrat uttryck kan vara svårt för ett otränat öga att se förbi. Slitna byggnader med eftersatt underhåll eller till och med förfall riskerar att skapa en negativ bild som ligger till grund när ägare, tjänstepersoner eller politiker fattar långsiktiga beslut om rivning, omvand-

13 Støtteaksjon for å bevare Y-blokka, *Saken*.

ling eller skydd. Att se potential och värde bortom det slitna kräver föreställningsförmåga och empati såväl som förståelse för byggnadsteknik och estetik. Ibland är dock bilden av förfall så stark att beslut om rivning fattas trots sakkunnigas råd om en annan väg.

Många simhallar har över åren fått utstå oförsiktiga renoveringar som har skadat arkitekturens ursprungliga integritet. Hallenbad City i Zürich byggdes 1941 som pionjär i den modernistiska stilen, full av ljus, luft och sol. Under åttiotalet utfördes dock en totalrenovering som innebar att takfönstren sattes igen, antagligen för att förbättra inomhusklimatet. När det var dags att renovera badet 2013, tog Ernst Niklaus Fausch Partner AG ett nytt helhetsgrepp. Nu var tekniken mogen för att både nå upp till de estetiska och byggtekniska kraven, takfönstren återställdes och integriteten återupprättades.¹⁴ Arkitekterna hävdade att det inte var en *restauration* utan en anpassning till nya samtida behov och Hallenbad City är ett hoppfullt och inspirerande exempel på både återställande och nytänkande.

Vad får man lov att göra?

Det är inte tillåtet att riva, renovera eller bygga nytt hur som helst, alla som bygger måste följa ett gediget regelsystem av lagar och politiska överenskomelser som gäller på lokal, nationell och internationell nivå. Följande är en kortfattad översikt över de regler som särskilt rör den befintliga miljön.

Plan och Bygglagen (PBL) gäller för allt byggande och i den skyddas den befintliga miljön framför allt av tre paragrafer i kapitel åtta:

8.13 § En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

8.14 § Ett byggnadsverk ska hållas i värdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

8.17 § Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.¹⁵

Kulturmiljölagen (KML) skyddar de byggnader som klassas som byggnadsminnen. Klassificeringen är det starkaste kulturhistoriska skydd en byggnad kan ha och utgörs av byggnader, miljöer och anläggningar som har *synnerligen* höga kulturhistoriska värden.¹⁶ Länsstyrelserna, i samråd med fastighetsägaren, beslutar om en byggnad ska klassas som byggnadsminne. År 2024 fanns det enligt Riksantikvarieämbetet 2400 byggnadsminnesmärkta byggnader utsedda av länsstyrelser över landet och 280 *statliga* byggnadsminnen som utsetts av regeringen.

En miljö av stort nationellt intresse kan utses till *riksintresse* enligt Miljöbalken.¹⁷ Kommunernas översiktsplanering ska ta hänsyn till riksintresset så att det inte skadas i planeringen. Valhallabadet ligger i direkt anslutning till två riksintressen i Göteborg. Närmast öster om Mölndalsån ligger Gårda-Åvägen som beskrivs som en välbevarad industrimiljö med anknytning till vattendrag och småskaliga fabriks- och bostadsbyggnader från perioden 1880–1930. Väster om Skånegatan ansluter riksintresset Lorensbergs stenstad som är en del av Göteborgs innerstad och karaktäriseras av tidstypiska och välbevarade bostadsområden, tillhörande institutionsbyggnader och påkostade stenhus från perioden 1870–1925.

På områdesnivå reglerar kommunernas detaljplaner vad som får byggas. I detaljplanerna kan en byggnad föras med *Q- eller q-märkning* vilket markerar att de ska skyddas mot förvanskning eller rivning.

Utöver det nationella regelverket finns internationella överenskommelser, som Venedigchartern 1964, UNESCO, ICCROM och ICOMOS 1999. I alla dokument poängteras vikten av ett stabilt kunskapsunderlag som underlag för bevarande.

15 8 kap. 13–14 § & 17 § Plan- och bygglagen (2010:900).

16 3 kap. 1 § Kulturmiljölagen (1988:950).

17 3 kap. och 4 kap. Miljöbalken (1998:808).

Perspektiv på värdebegreppet

Men vad är då synnerligen högt värde? Det generella värdebegreppet kan diskuteras ur flera perspektiv och olika aktörer kan stå för olika intressen och förståelse. Förenklat är banken exempelvis mest intresserad av marknadsvärdet inför att ge villaköparen ett lån, medan villaägaren kanske är intresserad av de kulturhistoriska värdena på huset eller området. Hyresgästen bryr sig om de sociala värdena, medan fastighetsägaren i sin tur är intresserad av bruksvärdet. De olika uppfattningarna kan ibland leda till konflikt och då ska staden eller kommunen idealt moderera mellan intressena och verka för det allmännas bästa. Oavsett om värdena mäts i monetära kvantitativa termer eller bedöms kvalitativt, hänger de dock ihop och beror på varandra.

Arkitektur uppstår alltid genom en kombination av ekonomiska förutsättningar och estetiska ambitioner. I det storskaliga byggandet kan det ofta uppfattas som att monetära och funktionella värden dominerar beslutsfattandet, medan arkitektoniska, kulturella och konstnärliga värden får stå tillbaka. Det kan förstås som en del av tidsandan där tillväxt tillmätts stor betydelse för att mäta framgång, men det kan också förstås som att intressenterna vars främsta fokus är de monetära värdena också är de med störst beslutsfattande makt, medan de som företräder kulturella och sociala värden har mindre direkt beslutsfattande makt i stadsplaneringen.

Bevarande och vård av äldre byggnader betraktas ibland som mindre ekonomiskt attraktivt, men kulturbyggnader har stor potential att attrahera starka ekonomiska intressen. Det berättar de höga bostadspriserna i äldre stadskvarter om, men det syns också tydligt inom besöksindustrin. Genom turismens historia har besökare dragits till det unika, traditionella och pittoreska, ibland till lokalbefolkningens förtret. Byggnader som berättar en historia kan sätta städer eller områden ”på kartan”, förstärka eller manifestera en stads identitet och därmed även bidra till goda ekonomiska affärer. Ur ett stadsutvecklingsperspektiv kan symboliska byggnader skapa lägen som ökar det ekonomiska värdet på byggnader i den direkta närheten. Byggnader med hög ålder och högt kulturhistoriskt värde har också ofta ett högt symboliskt värde, men det behöver inte nödvändigtvis sammanfalla och även nya byggnader kan direkt få ett högt symboliskt värde.

Proportionellt är läget en viktig aspekt av det monetära värdet på en fastighet. Det gör att en ny byggnad i ett ”bra” läge kan ses som ett enkelt svar på nya funktionella, estetiska och ekonomiska behov. Men när den nya byggnaden uppförs på bekostnad av att en betydelsefull miljö går förlorad, finns det en risk att de symboliska byggnaderna eller miljön som skapade det attraktiva läget försvinner och värdet går ner.

Att bedöma vad som är synnerligen högt *kulturbistoriskt* värde är i sin tur inte statistiskt. Det är ofta stadsmuseernas ansvar att inventera kommunernas byggnadsbestånd och dessa inventeringar ligger till grund för bedömningarna i planeringen. Men underlagen skiljer sig åt över tidsperioder och landet. Stockholms Stadsmuseum har exempelvis ett färgbaserat klassificeringssystem som är tillgängligt i ett digitalt kartformat, medan Västra Götalandsregionen är hänvisade till Länsstyrelsens informationskarta för en geografisk översikt över kulturmiljön. I Göteborg finns kulturmiljöinventeringarna samlade i de tre banden ”Kulturbistoriskt värdefull bebyggelse” och utöver dessa finns mer detaljerade, djupgående inventeringar och tematiska underlag samt kulturmiljöutredningar över specifika byggnader och områden.

Axel Unnerbäcks värderingssystem ger oss verktyg för att systematiskt dela upp och analysera de olika värdena som kan rymmas i begreppet kulturbistorisk bebyggelse. Han delar upp värdena i två kategorier: *dokumentvärden* och *upplevelsevärden*. Dokumentvärden är historiska fakta, som idrottshistoriska, personhistoriska, samhällshistoriska eller arkitekturhistoriska händelser som byggnaden eller miljön vittnar om. Upplevelsevärden är däremot värden som hänger samman med den estetiska upplevelsen. Det kan röra sig om arkitektoniska värden, konstnärliga värden och patina men även sociala värden, identitet och kontinuitet över tid.¹⁸ Unnerbäck poängterar dock att trots de historiska dokumentvärdenas objektiva och kvantitativa anspråk, bygger de på kunskapsläget hos bedömaren. De kvalitativa upplevelsevärdena, som kan uppfattas som subjektiva, bör också grundas på en bred grupp av bedömare med olika bakgrunder. Systemet skall inte betraktas som en checklista, utan snarare ett hjälpmedel för att värdera bebyggelsen.

18 Unnerbäck, A., *Kulturbistorisk värdering av bebyggelse*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2012.

kartor i samma skala

- ovan -

Informationskarta Västra
Götalandsregionen, Läns-
styrelsen Västra Götaland.
Prickat område anger riksintres-
set i Gårda och Lorensberg.

- under -

Stockholm stads kulturhistoriska
klassificeringskarta, utsnitt över
Medborgarplatsen. De blå, gröna
och gula färgerna indikerar olika
nivåer på bevarandevärde.

I Danmark används SAVE-metoden på ett liknande vis för att värdera kulturhistorisk miljö. SAVE står för *Survey of Architectural Values in the Environment* och bygger på en niogradig skala för att bedöma arkitektur, landskap- och stadstrukturens karaktär och kulturhistoriska nivå. Målet med metoden är att skapa en lättförståelig översikt över bebyggelsens värdefulla drag och därmed peka ut sårbarhet och tålighet vid förändring. SAVE-värderingarna finns också tillgängliga i ett nationellt kartsystem.¹⁹

Att en byggnad saknar klassificering innebär däremot inte att den saknar historiska eller upplevelsemässiga värden utan kan betyda att värderingarna eller inventeringarna inte har hunnits genomföras än.²⁰ Ett exempel på ett område som sällan skyddas men som kan bära på stora ekonomiska, upplevelsemässiga och historiska värden är interiörer. Arkitekturhistorikern och bebyggelseantikvarien Johan Örn har forskat på interiörer som hotat kulturarv och pekar på flera förklaringar till det bristande skyddet. Interiörer är ofta utsatta för högt slitage, och moderna arbetsmiljökrav kan stå i konflikt med de äldre interiörernas utformning vilket innebär att de behöver bytas ut.²¹ Han poängterar också att bristen på forskning och ett lågt kunskapsläge bidrar till utmaningarna för att bevara interiörer som kulturarv. Att interiörer inte bevaras eller skyddas, beror däremot inte på att de saknar värde. En indikation på äldre interiörers ekonomiska och estetiska värde kan antydvas av de höga priserna de går för när de auktioneras ut på auktionsverken.

Inte sällan är det största hotet mot en byggnad ägarna själva. Ett byggnadsskydd kan visserligen innebära en ökning av byggnadens symbolvärde, men också krav på varsam förvaltning och risk för begränsat handlingsutrymme vid förändring. När det finns stora ekonomiska värden att tjäna, kan det verka lockande med nybygge över bevarande. Det går då att spekulera i mer än markvärden. Stig Westerdahl, professor emeritus i företagsekonomi på institutionen för Urbana studier i Malmö skriver i ”Det självspelande pianot”

19 Høj, A, Center for Byggnadsbevaring & Stenak, M., *SAVE - Kortlægning og registrering af bymiljøers og bygningers bevaringsværdi*, Kulturarvsstyrelsen, København, 2011.

20 Sveriges Miljömål, *Skyddad Bebyggelse*, 2025.

21 Örn, J., *Bakom den moderna fasaden: Offentliga interiörer söker sin historia*, Bebyggelsehistorisk tidskrift 62/201.

om fenomenet med spekulation i räntevärden som möjliggör fastighetsbolag att tjäna miljardbelopp mot löfte om framtida förändring. Bolagen behöver inte vara intresserade av de materiella eller sociala värdena i bebyggelsen, men sätter trots det förutsättningarna för bevarande och förvaltning.²²

Det går att undra varför det inte är självklart att vara försiktig med det som redan är byggt och att alla ingrepp i det befintliga bör utföras med stor varsamhet och hänsyn till ursprungliga idéer. Enligt PBL § 8.17 borde det vara det. Men det finns många sätt att värdera staden och arkitekturen och när vi tittar för ensidigt på en klassificering eller ett system, finns det en risk att vi missar hela bilden.

Sportarenan – dagens kyrka?

Genom historien har religiösa byggnader och platser varit viktiga samlingspunkter för gemenskap, sammanhållning, stolthet och identitet – extra viktiga i tider av kris. Att alla kyrkor byggda innan 1940 i Sverige är skyddade som byggnadsminnen är talande både för kyrkornas och byggnadsminnets status. Finns det en byggnadstyp som kan ersätta kyrkorummens samlande funktion när religionens betydelse för vardagslivet minskar och svenskarna blivit alltmer sekulariserade?²³

I arenorna, konsertlokalerna och sporthallarna hittar vi en typ av sekulär andlig gemenskap som har mycket gemensamt med kyrkorna. De är platser där stora eller små grupper kan dela starka upplevelser av eufori, glädje och sorg. De kan vara spektakulära eller vardagliga, orienteringspunkter i staden eller dolda och undangömda i källarlokalerna och erbjuda storslagna eller intima rumsupplevelser.

Riterna som pågår i arenorna är däremot inte nödvändigtvis kopplade till gemensamma levnadsregler eller skapelseberättelse, de erbjuder inte heller platser för att markera rituella övergångar mellan livets stora livshändelser som födsel, vuxenblivande, giftermål och död. Däremot kan sportklubbar

22 Westerdahl, S., *Det självspelande pianot: kalkylerna & kapitalet som skapar Sveriges bostadskris*, Dokument Press, Årsta, 2021.

23 1972 var 95 procent av Sveriges befolkning medlemmar i Svenska Kyrkan, 2023 hade medlemmarna minskat till 52 procent av befolkningen, SCB.

och musikfans skapa starka gemensamma berättelser knutna till arenorna. Fotbollsfansen återberättar legendariska matcher och hemmaarenor kallas till och med "kyrkor". Oavsett hur arenorna ser ut är de starka symboler för de som utövar eller bevittnar sport eller konserter där.

Materiellt omges dock arenorna ofta av en osentimentalitet. Även om de kan ha varit mycket påkostade och bevittnat tårar av såväl glädje som sorg, tenderar många föreningar själva att betrakta sina arenor ur ett funktionellt perspektiv. Det prioriterade synsättet är att idrotten ska prestera så bra resultat som möjligt, vilket kan ge en ledtråd till varför så få aktiva sportarenor är klassade som byggnadsminnen i Sverige. Två aktiva sportarenor som trots det har blivit byggnadsminnen är Stadion i Stockholm från 1912 och Pontusbadet i Luleå från 1957, men det verkar inte vara så vanligt att kulturmiljö och sporthistoria möts.

Till skillnad från kyrkorna klassas arenorna ofta som nöjes- eller eventarkitektur och de har historiskt ofta varit av tillfällig karaktär. Det gällde de stora utställningarna vid förra sekelskiftet där ikoner som The Crystal Palace i London (1851) och Eiffeltornet i Paris (1889) konstruerades både för att visa tekniska framgångar och för att vara lätta att demontera. Enligt samma filosofi konstruerades många av de första moderna olympiska arenorna som temporära konstruktioner som demonterades efter användning.²⁴

Rem Koolhaas drar en parallell till denna tillfälliga arkitektur som visar på nyhetens behag i boken "Delirious New York" från 1978. I den blir nöjesparken Coney Island symbol för New York genom sin karaktär av nöjesstad i ständig förändring, full av tillfälligheter där allt är möjligt.²⁵ En av poängerna med den tillfälliga arkitekturen runt förra sekelskiftets världsutställningar var att testa teknikens och arkitekturens gränser på ett sätt som hade varit svårt eller omöjligt om det hade planerats för att stå permanent. Men när de tillfälliga byggnaderna sedan bevarades för eftervärlden, som i exemplet med Eiffeltornet, kunde de bli ovärderliga symboler.

24 The Olympic Studies Centre, *Olympic swimming pools from London 1908 to Tokyo 2020*, 18 mars 2021, samt *Over 125 years of Olympic venues, Post-games use*, 22 april 2022

25 Koolhaas, R., *Delirious New York: a retroactive manifesto for Manhattan*, New ed., Monacelli Press, New York, 1994.

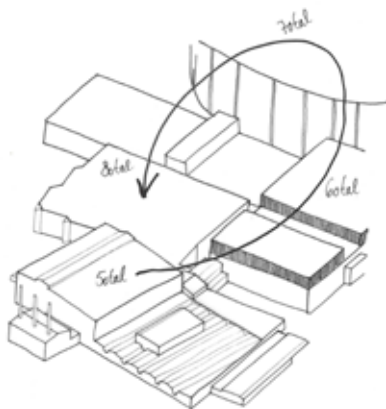
RYTMISKA RUM OCH STRUKTURER

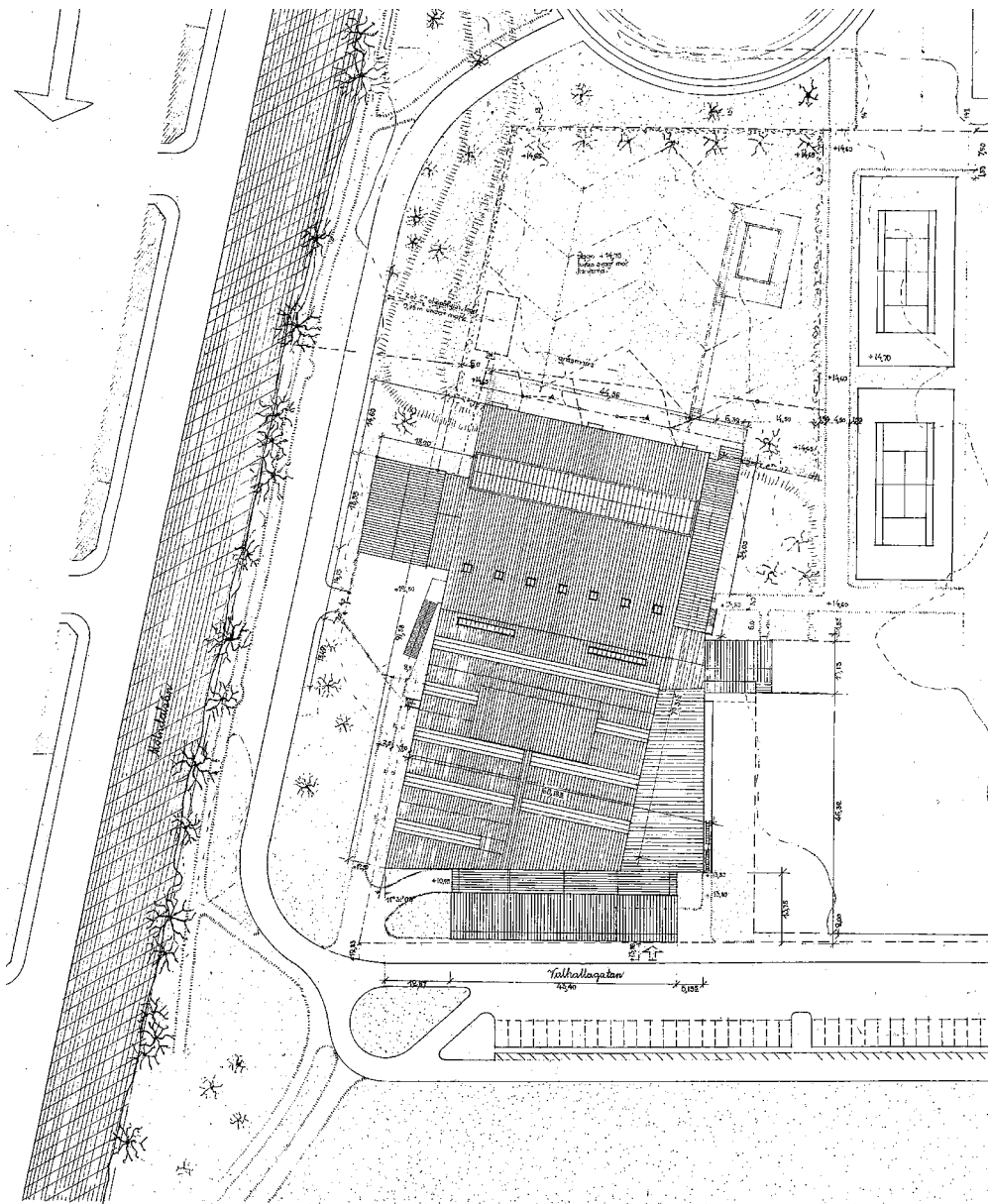
Välkommen in i Valhallabadet! En plats där vardagen och spektaklet, det monumentala och det folkliga, möts. En plats för fritid, demokrati, sport och konst, med rumskompositioner och ritualer utformades med samma värdighet som på Stora Teatern eller Konserthuset. Låt oss följa byggnaden genom de stora dragen, de arkitektoniska idéerna och ner i detaljerna.

Faser i badets utveckling

Efter att Valhallabadet stod klart 1956 har det byggts till och kompletterats i etapper. Från 1948 års vinnande tävlingsförslag färdigställdes idrottshallarna 1967 (och tilldelades Per och Alma Olssons fond för årets bästa byggnad i Göteborg) och den stora tävlingshallen Scandinavium stod klar 1971. Under sextiotalet byggdes en utomhusbassäng på femtio meter som täcktes av ett barracudatält vintertid. Den ersattes på åttiotalet av en inomhusanläggning som kopplades ihop med grannen Svenska Mässan.

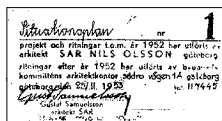
Åttiotalets bassäng är ett funktionellt och populärt tillägg som vittnar om tiden som har gått sedan invigningsåret. Tilläggen har sina egna värden som vi återkommer till i slutet på kapitlet. Men först fokus på femtiotalet! Här utmärker sig Valhallabadet som arkitektur i världsklass och ett allkonstverk som är tydligt värd mer än sin funktion.

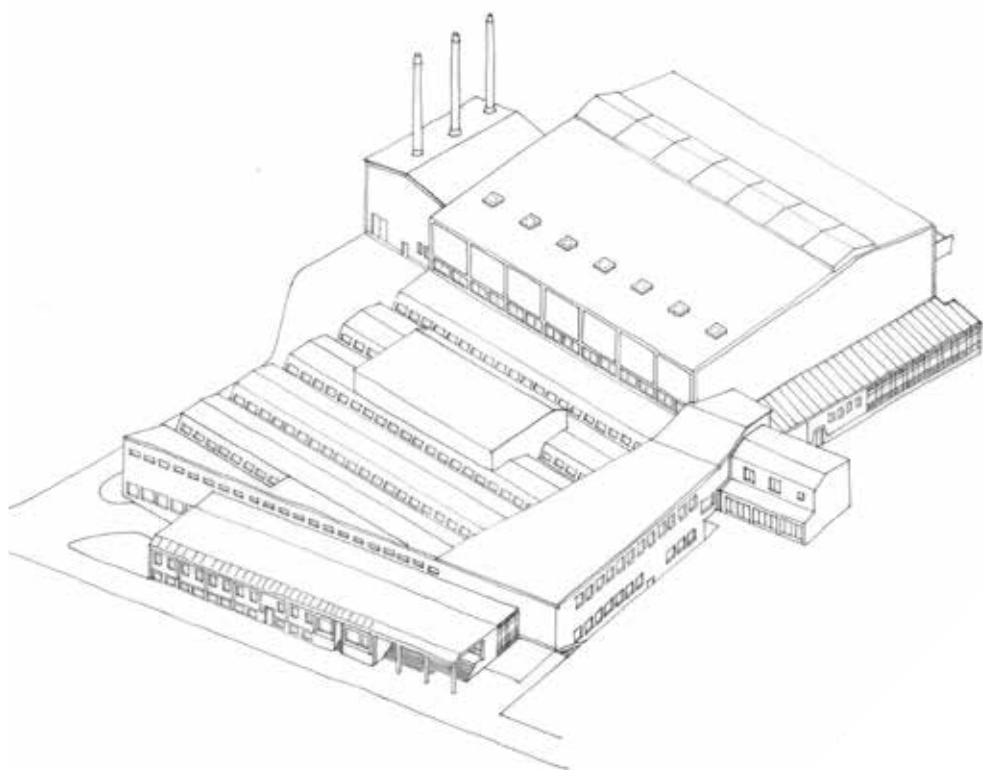

- förra sidan -
Kvarterets utbyggnad över tid.

- ovan -
Valhallabadet är placerad i förhållande till Valhallagatan och Mölndalsån. I ritningen ses sollagen med den ursprunglig plaskdammen och tennisplaner i nordväst. Utsnitt ur situationsplan, Nils Olsson och Gustaf Samuelsson, 1953, Göteborg stads bygglövsarkiv.

- ovan -
Överblick över Valhallabadet
enligt utförandet 1956.

- ovan -

Reklamen för Serponit fogputs visar kompositionen av badets volymer från Valhallagatan, Svenska Dagbladet, 12 april 1957, fotograf okänd.

- nästa sida -

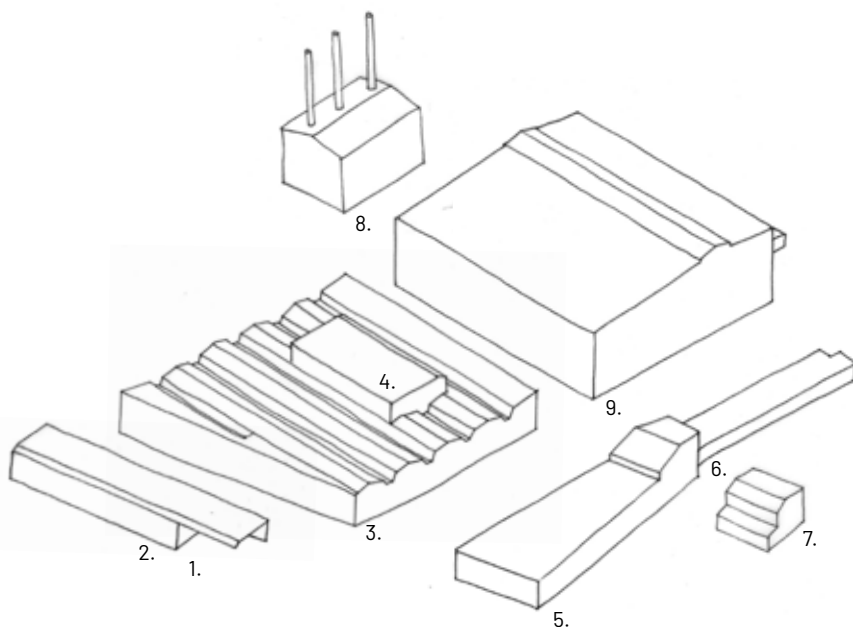
Byggnadens form är fördelade på flera volymer som vittnar om deras inre användning.

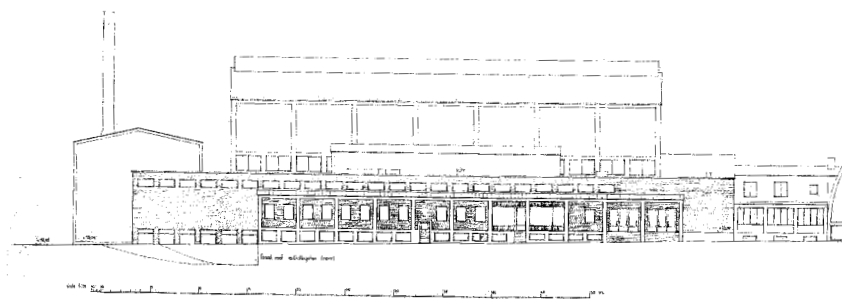
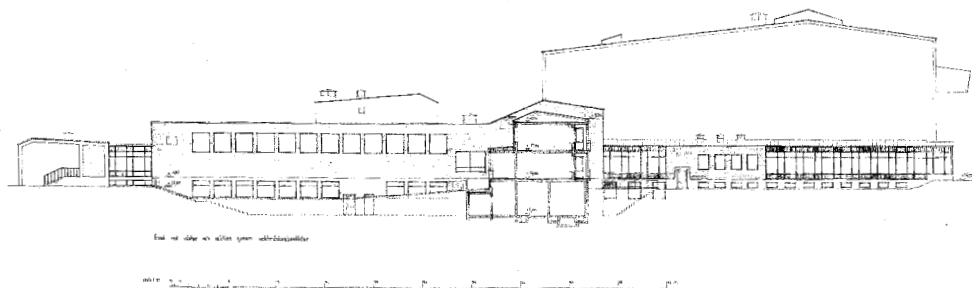
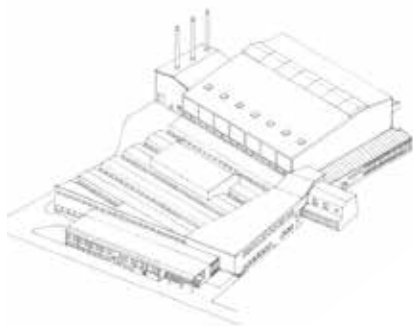
1. entré
2. kontor, butiker och frisör
3. omklädning
4. gym
5. foajé
6. kafé
7. vaktmästarbostad
8. pannrum
9. bassängrum

En volym för varje funktion

Valhallabadets yttre form är komponerad av tydligt urskiljbara volymer som relaterar till den omgivande staden och uttrycker sin inre funktion. Volymerna förhåller sig både till gatunätets och Mölndalsåns riktning och refererar till den omgivande stadens skala och karaktär. Den låga entrén i norr följer Valhallagatan medan omklädningsrummen åt öster följer Mölndalsån, åt väster ansluter badet till de kommande sporthallarna och i söder öppnas badet upp som en solitär lykta mot en öppen plats.

Varje funktion har sitt särskilda uttryck, vilket gör de inre funktionerna tydligt avläsbara: vi ser pannrummet, omklädningsavdelningen, kontoret, butiker, kaféet och bassängrummet. En sammankopplande sluss med dagsljus från två håll länkar samman funktionerna interiört och sprider besökarna via inre gator.

-ovan-

Den västra fasaden visar entréns profil, överljus i foajén, ett snitt genom vaktmästarbostaden och profilen på bassängrummet. Den visar också den tidigare kaféfasaden som nu är försvunnen till följd av byggandet av femtiometersbassängen på åttiotalet.

-under-

Jämfört med Nils Olssons många biografentréer är norrfasaden anspråkslös. Till skillnad från biografentréernas uppåtriktning, lutar entrétaket på Valhallabadet lätt nedåt. Den låga skalan gör att byggnaden upplevs som mindre än vad den egentligen är, men den bildar också en välkomnande entré med "låg tröskel".

Utsnitt ur fasadritningar, Nils Olsson och Gustaf Samuelsson, 1953, Göteborgs stads bygglövsarkiv.

Väst: den sammankopplande länken

Det nordvästra hörnet är det första vi möts av när vi anländer från centrala Göteborg och Scandinaviums spårvagnshållplats. På den västra kortsidan är därför neonskylten BAD placerad för att markera entrén. Takformerna består av lugna horisontella linjer som följer olika nivåer och markerar etapper av entrésekvensen. Efter entrén ger ett våningshögt fönster kontakt med staden och kopplar samman entrén med foajén. I foajén släpper en rad högt placerade kvadratiska fönster in ett överljus, längre fram anas kaféet och trappan mot åskådarplatserna i bassängrummet.

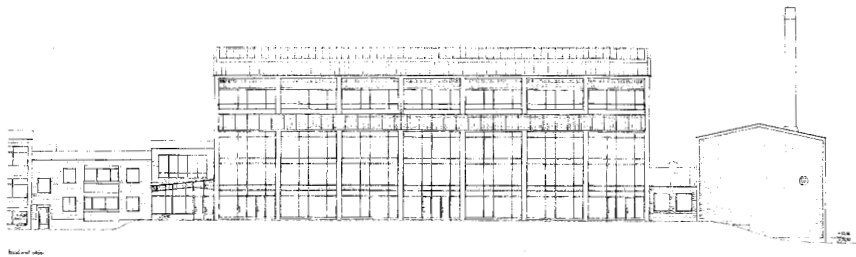
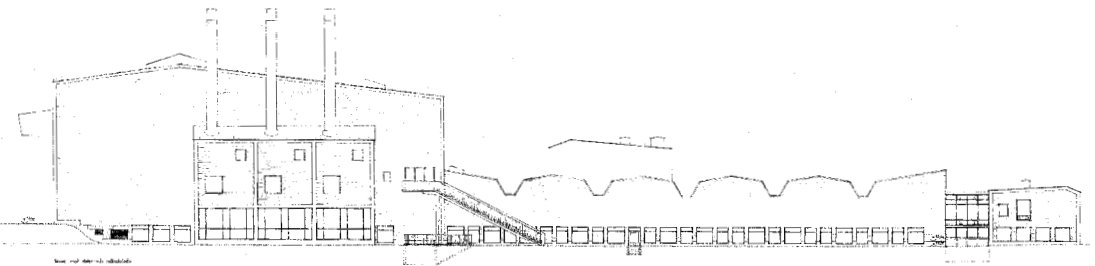
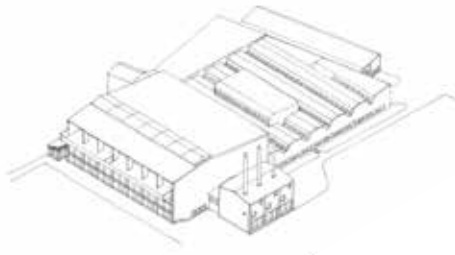
Västfasaden delas på mitten av den tidigare vaktmästarbostaden som idag länkar femtiotalbyggnaden med sporthallarna från sextioalet och femtiometersbassängen från åttiotalet. Trots sin lilla volym bildar vaktmästarbostaden en skärm som gömmer simhallens sammansatta volym från gatunivåns synvinkel och döljer byggnadens fulla skala.

I anslutning till entrén finns idag även det senaste tillägget till fasadarkitekturen, en tillbyggnad av aluminiumprofiler som leder ned till en butikskokal på källarplan där den tidigare tvättanläggningen låg.

Norr: den anspråkslösa entrén

Norrfasaden ligger i direkt anslutning till Valhallagatan precis vid tomtgränsen och trottoaren. Här kan olika besökare ta sig in till simhallen, föreningslokaler, kontor eller gym, antingen genom den gemensamma huvudentrén eller genom sin egen dedikerade dörr. De mindre entréerna skapar dynamik och djup i den låga fasadskärmen, som är uppdelad i ett rytmiskt mönster av vitmålade betongpartier och gult tegel. Som på flera håll i Valhallabadet är konstruktionen markerad och spelar både en teknisk och estetisk roll.

Norrfasaden är anspråkslös och vittnar inte om de stora volymer som väntar innanför. Utan neonskylten som signalerar byggnadens innehåll hade det varit svårt att föreställa sig att det rymmer ett bassängrum med tio meter högt hopptorn, läktare för 1500 personer och bassänger för 3500 simmare per dag bakom den fyra meter höga fasaden. I motsats till invigningens superlativ står här en rätt modest byggnadsentré.

- under-

Genom östfasaden får vi en överblick över Valhallabadets inre rum från lågt till högt. Omklädningsrummens sågtandade tak speglar stadsdelen Gårdas fabriker på andra sidan Mölndalsån och möjliggjorde dagsljus in i den djupa omklädningsvolymen.

- ovan -

Söderfasaden är Valhallabadets crescendo och bör egentligen förstås både i sektion och i fasad med tanke på sin tredimensionella form. Tvärsnittet på pelarna som delar in glasfasaden minskar mot marken och solterrassen lutar svagt nedåt likt en solstol på stranden.

Utsnitt ur fasadritningar, Nils Olsson och Gustaf Samuelsson, 1953, Göteborg stads bygglövsarkiv.

Öst: fabriksfasaden

Den tekniska östfasaden är egentligen inte *en* fasad utan en samling av flera. Här kan vi förstå hela rumsssekvensen från den låga entrén till det högresta bassängrummet. Pannrumet sticker tredimensionellt ut mot den asymmetriska bassänghallen och en av de tidigare tre skorstenarna på pannrumstaket vittnar om den svunna uppvärmningstekniken. Omlädningsrummens sågtandsform avslutas med entrévolymens låga profil.

Skorstenarna och sågtandstaket speglar Apotekarnes fabriker på andra sidan Mölndalsån och skapar en dialog med stadsdelen Gårda. Formen är på samma gång en estetisk lösning som en lösning på ett arkitektoniskt problem – sågtandstakets överljus möjliggjorde dagsljus in i de djupa omlädningsrummen utan obekvämlig insyn.

Söder: det demokratiska spektaklet

Söderfasaden är Valhallabadets crescendo, den viktigaste fasaden som ägnades arkitektens särskilda uppmärksamhet. Den är helt i glas för maximalt ljusinsläpp och indelad i ett asymmetriskt rutmönster med spröjs av teak och horisontella fält av plåt och ogenomsiktligt glas. Söderfasaden släppte dock inte bara *in* ljus, efter invigningen beskrevs den som ny och väldig ljusfond i stadsrummet under den mörka säsongen.¹

Vertikalt delas fasaden upp av sex breda betongpelare som är vitmålade exteriört och klädda med pastellfärgad mosaik interiört. Pelarna bildar skelettet till fasadens rytm och försvinner upp genom solterrassen för att lyfta taket. Horisontellt skärs glasfasaden tydligt av vid terrassen som är intryckt in i bassängrummets volym. Tidigare delades terrassen ytterligare av en vägg som separerade herrarna och damerna i två avdelningar för att möjliggöra nakensolbad. Solterrassens intrycka volym bildar i likhet med huvudentrén ett skydd till kropparna som solar sig och gömmer dem från stark vind.

Under solterrassens balkong delas fasaden horisontellt av tre band som åtskiljs av en ogenomsiktig linje lika bred som pelarnas tjocklek. Nedanför den nedersta linjen inordnas tre öppningar i rutmönstret som leder ut till solplagen eller parken.

1 Handelstidningen, *Ny ljusfond*, 15 december 1956.

Tekniskt består fasaden av en dubbelglasfasad med ett mellanrum på 60 cm. Betongpelarnas dimensioner är fristående från glasfasaden och deras tjocklek ger ett tydligt uttryck både invändigt och utvändigt. Fasaden uttrycker därmed på samma gång en tydlig idé om transparens som tjocklek och volym.

Söderfasaden uttrycker som fullast den moderna arkitekturens idé om *ljus, luft och sol*. Ursprungligen var det också den enda fasaden där byggnaden upplevdes som ett fristående objekt utan omgivande byggnader att förhålla sig till. Besökarna hade en direkt relation till solplagen med utebassängen och i ett större perspektiv även den omgivande stadsdelen.

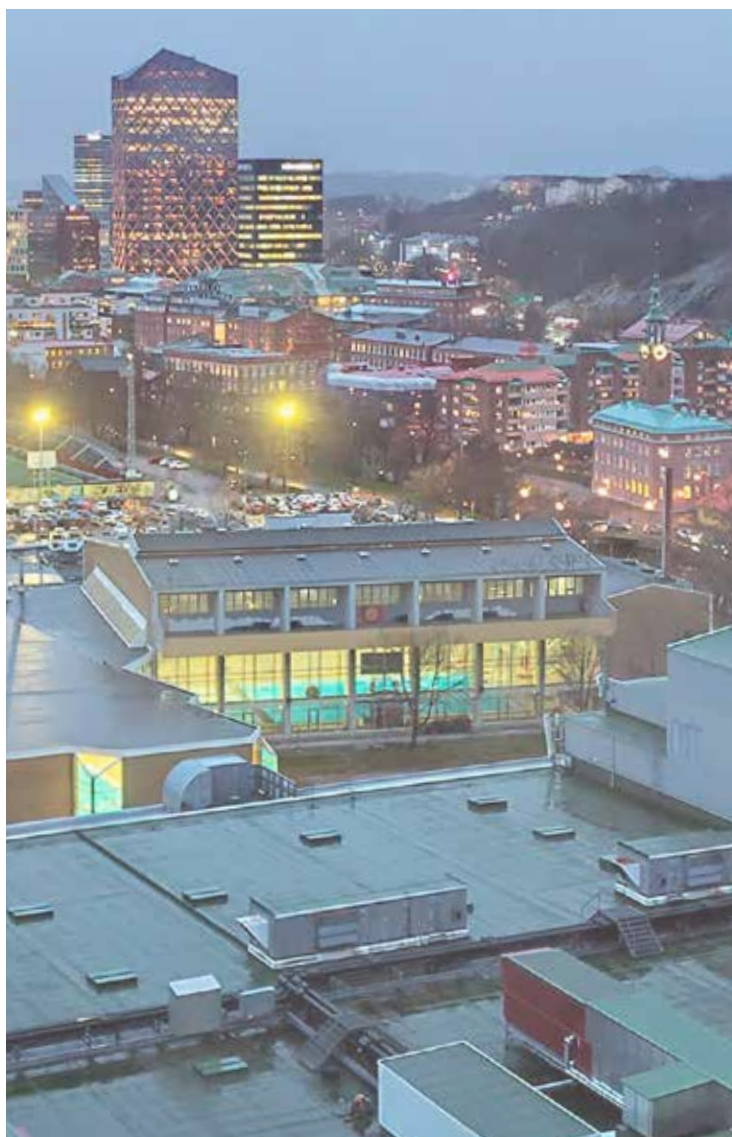
I söderfasaden uttryckte badhuset sig också som ett demokratiskt och publikt objekt – flanören blickade in, badgästen blickade ut och de blev båda skådespelare på var sin sida glastrutorna, spelandes sin roll i samhällets pjäs. Kaféet stack ut som en fyr över parken och därifrån kunde simningen fortsätta, både inifrån och utifrån, att vara utställt framför flanörens syn.

Relationen till omgivningen har dock förändrats mycket under kvarterets utveckling (se s. 104-114). Från att ha varit en solitär ljuslykta med direkt relation till Lisebergs nöjespark på andra sidan gatan har fasaden istället kommit att bli en del av en halvsluten gård öppen mot Mölndalsån via ett staket. Parken har därmed blivit mer skyddad mot kraftig blåst men också tappat sin synlighet och folkliga användning, särskilt när den används som uppställningsyta vid större evenemang på Scandinavium. Flanörens nyfikna blickar har ersatts av blickarna från Svenska Mässans kontorsarbetare och Gothia Towers hotellbesökare.

Enligt en berättelse från personalen på Valhallabadet fick nakensolbadandet lov att avslutas efter att det första Gothiatornet byggdes och hotellrummen fick fri sikt ner på solterrassen.

- ovan -
Söderfasadens dubbelglas,
med oblika pelare klädda i
Kostamosaik och träpartier i
teak. Parken eller sollagen
utanför, foto augusti 2025

- ovan -

Vyn ner på Valhallabadets
solterrasser från Gothia Towers
restaurang en blöt vinterdag
2024.

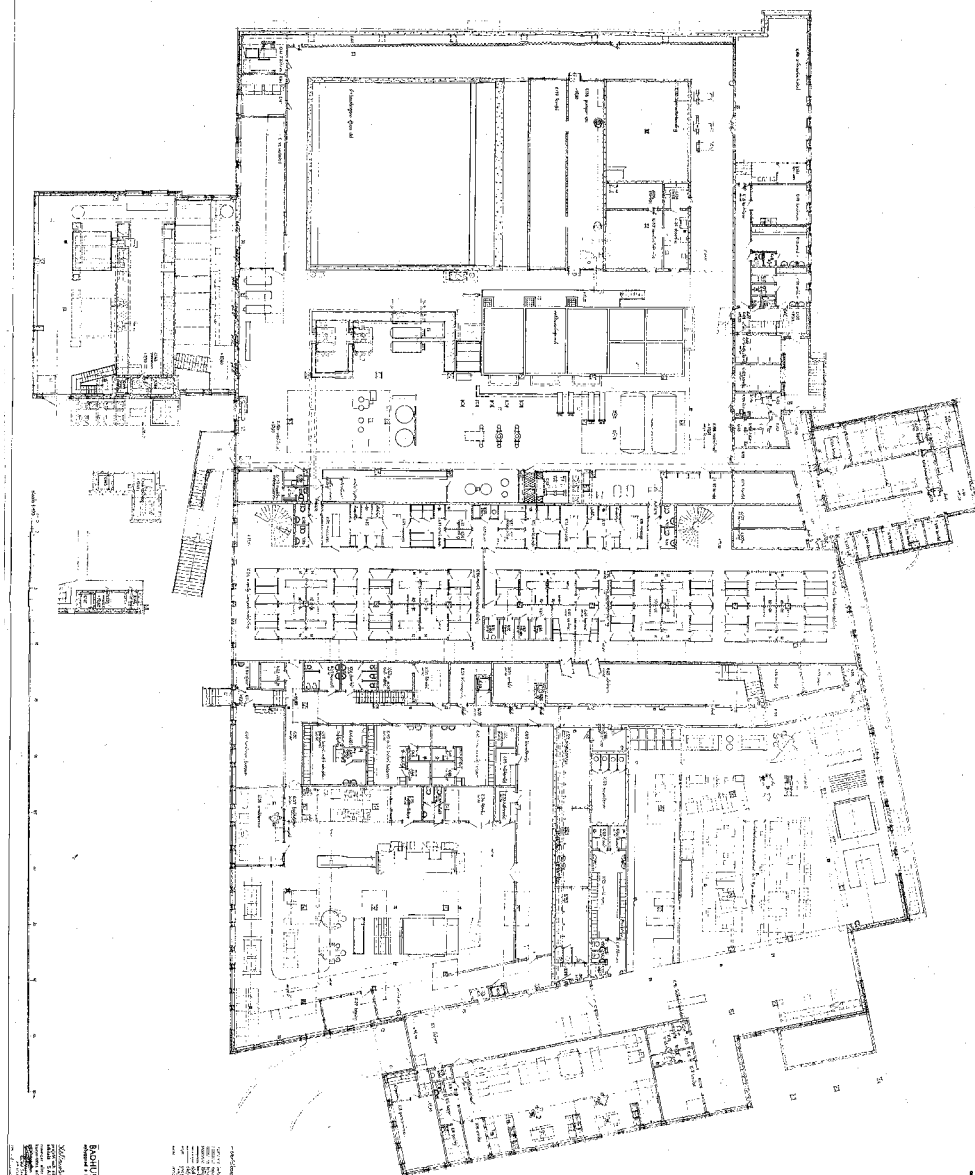

- ovan-

Söderfasadens tidigare fristående placering. Att badet ansågs passande som bakgrund för reklam för Volvo Duett säger något om dess ikoniska status, 1960-tal, fotograf okänd.

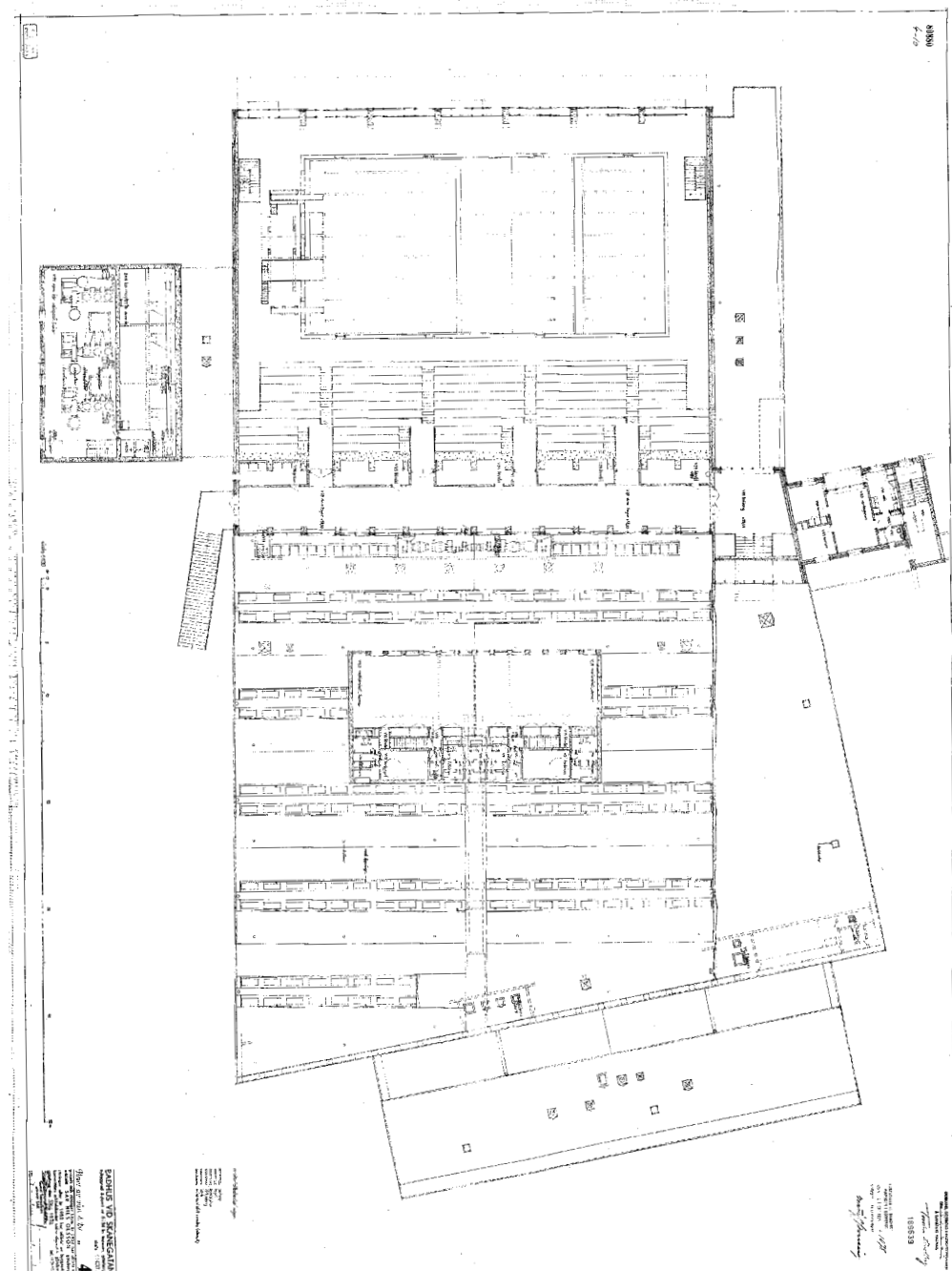
- nästa sida-

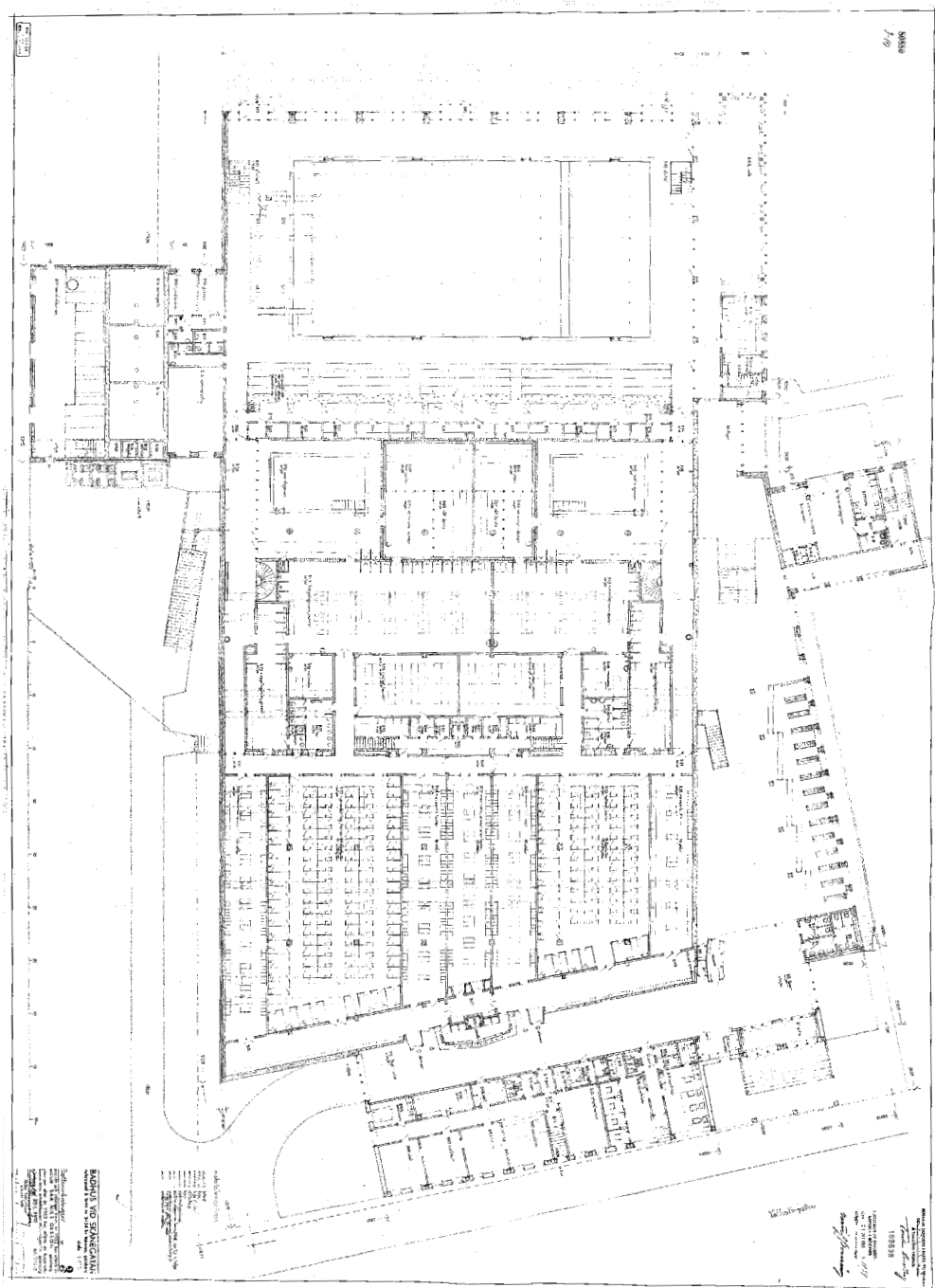
Planritningar, Nils Olsson och Gustaf Samuelsson, 1953, Göteborg stads bygglovsarkiv.

[illegible]

BAOHUS MID SKANECA
 analyzed a fund of \$124 to support, including
 date 6-28-71
 2

- källarplan -
Med badkarsbad och tvätteri.

- entréplan -
Med omklädningsrum och foajé.

Rumssekvenser – rörelser genom planen

Variationen av volymer fortsätter interiört där rumsupplevelserna skiljs åt genom olika ljusinsläpp, rumshöjder och materialbehandlingar. Medan besökaren rör sig genom de inre rummen sker det med en variation som ständigt skapar nya spänningsförhållanden. En passage görs aldrig på ett ”rakt” sätt, utan oftast genom en sluss som markerar att en övergång har skett, en upplevelse lämnas bakom och en ny inleds.

Genom sin erfarenhet som bostadsarkitekt behärskade Nils Olsson den lilla skalan och de små rummens arkitektur, det märks i Valhallabadet genom små passager och funktionsnischer för torkskåp och telefonbås. Men rumssekvensen består av mer än det vardagliga och mänskliga, genom sina många biografier behärskade han även evenemangsarkitekturens serier av rum och ritualer som pendlar från förväntan till uppfyllelse.

Ur planen går att avläsa hur de olika användarnas rörelsemönster koreograferats för deras specifika upplevelse. Åskådare, simmare och personalen rör sig genom byggnaden över olika plan likt dansare som endast möts på förutbestämda platser. Åtkomstsekvenserna formgavs med samma uppmärksamhet som på teatern, operan eller biografen där rummens karaktär skiljer sig åt beroende på användare och funktion – men alla vägar leder till slut till det stora bassängrummet, motsvarande scenen.

Efter att ha slussats in genom entrén finns flera vägar att välja på. Simmarens väg går genom en tvärgående ljus korridor, en inre gata som distribuerar simmare och besökare till sina mål, likt Le Corbusiers Unité d’Habitation. Vid invigningen gav de rumshöga fönster i båda ändar en upplevelse av kontinuitet utåt. I entréplanen på föregående sida kan vi se hur fördelningen mellan simmarens olika områden, omklädnings, tvagnings och simning, förhåller sig till varandra som tre ungefär lika stora delar. Omklädnings och tvagnings (där även solbad och bastubad ingick) gavs lika stort utrymme vardera som bassängrummet.

Till skillnad från simmare leds de påklädda besökarna eller publiken rakt fram via en generös foajé med kappavhängning och biljettkiosk vidare till bassängrummet eller kaféet.

Simmaren

Efter entréhallens biljettspärar är *simmarens* första rum omklädnings- och tvagningsrummen som leder vidare till bastu och kallbad. Omklädningsområdet kan liknas vid logerna där simmaren klär av sig sin vardagspersona och genomför reningsritualen före och efter simbesöket.

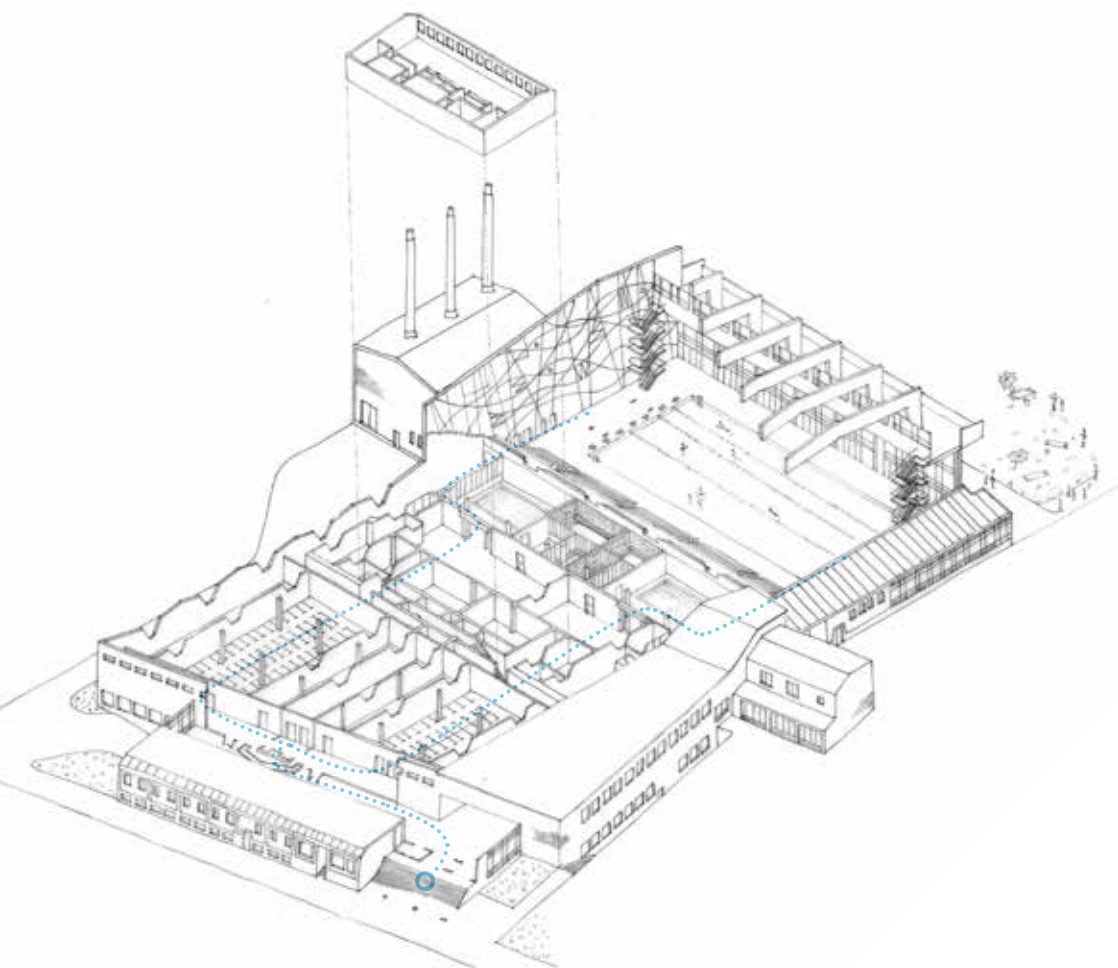
Omklädningsavdelningarna är uppdelade mellan herrar, damer, flickor och pojkar. Att barnen fick sin egen del och att kvinnor och män simmade samtidigt var nytt jämfört med de tidigare klass- och könsindelningarna, och låg i linje med de nya demokratiska idealen. Men trots ambitionen om en demokratisk arkitektur kunde man inte helt sätta sig utanför sin tids klasskillnader. Från början separerades avdelningarna genom tre nivåer på komfort, tillgängligt för olika pris, där simmaren kunde välja på skåpsombyte, sittbås eller liggbås. De olika klasserna som observeras i sektionen på operan kan här observeras i plan och funktion.

I den ursprungliga planen var kvinnornas avdelning dessutom mindre än männens. Den ojämlika fördelningen baserades på antagandet att fler män än kvinnor skulle vara intresserade av sportsimning och det stärktes av statistik från andra nybyggda bad i Sverige under trettioalet. Det var en justering från en tidigare, mer jämlik, besöksprognos under planeringen av programmet (se s. 94).² Under senare upprustningar av omklädningsrummen utjämnades den ojämlika ytfördelningen och omklädningsrummen är i dag lika stora. Det motsvarar att simning idag, som en av de tio mest populära idrotts- och motionsaktiviteterna i Sverige, har en nästan helt jämn fördelning mellan män och kvinnor, flickor och pojkar.³

Efter omklädningsritualen når simmaren det stora bassängrummet med simbanor och hopptorn. Rummet är avgränsat av fyra rumsliga element som sammanfogats likt en teaterscen: läktaren, bassängen, kaféet och glaspartierna ut mot parken. Här kan simmarna betraktas som skådespelare i den demokratiska showen – men gränserna är porösa och simmaren är fri att lämna scenen, gå ut i parken, sätta sig på läktaren eller i kaféet och själv bli observatör.

2 Protokoll 23 oktober 1948, Badberedningens arkiv, Regionarkivet.

3 Riksidrottsförbundet, *Idrottsrörelsen i siffror*, 2023.

- ovan -

Axonometri över simmarens rörelse genom planen. Från entrén når simmarens först biljettkassan, därefter omklädningsrum, duschrum, bastu och kallbad för att slutligen nå det stora bassängerummet.

Flera synvinklar är tillgängliga och att endast betrakta bassängrummet ur den tvådimensionella planen vore en förenkling – gaveltrapporna, solterrassen och hopptornet bildar flera vertikala ytor som tillsammans bildar den inre asymmetriska volymen av bassängrummet. En dynamisk form som också bidrog med akustisk dämpning.

Publiken

Den påklädda *publiken* har en kortare väg till bassängrummet då de inte behöver gå igenom reningsritualen. Från entrén slussas de genom foajé och garderob via en trappa upp till läktaren och får där en direkt överblick över bassängrummet ovanifrån. För att nå läktaren rör sig publiken genom två rytmiskt uppdelade rum – foajén och korridoren till läktaren är indelade av konstruktiva pelare och ramar som bär rummens och läktarens form.

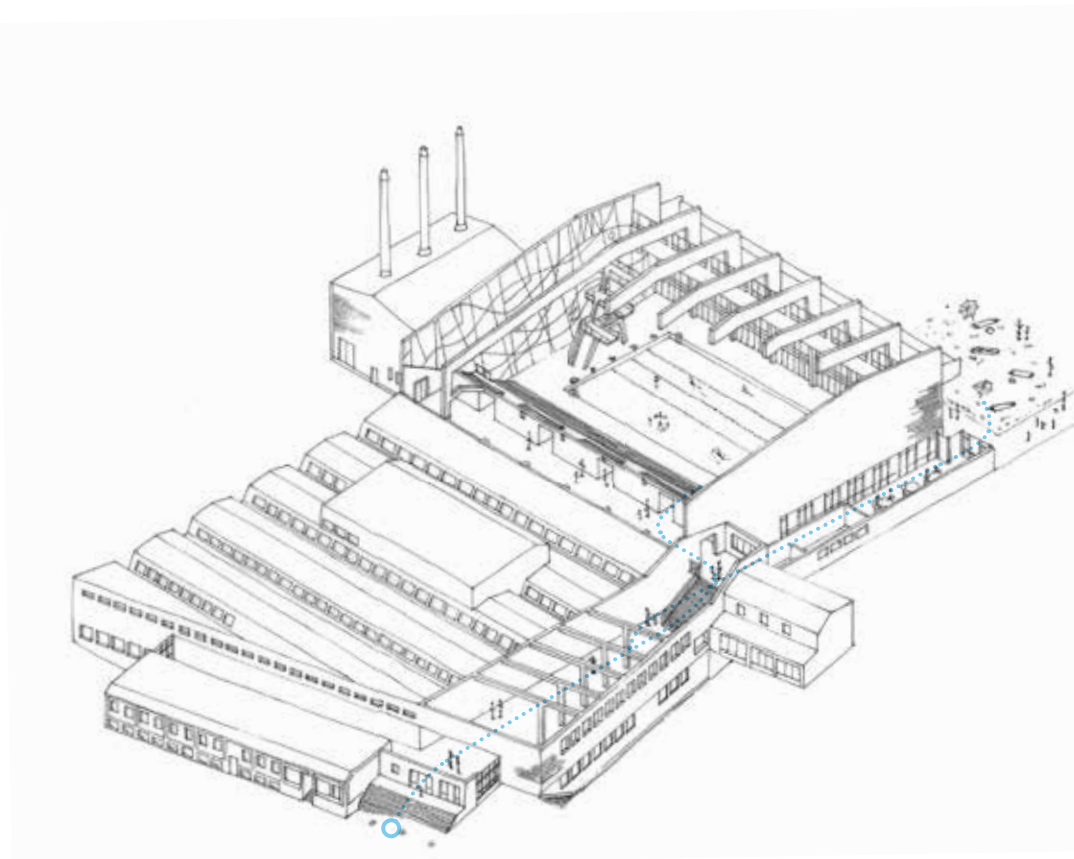
Publiken kan välja ytterligare en väg. Istället för att gå upp för trappan till läktaren kan de röra sig förbi trappan till kaféet som ursprungligen hade en framträdande plats med direkt koppling ut till parken och solplagen. Sedan åttiotalets tillbyggnad av femtiometersbassängen har kaféet numera tappat kontakten med parken, men erbjuder fortfarande uppsikt över bassängrummen från samma nivå som vattenytan.

Personalen

Personalen som arbetar på badet rör sig både genom de publika delarna och utrymmen som är gömda för publiken och simmarna. De är en del av byggnadens viktiga maskineri och beroende på arbetsuppgift har de tillgång till kontor, butik, bakutrymmen, källare och teknikrum. Deras rörelser har också förändrats över tiden, tvätteriet i bottenplan har idag byggts om till butik och pannrummet används inte längre för eldning som det ursprungligen var byggt för.

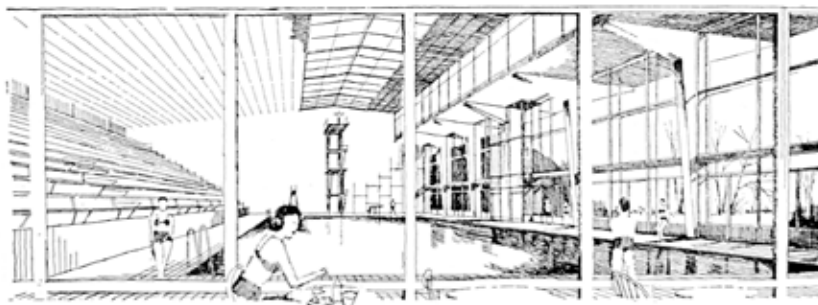
Övriga

Bland de *övriga* har vi motionärerna som besöker gymmet i källaren under omklädningsrummen, motionärerna med SATS-medlemskap som når bassängen direkt från sextiotalets idrottshallar och badare i romerska badet som kommer från andra entréer och följer andra rörelsemönster.

- ovan -

Axonometri över publikens rörelse genom planen. Publikens rörelse börjar vid entrén via foajén, därefter den den kan välja på två vägar till bassängrummet, antingen uppför trappan genom läktarens bärsystem ut på läktaren, eller förbi trappan rakt fram till kaféet och parken.

interiör av simhallen

perspektiv från punkt B

- ovan -

Vy från kaféet mot bassängrummet. Illustration från tävlingsförslag "3 Ronden", Nils Olsson, Byggmästaren 1948.

- under -

Vy från Mölndalsån med vy över söderfasaden. Illustration från tävlingsförslag "3 Ronden", Nils Olsson, 1947, Regionarkivet.

- nästa sida -

Tvärsektion av främre delen av simhallen, Nils Olsson fram till 1952, revideringar av Gustaf Samuelsson fram till 1956, Regionarkivet.

Konstruktionen som ett konstverk

Valhallabadets konstruktion bär inte endast upp väggar, golv och tak – den bildar rumsliga och skulpturala inslag i arkitekturen som uttrycker idéer om form, både interiört och exteriört. I fasaden skapar konstruktionen en rytmisk ornamenterande effekt genom att dela in teglet i ortagonala fack. Interiört utgör den ett inre synligt skelett som bildar skulpturala och rytmiska genomgångsportaler.

Bakom konstruktionen stod Hjalmar Granholm (1900–1972), professor i byggnadsteknik på Chalmers Tekniska Högskola sedan 1938. När han tog sig an Valhallabadet hade han prestigefyllda konstruktioner på sin meritlista som Konserthuset i Göteborg och Bonnierhuset i Stockholm. Även där hade konstruktionerna utformats på ett robust, raffinerat och expressivt sätt. Konstruktionen rymmer en mångfald av uttryck, skiljer sig åt mellan rum och våningsplan och bildar tillsammans en palett av former. Det finns enkla runda pelare i tvagningsrummen, kvadratiske pelare i källare och foajé, med eller utan kopplade balkar eller bärande kapitäl, expressiva skulpturala ramar som bär upp bassängrummets tak med oblika linjer samt pelare med ett organiskt tvärsnitt i kaféet. I det strukturella systemet ingår även självbärande trappor, den massiva läktaren och hopptornet som ligger i gränslandet mellan möbel, skulptur och konstruktion.

Byggnaden är ett konstruktivt konstverk där delarna samspelar med allkonstverket. Det gäller även materialbehandlingen. Den uppmärksammasa mosaiken täcker inte enbart de vertikala väggarna som en tapet, den klär även in pelare och läktare med särskiljande färgsättning. Det finns en flytande kontinuitet mellan konsten, konstruktionen och arkitekturen, det tekniska, funktionella och estetiska.

Även akustiken ägnades särskild uppmärksamhet och därmed skapades en ljudmiljö som än idag upplevs behaglig. Bassängrummets asymmetri tillsammans med pelarnas och läktarens djupverkande former i söderfasaden bidrar rumsligt till att diffusera ljudet, som annars riskerar att bli obehagligt mot de hårda kakelytorna och Gustaf Samuelsson beskriver i tidskriften Byggmästaren hur akustiska plattor monterades i taket under den täckande träpanelen för att ytterligare diffusera ljudet. Samuelsson berättar vidare

om ett annat genomtänkt tekniskt system: ventilationen. På ett snillrikt sätt leddes den genom fasaden, åskådarläktaren och taket:

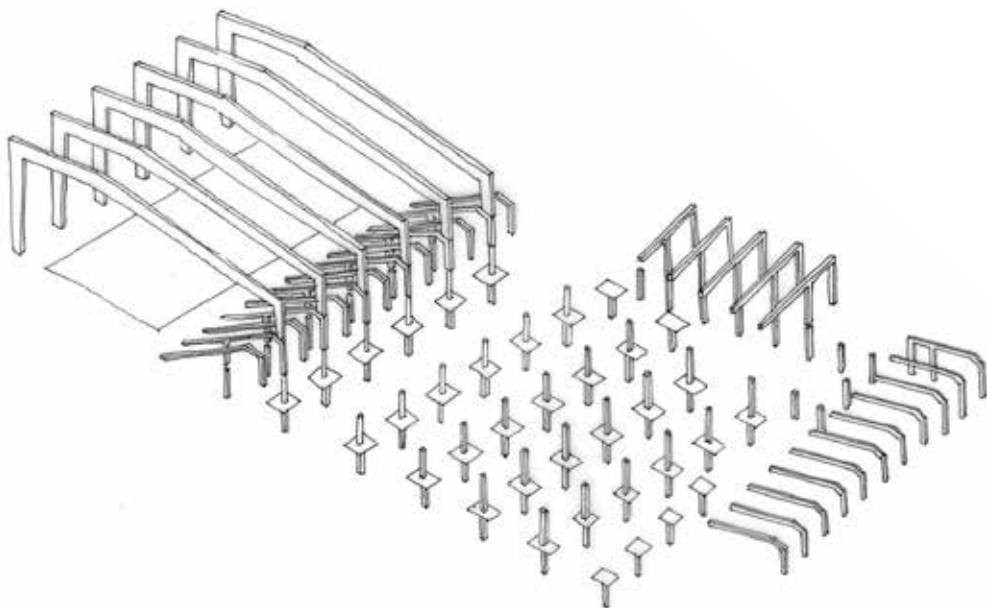
”I simhallen inblåses varmluften genom fönsterpartiets bottenstycke, återsuges till en del genom öppningar i de nedre gradinerna och återföres till fläktrummet där den renas, utspädes med friskluft, värmes och inblåses på nytt. Denna värmetillförsel och ventilation kompletteras vid tävlingar eller när så eljest behövs med inblåsning av lämpligt tempererad luft från två varmluftsaggregat över åskådargradinerna. Luftens fuktighet och temperatur i simhallen kan ex. dessutom påverkas genom vattenduschar i taket över bassängen.”⁴

Skötseln av glaslanternin, högtalare och byte av lysrör utfördes från en för ändamålet avsedd hängtravers. Den finns kvar än idag, medan glastaket är igensatt sedan åttiotalet. Då uppdaterades också ventilationen som flyttades till omklädningsrummens tak. Upprustningen innebar dock att det prisade överluset i omklädningsrummen också försvann och takhöjderna sänktes i vissa rum. Men lägre takhöjder riskerar att skapa ännu fuktigare miljöer, och ytterligare öka behovet av ventilation.

Den uppdaterade ventilationen och det försvunna överluset är inte unikt för Valhallabadet. Under perioden 1974–1983 pågick *Energisparkkampanjer* över hela Sverige med syfte att minska beroendet av olja för uppvärmning. Förutom informationskampanjer kunde bidrag sökas för energisparande åtgärder.⁵ Kampanjen var effektiv och många byggnader reducerade sitt energibehov, men arkitektoniskt kunde det resultera i klumpiga tilläggsisoleringar och reducerade eller helt borttagna fönsterytor som ersattes med plåt. Priset Valhallabadet fick betala var att några av de starkaste idéerna om ljus och luft gick förlorade. Tekniken har dock utvecklats sedan sjuttio- och åttiotalet och med moderna isolerglas behöver stora glasytor inte längre innebära omfattande energiförluster, vilket vi ser på Hallenbad City, Zürich (se s. 26).

4 Samuelsson, G., *Valhallabadet i Göteborg*, Byggmästaren, nr 2, 1958.

5 Sverige, Energisparkkommittén, *Information som Styrmedel, en rapport om energisparkkommitténs verksamhet och energihushållningsinformationens effekter*, SOU 1983:34, Liber/Allmänna förl., Stockholm, 1983.

- ovan -

Strukturpalettens visar en
mångfald av bärande och buret.

- nästa sida ovan -

I entréhallen rör vi oss genom en
T-formad struktur av pelare och
balkar som avslutas i anslutning
till västerfasadens fönster.

- nästa sida mitten -

Publiken rör sig under läktarens
bärande skelett för att komma ut
i bassängrummet.

- nästa sida under -

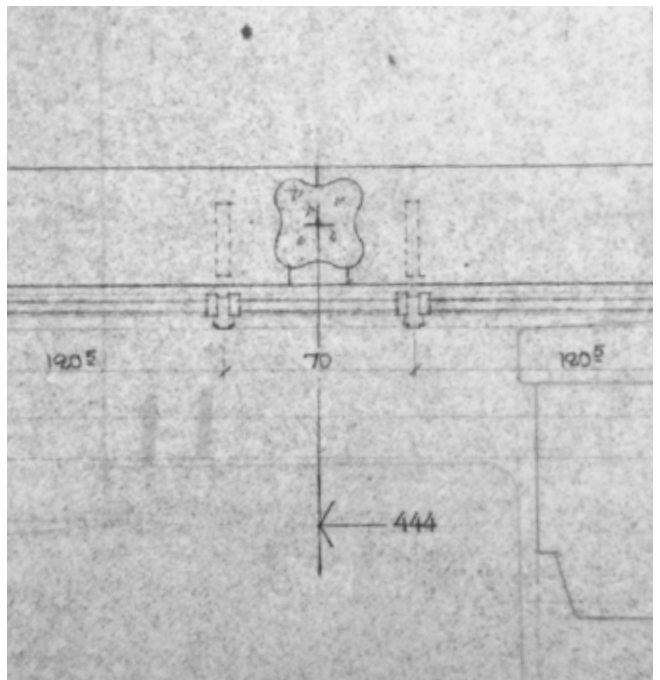
I fasaden markeras det bärande
systemet genom den målade
betongen som delar in tegelmur-
ren i fack.

- ovan -

Illustrationer över en fyrkantig
betongpelare med pyramid-
formade kapital i källaren och
en rund pelare klädd med blå
mosaik i basturummet.

- ovan -
Organiskt formade pelare i
kaféet. De är antingen borta
eller dolda under en renove-
ring. Utsnitt ur detaljritning,
Regionarkivet.

Kroppens upplevelse av ljus och material

På få platser upplevs arkitekturen så intimt mot huden som i simhallen. Rumsvolym, hantverk och materialens taktilitet skapar tillsammans förutsättningarna för en sinnlig upplevelse och en viss dubbeltydighet. Å ena sidan är simbaren avklädd och sårbar för blickar och andra sinnesintryck, men å andra sidan är synen reducerad och utgör inte längre det dominerande sinnet. Medan simglasögonen immar igen, suddas detaljer och individers särdrag ut och blir till rörelser och ljusskiftningar. Simhallsarkitekturen upplevs i första hand genom huden, men även lukt, smak och hörsel bidrar till att skapa simhallens särskilda atmosfär.

Upplevelsen av både tid och rum förändras och suddas ut när vi simmar fram och tillbaka i banornas upprepade rytm. För den återkommande simbaren blir årstidernas växlingar tydliga då ljusets karaktär förändras från vinterns korta dag till återkomsten av solen på våren.

Upplevelsen av simhallen är högst individuell och påverkas av våra tidigare erfarenheter av simning, kulturella vanor och individuella ritualer, men förutsättningarna skapas av det materiella. Av kaklet, stenen och mosaiken under fotsulorna, av varma handtag mot handflatorna, bastulaven genom handduken och laminatskåpen i omklädningsrummen.

Hantverksmässiga detaljer

Exteriört knyter Valhallabadets fasadmateriell an till den omgivande staden. Fasaderna präglas av det göteborgsktypiska gula teglet och delas in i fält av målad betong. Funktionalistiskt vittnar betongen om konstruktionen och bildar en rytm i fasaden som bryter upp de varierande volymerna. I entréfasaden avslutas taket med koppardetaljer som signalerar stad, kvalitet, lång hållbarhet och kan åldras med patina. Stora delar av taket har dock bytts ut mot svart takpapp och vissa tidigare koppardetaljer är ersatta med grönlackerad plåt. Över omklädningsrummen är ursprungliga dagsljusinsläpp i taket igensatta, men i söder präglar fortfarande glaset den modernistiska fasaden. På alla fasader återfinns detaljer som portaler och mönstertegling.

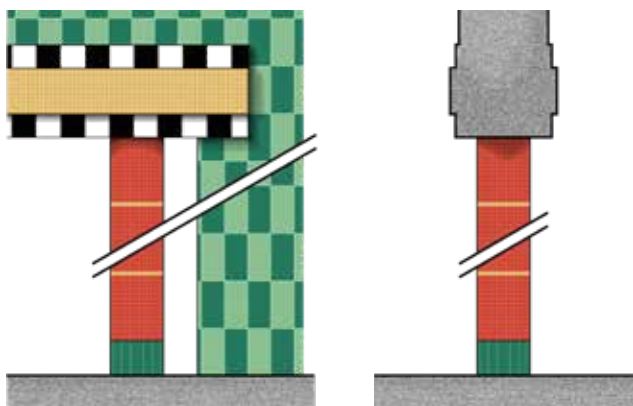
Interiört finns välbevarade fönster- och dörrpartier i teak och ek, både i originalutförande och omsorgsfullt utbytta i ett senare skede i en stil som

anpassar sig till den äldre. I entrén ligger grön kolmårdsmarmor på golven och i våtrummen pastellfärgad mosaik. Väggarna är klädda med ljusrosa och ljusgrått blankt kakel. I duschrummen har de låga tvagningsbänkarna ersatts av moderna duschar, de var ursprungligen täckta med samma mosaik som golven på ovansidan och profilerat väggkakel på sidorna. Några av bänkarna har sparats, fått nya platser och funktioner runt om i badet.

Robusta specialtillverkade lösa möbler ritades av inredningsarkitekten Nils Braxell för foajé, omklädnings- och basturum. På några ställen finns de ursprungliga omklädningsbåsen av bokfanér kvar, med dynor klädda i vattentålig orange plast, men så sent som hösten 2024 revs de ut från det romerska badet under en oförsiktig upprustning. De är nu ersatta av minimala båsar av laminat och plastdraperier. Massagebänkarna i mörkgrön marmor och fasta inredningsdetaljer finns dock fortfarande kvar i det romerska badet.

Femtioalets arkitektur präglades av ett hantverksmässigt byggande där detaljer utformades specifikt för varje tillfälle. Valhallabadet var dessutom ett prestigeprojekt och rymmer en mångfald av exempel på hantverksskicklighet.

Reklamen från dags- och facktidningarna vid invigningen visar också på en fascination och nyfikenhet för det massproducerade, industriella och nya tekniska lösningar. Samtidigt som Valhallabadet markerar början på den stora badhusboomen, pekar det också på början av slutet av en era, då det industrialiserade byggande ska komma att ta över.

-förra sidan -

Detalj över nittiotalets färgsättning i omklädningsrummen. Färgen refererar till femtiotalet, men präglas av sin samtid.

- ovan -

Överljus faller in på blankt originalkakel i grått och trappan av kolmårdsmarmor och räcke av böjträ. På väggen sitter en ny och en gammal skylt sida vid sida, foto 2025.

- ovan -
Lösa möbler specialritades för
Valhallabadet av inrednings-
arkitekt Nils Braxell, här i
romerska badet, foto 2025.

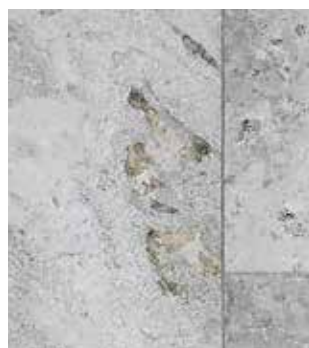

- denna sida -
Urval av hantverksmässiga
detaljer och material interiört.

- nästa sida -
Urval av originalskyltar och
signalering.

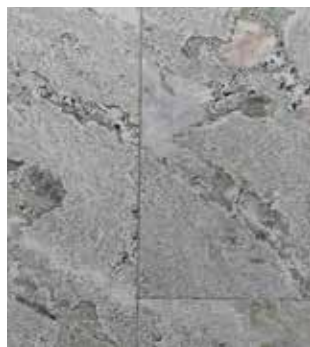
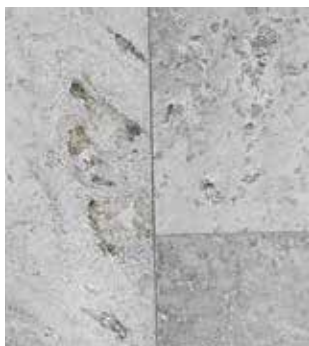

- ovan -

Urval av variationer av färg och
form i kolmårdsmarmor, 2025.

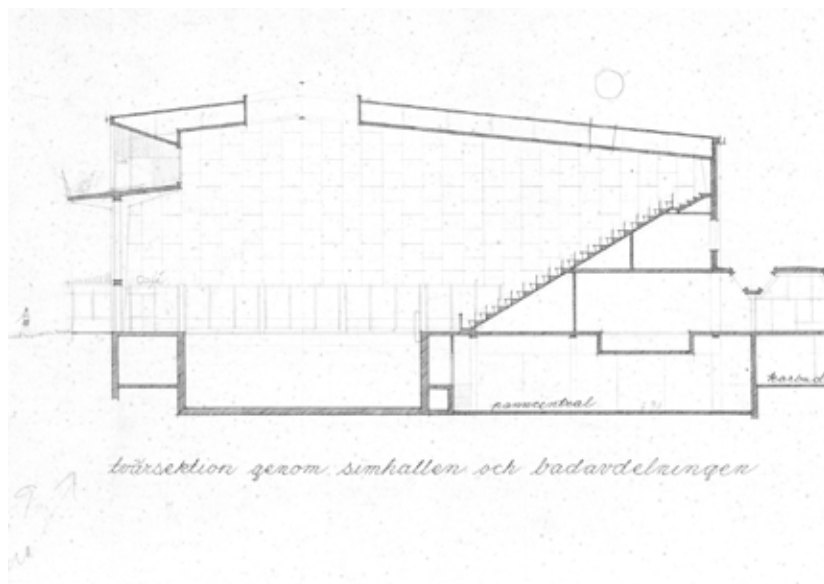

- ovan -

Originaldetalj i pannrummets tegelmur. Mönstermurningen bildar ett blindfönster som speglar motsatt sidas ventilationsgaller, 2025.

- ovan -
Originaldetalj över trappräcke
i foajén, lackat stål monterat i
kolmårdsarmor, 2025.

- ovan -

Blyertsanteckningen visar en tillagd tanke om takljus ovanför läktaren. Tvärsnitt genom simhallen, Nils Olsson 3 Ronden, 1948, Regionarkivet.

- under -

Fotot visar takfönstren över läktarna och taklanterninen så som det också byggdes. Foto: Sune Sundahl, 1958, Badhus i Göteborg, Arkdes.

- nästa sida -

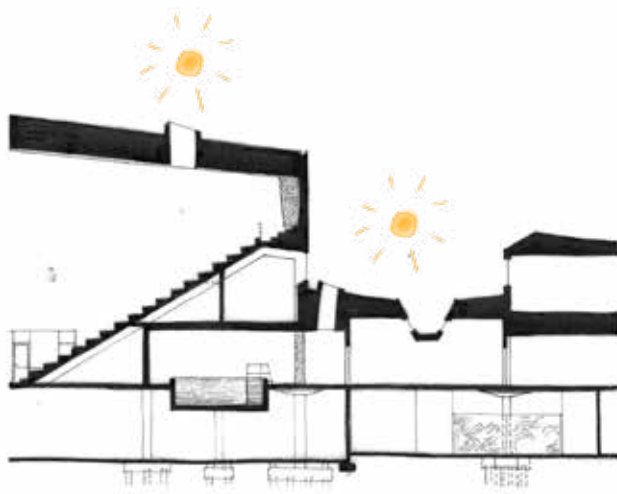
Överljuset i omklädningsrummen och tvagningsbänkar, illustration efter foto från åttiotalet.

Det stukade ljuset

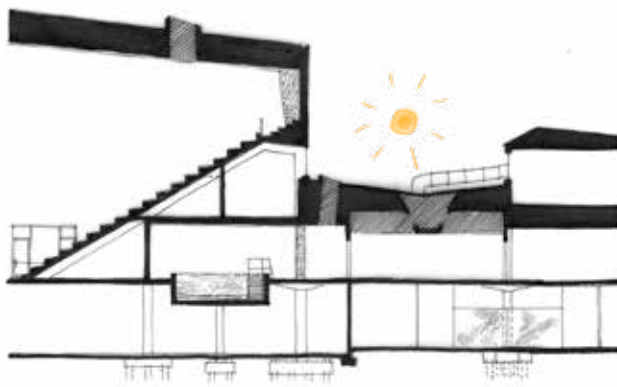
Precis som när det kommer till konstruktion, volym och rum, rymmer Valhallabadet en bred palett av ljusinsläpp. Här finns breda ljusinflöden från lanterniner, uppglasade väggar, små runda takfönster, fyrkantiga traditionella fönster och ljustunnlar. På äldre bilder syns tydligt hur ljuset flödade in i det stora bassängrummet från flera håll och att ljuset var en viktig del av gestaltningen. I sektionsritningen från tävlingsvinsten 1948 syns en blyertsmarkering ovanför läktaren som indikerar ett extra tillägg av ljusinsläpp. Lades noteringen till just innan inlämning, eller tillkom tanken efter att förslaget vann?

Flera av takfönstren över omklädningsrum, läktare och taklanterninen är idag igensatta och det som tidigare var en av de största kvaliteterna upplevs idag något stukat. Att döma av utredningen om Valhallabadets omvandling till Badparadis 1992, så var det också en kvalitet som saknades direkt. Personalen önskade att överljuset skulle återställas redan kort efter dess borttagande.⁶ Trots de igensatta lanterninerna i bassängrummet, upplevs badet fortfarande ljusstarkt vare den stora uppglasade söderfasaden. Men varför nöja sig med bra ljus när man en gång hade ljus i världsklass?

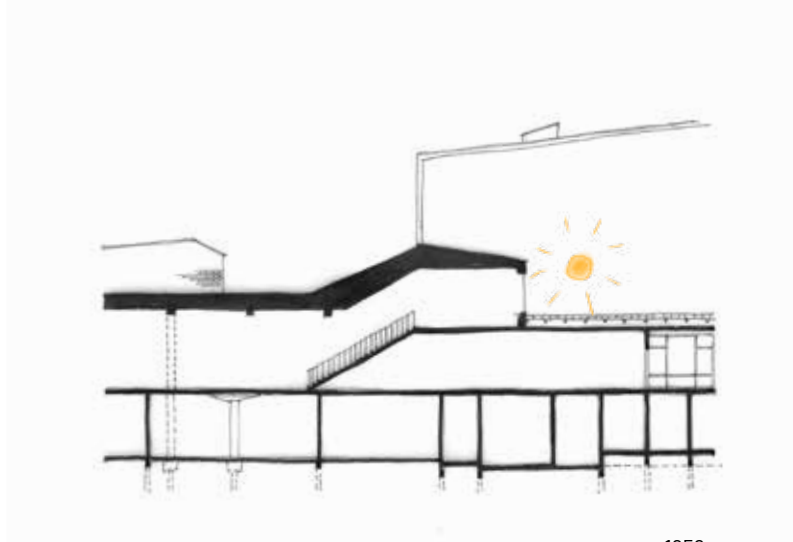
1956

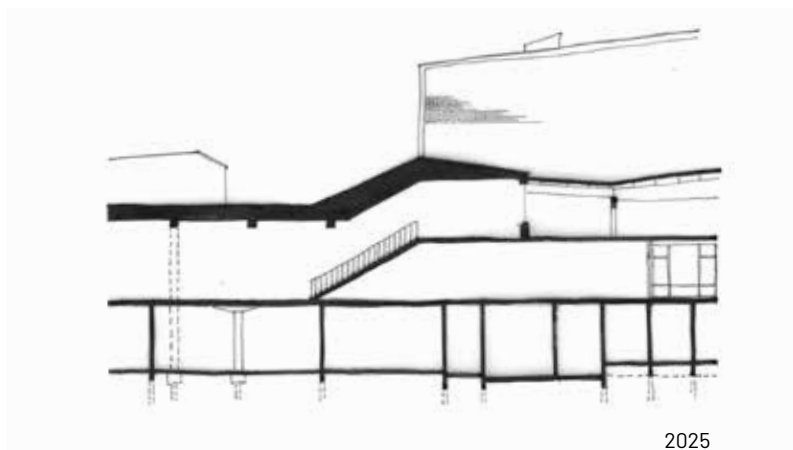
2025

- ovan -
Sektion genom badavdelning-
en 1956, generösa ljusinsläpp
släppte in dagsljus även in i de
djupaste delarna av byggnaden.

- under -
Sektion genom badavdelningen
2025, många av de ursprung-
liga ljusinsläppen är numera
igensatta.

1956

2025

- ovan -

Sektion genom foajé och trappa upp till läktaren 1956, ovanför trappan möttes besökaren av utblick över parken.

- under -

Sektion genom foajé och trappa upp till läktaren 2025, fönstret är kvar, men idag riktas blicken ut på ett etageplan i åttiotalets tillbyggnad.

-förra sidan -
 Detaljsektion av bakre del av
 simhallen m.m., Nils Olsson fram
 till 1952, revideringar av Gustaf
 Samuelsson fram till 1955,
 Regionarkivet.

- ovan -
 En palett av takfönster,
 flygfoto ca 1960, Lantmäteriet.

- under -
 En palett av ventilations-
 lösningar, flygfoto ca 2024,
 Lantmäteriet.

Konsten i arkitekturen

Valhallabadet är inte bara ett arkitektoniskt och tekniskt konstverk i sig, två konstnärer involverades i att skapa platsspecifika konstverk inne i byggnaden – det största och mest kända av konstnären Nils Wedel. På bassängrummets båda kortsidor breder totalt 700 kvm mosaikkonst ut sig likt två skärmar i rummet. Motivet är abstrakt men det går att ana fiskar, vågor och solar, eller är det en badboll? Vid närmare granskning upptäcker vi en variation av blandad teknik, prickiga och randiga fält, putsade matta fält och fält med glansig glasmosaik. Trettio ljusa pastellfärger har komponerats till det nonfigurativa motivet som gavs namnet *Böljegången*. Förutom att associeras till badbollar, fiskar och varma soldagar har det tolkats som referens till Svenska Mässans takpiruett och Liseberg. Ett spektakel i sig.

Konsten tillkom troligen med enprocentsregeln och är inte omnämnd i Olssons förslag. Nils Wedel (1897–1967) var en erkänd göteborgskonstnär och hade redan utfört flera byggnadsintegrerade offentliga verk runt om i Sverige, alla anpassade efter platsens tema och skala. Konstverket i Valhallabadet sticker dock ut i Wedels repertoar som det i särklass största och det enda av hans verk utfört i mosaik. Samtida tidningar hyllade det brett, men en kritiker kommenterade att färgerna var lite bleka.⁷

Mosaikkonstverket rymmer ovanligt nog också en berättelse om hantverkarna, de italienska mosaikläggarna Nino, Gigi och Dante Boshian, Benito Bolzonella och Salvatore de Farfalla. Det tog dem två månader att lägga den 700 kvm stora mosaiken för hand, 2500 bitar mosaik per kvm.⁸

Mosaiken har fått mycket uppmärksamhet och konstverkets självklara värde har blivit en tydlig hållpunkt för det kulturhistoriska värdet, det har därför föreslagits att konstverket skulle kunna flyttas om badet rivs. Men värdet av ett byggnadsintegrerat konstverk förändras när det lämnar byggnaden det skapades för. En av storheterna i Böljegången är att det är en integrerad del av arkitekturen, det fortsätter ut genom dubbelglasfasaden och samspelar med andra arkitektoniska element som dörröppningar, läktare och balkong.

Nils Wedels mosaik är Vallhallabadets mest ikoniska konstverk, men inte

7 Boëthius, L., *Nils Wedel 1897-1967*, 1998.

8 Göteborgs Tidningen, *Simballen pryds av jättemosaik*, 15 maj 1956.

- ovan -

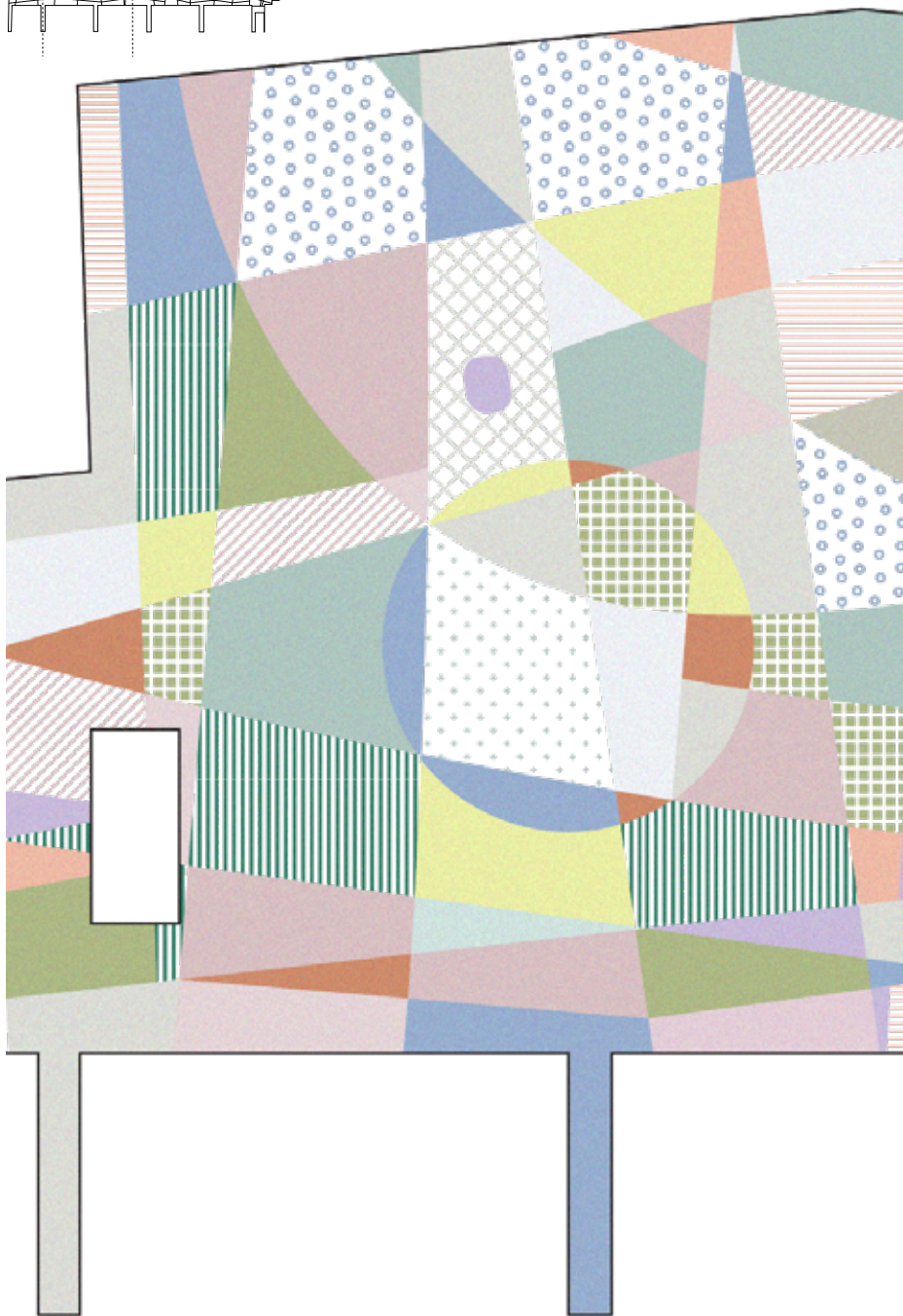
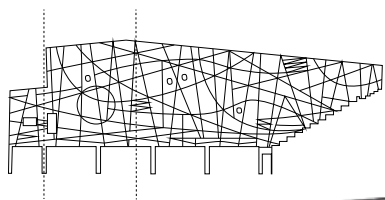
Detalj över Nils Wedels
Böljegangenen som sträcker sig
över 700 kvm Kosta glasmosaik,
foto 2024.

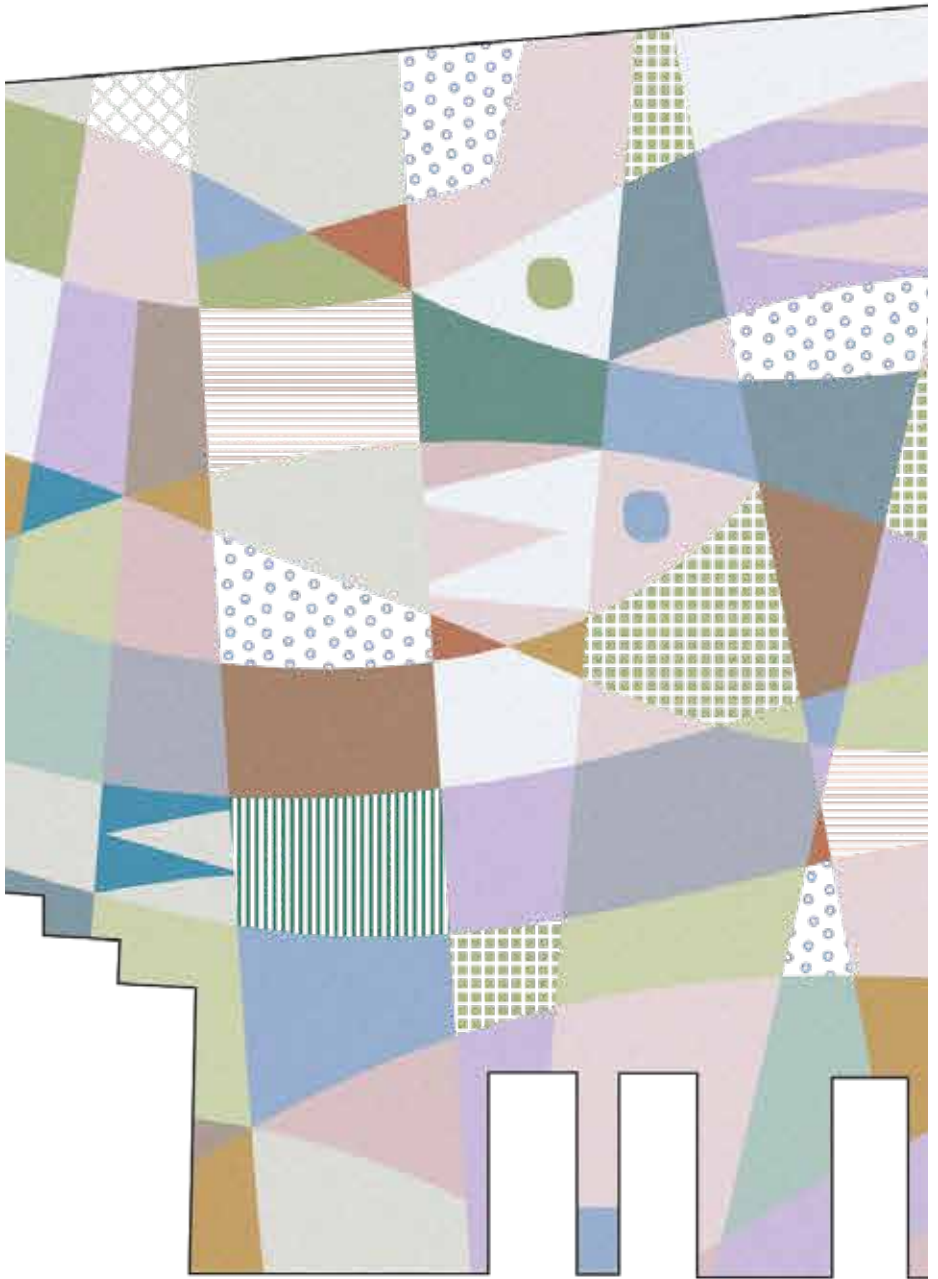
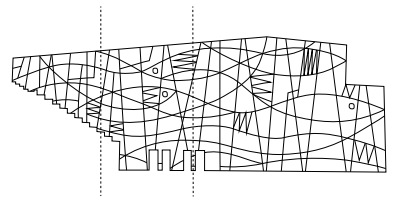
- under -

I det romerska badet finns Taisto
Kaasinens vattenlandskap på
Upsala-Ekebykakel från 1958,
foto 2024.

- nästa sida -

Utsnitt över mosaikväggarna
med en representation av färg-
palett och materialitet, öppning-
ar är integrerade i konstverket.

dess enda. Den finska konstnären Taisto Kaasinen (1918–1980) satte 1958 sin prägel på väggarna i det romerska badet. Här är motivet maneter, fiskar och sjögräs och det utfördes på Upsala-Ekebykakel i naivistisk stil.

En sliten skönhet eller åldrad atlet?

Vad händer när en atlet åldras och får svårare att hävda sig mot unga lovande förmågor? Valhallabadets ”dåliga skick” kommer ibland på tal när dess framtid diskuteras och det hävdas att en simhalls livslängd begränsas till femtio eller fyrtio år. Men stämmer det? Idrottsstjärnor som inte går i pension, går ofta vidare till att coacha yngre och påståendet om simhallars livslängd motbevisas av de många ännu äldre baden på kontinenten och i Sverige.

Valhallabadet rymmer en stor rikedom på monumentala och vardagliga rum, en expressiv konstruktion och konstverk av kända konstnärer. Det är byggt med hantverksskicklighet, robusta material och fina originaldetaljer. Men många små och okänsliga renoveringar drar ner det goda intrycket av ett i övrigt mycket väl omhändertaget bad. Spår av lappande och lagande gör att badet på vissa håll kan upplevas lite slitet, medan det på andra håll vittnar om tidens tand och ett långt värdefullt liv. Detta rör sig ofta om ytskikt. Den största negativa förändringen är igensättningen av takfönstren över omklädningsrummen, lanterninen över bassängrummet och de runda fönstren över läktaren. Det påverkar en av byggnadens ursprungliga bärande idéer.

Valhallabadet verkar däremot inte ha akuta strukturella problem. 2021 tog konsultfirman VBK på uppdrag av ägarna Higab fram en utredning om underhållsbehovet för de närmaste trettio åren. Provtagningar i betongen utfördes 2014 och då gjordes bedömningen att livslängden var ytterligare femtio år. De poängterade att karbonatisering gick att urskilja i källaren som behövde åtgärdas, och de rekommenderade förstärkningar av pålningen för att motverka sättningar.⁹ Betongen var däremot inte tekniskt utdömd.

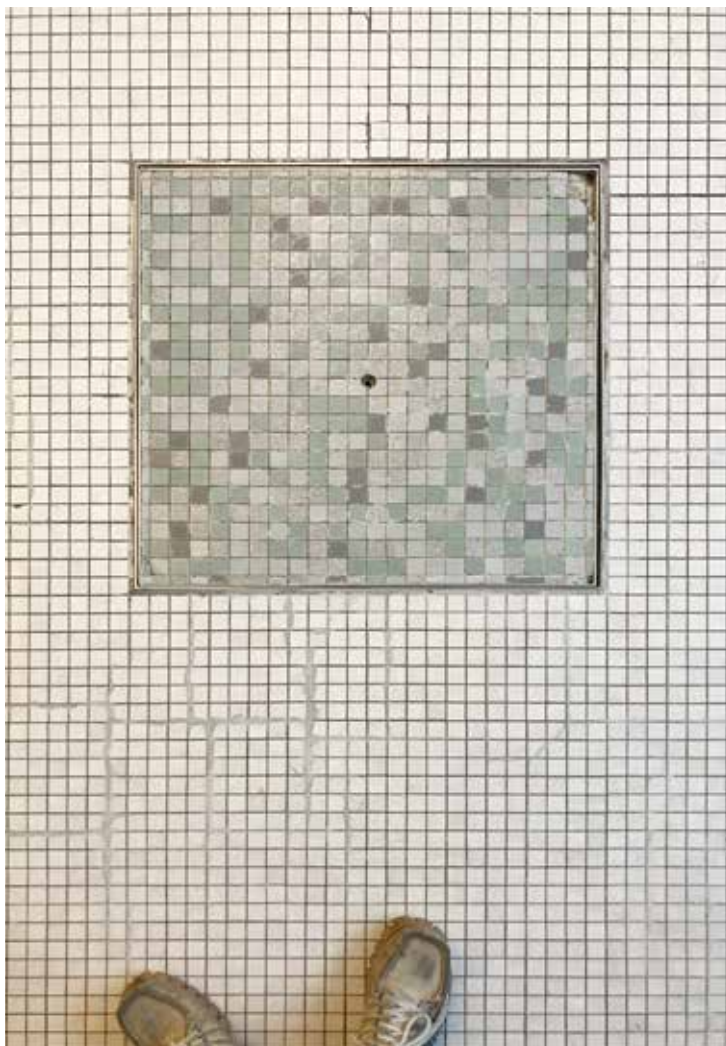
Ibland anses det dyrt och framför allt oförutsägbart med stora renoveringar men ett helt nytt bad kommer, oavsett hur man räknar, att bli mångfaldigt dyrare än en grundlig renovering, särskilt om det nya badet också

9 VBK, *Underhålls- och driftåtgärder för att säkerställa drifter under kommande 30 åren 2021-2050*, Diariernr: 0035/21, 2021.

ska vara ett prestigebygge. När badet påstås vara ”uttjänt” handlar det alltså snarare om banorna som inte passar för internationella tävlingar och att läktaren vid femtiometersbassängen är för liten.

Men Valhallabadet är mer än en tävlingsarena. Det är en institution där besökaren omges av konst, hantverk och arkitektur av högsta klass, ett vardagsrum för hälsa och motion. Kvaliteten som kommer från femtiotalets arkitekturepok är svår att återskapa med dagens produktionsvillkor. Men framför allt är en byggnad som har levt ett långt liv och samlat på berättelser och minnen som bara kan komma med ålder och erfarenhet, omöjlig att ersätta. Kanske är det dags att omvärdera vad som anses slitet eller ”uttjänt”.

- förra sidan -

Spår av lagad sättningspricka,
foto 2025.

- ovan -

Spår av äldre och yngre mosaik-
lagningar, här i varmbadet från
60-talet, foto 2023.

- nästa sida -

Perspektiv på ålder, vad känne-
tecknar förfall, patina, renove-
ring, upprustning och skador?
Foto 2023-2025

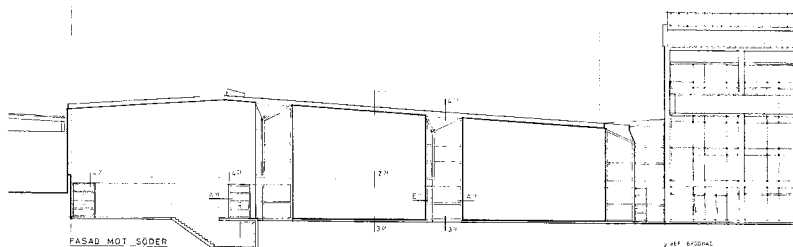

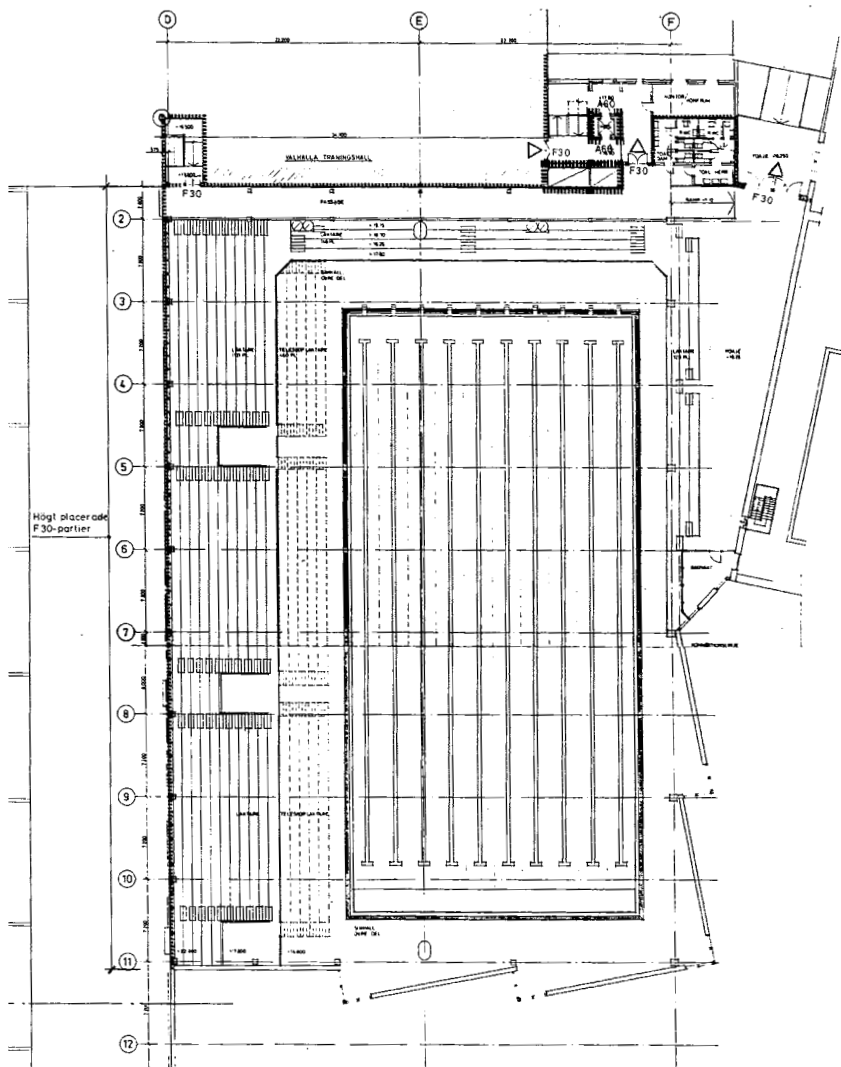
Tidslager

Tiden har lämnat spår och de största förändringarna i Valhallabadets historia skedde under åttio- och nittioalet när badet var i fyrtioårsåldern. Då byggdes femtiometersbassängen och duschrum och tekniska lösningar ”rustades upp”, som det hette då. Under dessa upprustningar försvann mycket av femtiotalets originalinredning, en ny reningsritual introducerades och den nya tekniken innebar att ljusinsläpp försvann.

Det är lätt att vara kritisk till de kvaliteter som gick förlorade, men åttiotalet bidrog också med nya kvaliteter. Den tidigare utomhusbassängen som täcktes av ett barracadatält under vintern ersattes av en välkomnande modern tempererad inomhushall och femtiometersbassängen är idag den bassäng som används av flest besökare, både motionärer och föreningar.

Användningen ger tillbyggnaden stora sociala och funktionella värden – men den har även estetiska. Under upprustningen gjordes flera ansträngningar för att anpassa tilläggen i duschrummen till femtiotalets färger, men de bär fortfarande sin tids tydliga prägel med starkare färger än det ljusa femtiotalet. Åttiotalets tillbyggnad med sina breda pastellgröna spröjsar och massiva limträbalkar vittnar om sin tids estetiska ideal. De är robusta med egen karaktär och adderar värde till ursprungsarkitekturen genom att bidra med ett tydligt tidslager. De har möjligen ännu inte passerat gränsen till att själva klassas som kulturhistoria, men för att kunna bli kulturhistoria måste de också få chansen att leva ett långt liv.

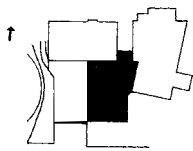

- förra sidan -

Utsnitt ur bygglovsritning, Nybyggnad av ishall och simhall, fasad mot söder, White Arkitekter, Anders Andersson, 1985, Göteborg stads bygglovsarkiv.

- ovan -

I planerna för tillbyggnaden syns en annan utformning av läktarna som tillåter en större publikkapacitet. Utsnitt ur bygglovsritning, Nybyggnad av ishall och simhall, plan, White Arkitekter, Anders Andersson, 1985, Göteborg stads bygglovsarkiv.

IDÉERNA BAKOM BADET

Sport, demokrati, bildning och idén om ett sunt sinne i en sund kropp var viktiga aspekter av de nya badhusidealen som växte fram under tjugo- och trettioalet. De äldre badinrättningarna från sekelskiftet som var uppdelade strikt efter klass ansågs utdaterade och bassängerna var för små för att kunna utöva tävlingsinriktad sport i.

I Göteborg var simmarkretsarna drivande i frågan om byggandet av ett nytt modernt simbad, de ville ha en tävlingsbassäng av internationella mått: 33,3 x 15 meter (vilket innebar att tre längder blev hundra meter).¹ Men baden skulle inte enbart vara till för simföreningarna, utan tillgängliga för allmänheten, det var Simfrämjandet tydliga med i instruktionsskriften ”Om Inomhusbad” från 1938.

År 1925 och 1930 ägde två badhuskongresser rum i Stockholm för att utreda behovet av bad och simhallar i Sverige. I Göteborg dröjde det dock innan planerna kunde förverkligas och badberedningen som till slut skulle leda till Valhallabadet kom inte igång på allvar förrän 1943. Det fastställdes att det skulle bli ett kombinerat bad- och idrottshus men periodvis pendlade diskussionerna till att även inkludera den tredje funktionen: kultur.²

Finansieringen av baden var en stor fråga. När de Renströmska baden byggdes möjliggjordes det genom medel ur Renströmska fonden och kommunen gav möjlighet att uppföra badet på kostnadsfri tomt.³ I badberedningens arkiv på Regionarkivet står att läsa om tipsbidrag och stadsbidrag för uppförandet av byggnader med fokus på sport. Man räknade med att simbaden skulle gå back ekonomiskt de första åren men ansåg att det skulle betala tillbaka genom förbättrad folkhälsa och därmed minska samhällskostnader i stort.⁴

1 Schänberg, S., *Renströmska baden 1876-1956*, Renströmska badanstalterna, Göteborg, 1956, s. 100.

2 Göteborg Stadsfullmäktiges handlingar, 1945, n: o 437, Regionarkivet.

3 Schänberg, S., *Renströmska baden 1876-1956*, s. 28-29.

4 Göteborg Stadsfullmäktiges handlingar, 1945, n: o 437, Regionarkivet.

Sökande efter ett nytt bad i Göteborg: Badberedningen

Badberedningen som tillsattes 10 juni 1943 var inte den första utredningen om ett modernt simbad i Göteborg, men vid det laget hade frågan om ett nytt modernt badhus börjat bli pinsam och krafttag efterfrågades. Många göteborgare saknade fortfarande rinnande vatten i hemmen, man bodde trångt och de naturliga vattendragen var förorenade. Stadsfullmäktiges handlingar visar på vidden av badhusens samhällsviktiga funktion:

”För de städer, som under sista decenniet fattat beslut om uppförandet av nya badinrättningar, har detta inneburit avsevärda ekonomiska uppföringar. Att dessa ha ansetts nödvändiga måste innebära, att de kommunala myndigheterna ansett lösandet av badhusfrågan vara av vital betydelse för samhället (...) Ännu så sent som för 25-30 år sedan funnos rika möjligheter till friluftsbad utmed älustränderna. Allteftersom staden vuxit har älvvattnet utsatts för allt starkare förorening, vilket nödvändiggjort, att badplatserna flyttats längre bort från stadens stora bostadscentra”⁵

Arkitekt Nils Olsson var en driftig och samhällsengagerad arkitekt och lade redan på tjugotalet fram ett förslag för ett kombinerat idrotts- och badhus på platsen där Folkets Hus ligger idag vid Järntorget.⁶ Och han var inte ensam, det kom många privata förslag på bad- och idrottshus mellan tjugo- till fyrtiotalet. Den norska ingenjören Sven Thaulow föreslog ett utomhusbad i älven vid Rosenlund och andra platser som nämns är Heden, Gröna Vallen i Majorna och Gamlestaden.⁷ Längst kom projekterandet av en omfattande ombyggnad av Renströmska badet i Haga i modern stil som såg ut att ha inneburit att det gamla Hagabadet revs – men också det blev ett luftslopp. Trettioalets lågkonjunktur och otydligheter i budgetberäkningarna avstannade genomförandet.

Den 3 september 1946 inkom ett brev från Nils Olsson och direktör Sven Höglund med ett genomarbetat förslag för ett *Idrottens Hus* till Drätselkammaren. Enligt deras förslag skulle det drivas och finansieras av en

5 Göteborg Stadsfullmäktiges handlingar, 1945, n: o 437, Regionarkivet.

6 Svenska Dagbladet, *Ett idrottens hus i Göteborg*, 17 maj 1929.

7 Schånberg, S., *Renströmska baden 1876-1956*, s. 100.

ideell förening och Olsson själv skulle bidra med 100 000 kr (2,4 miljoner i 2025 års pengavärde) genom att erbjuda sitt arkitektarbete gratis. Idrottens hus föreslogs placeras:

”... mellan Skånegatan och Mölndalsån vid Berzeliigatans förlängning, så långt indraget att möjligheter finnes att förlägga offentliga byggnader el. d. längs Skånegatan. Anläggningen har planerats med en huvudbyggnad innehållande stora tävlingshallen, en mindre tävlingshall, en simhall, tvenne träningshallar samt en högbyggnad om 7 våningar. Samtliga hallar sammanfogade till en arkitektonisk helhet”⁸

I förslaget beskrevs hur en förbindelse kunde skapas mellan Idrottens Hus till Svenska Mässan ”så att möjligheter finnes för Svenska Mässan och större utställningar att använda idrottshallarna gemensamt med mässhallarna”. Det kan ses som en tidig vision för en multiarena med höga arkitektoniska ambitioner. Om materialen skrivs: ”Samtliga byggnader ha tänkts utföras av betong som huvudmaterial dock med olika fasadbehandlingar såsom natursten, tegel, puts och kakel”. Simhallens huvudsakliga ändamål skulle vara sportändamål ”men kompletteras med renlighetsbad för stadsdelens behov”.

Drätselkammaren beviljade inte förslaget om ett ideellt finansierat Idrottens hus, istället utlystes en inbjuden arkitekttävling och Olssons och Höglunds förslag låg uppenbart till grund för utformningen av tävlingsprogrammet.

Tävlan om ett bad- och idrottshus vid Skånegatan

1947 bjöds sju namnkunniga arkitekter och arkitektkonsortier in till en ”Tävlan om ritningar till ett bad- och idrottshus vid Skånegatan i Göteborg”. På inbjudningslistan representeras Stockholm av Erik och Tore Ahlsén, Stig Ancker, Bengt Gate och Sten Lindegren samt Sven Backström och Leif Reinius. Från Göteborg bjöds Erik Friberger och Gunnar Hoving, Nils Olsson samt Åke Wahlberg. Hans Westman var inbjuden från Lund.

Nils Einar Eriksson som ritat Konserthuset på Götaplatsen (1935) och

8 Badberedningens arkiv, brev från Nils Olsson och Sven Höglund, 4 september 1946, Regionarkivet.

P.M.

angående utredning av lokalbehovet för ett planerat fällbad med
samband i anslutning till ett idrottshus vid Skånegatan, Göteborg.

För att kunna bedöma en ungefärlig badfrekvens för detta bad torde
innevånareantalet inom angränsande stadsdelar läggas till grund då denna
befolkning med all sannolikhet kommer att benyttja sig av badet ifråga.

Följande folkmängd har därför beräknats inom stadsdelarna.

Johanneberg	c:a 13.800	innevånare
Krokallätt	" 9.000	"
Skåt	" 1.300	"
Lorenberg	" 7.800	"
Heden	" 7.100	"
Bö	" 7.100	"
Gårds	" 12.800	"
Källtorp	" 12.100	"
tillsammans	c:a 71.000	innevånare

Beräknas 4te bad per innevånare och år kommer badfrekvensen att
uppgå till c:a 300.000 bad.

Om man utgår från badfrekvensen under år 1945 vid Haga-badet torde
fördelningen mellan herrar och damer i enlighet med närslutna bilaga A.
utgöra i genomsnitt c:a 56 % bad för herrar och 44 % för damer.

Förestående badfrekvenssiffror torde därför fördela sig med
196.000 bad för herrar och
104.000 " " damer

Vid fördelning av denna badfrekvens för de olika badavdelningarna
torde närslutna tabell över badfrekvensen å Haga badet år 1945 i viss mån
kunna användas.

Badhuset bör inrymma följande badavdelningar:

Avdelning för simsporten

1. Simhall med bassäng måtande 33 1/3 x 15 mtr samt försedd med 10
och 5 mtr hopptorn, en 3 mtr:s och en 1 mtr:s svikt. Åskådarläktare
rymnande c:a 1.500 personer.
2. Avd. för herrar, avklädningsrum med skåp, tvagningsrum, ett mindre
varmrum, duschar och massagerum.
3. Avd. för damer se avd. 2.

I avd. 2 och 3 torde avklädningskåp inrymmas för en topp-
frekvens av 2.000 bad per dag.

Avdelning för tvålighetsbad.

4. Romerisk badavd. för herrar med tre varmrum för olika temperaturer
och fuktighetsgrad, tvagningsrum, massagerum, avkylningsbassäng och
duschar samt ligghytter för en toppfrekvens av 250 bad per dag.
5. Romerisk badavd. för damer se avd. 4 men med undantag av antalet ligg-
hytter som torde beräknas efter en toppfrekvens av 200 bad per dag.
6. Folkbadsavd. för herrar med 2te varmrum, tvagningsrum, massagerum,
duschar, avkylning-bassäng samt sittytter för en toppfrekvens av

23 oktober 1946

I protokollet från 1946 ser vi
hur badberedningen bedömer
att herrar antas använda badet
mer än damer. Det romerska
badet är strukturerat ur program-
met, men byggs så snart som
1958. Hälsingborg och Borås är
noterat i blyerts, som förebilder?
Regionarkivet.

Svenska Mässans A, B och C-hall (1939, 1950), står som ett första överstruket namn på en handskriven lista över de inbjudna tävlande. Tackade han nej till att delta i tävlingen? Det var inte många arkitekter i Göteborg under perioden och de flesta kände varandra. Eriksson återkommer dock snart i arkiven – som jurymedlem. Arkitekt Gustaf Samuelsson som senare skulle färdigställa badet var prisnämndens sekreterare. Han inventerade marken inför tävlingen, var ansvarig för utredningar och kostnadsberäknade de inkomna förslagen utifrån expertutlåtandens bedömningar.

De sju förslagen hade tidstypiska ordvitsiga motto som: ”Fyrklang”, ”Hallå”, ”Träning ger färdighet”, ”3 Ronden”, ”Fairplay”, ”Kull kull” och ”Herrkålles”. Olssons vinnande ”3 Ronden” följdes av Bröderna Ahlséns ”Kull Kull” på andra plats och Åke Wahlbergs ”Träning ger färdighet” på tredjeplats. Juryn kommenterar de olika huvudgreppen i förslagen:

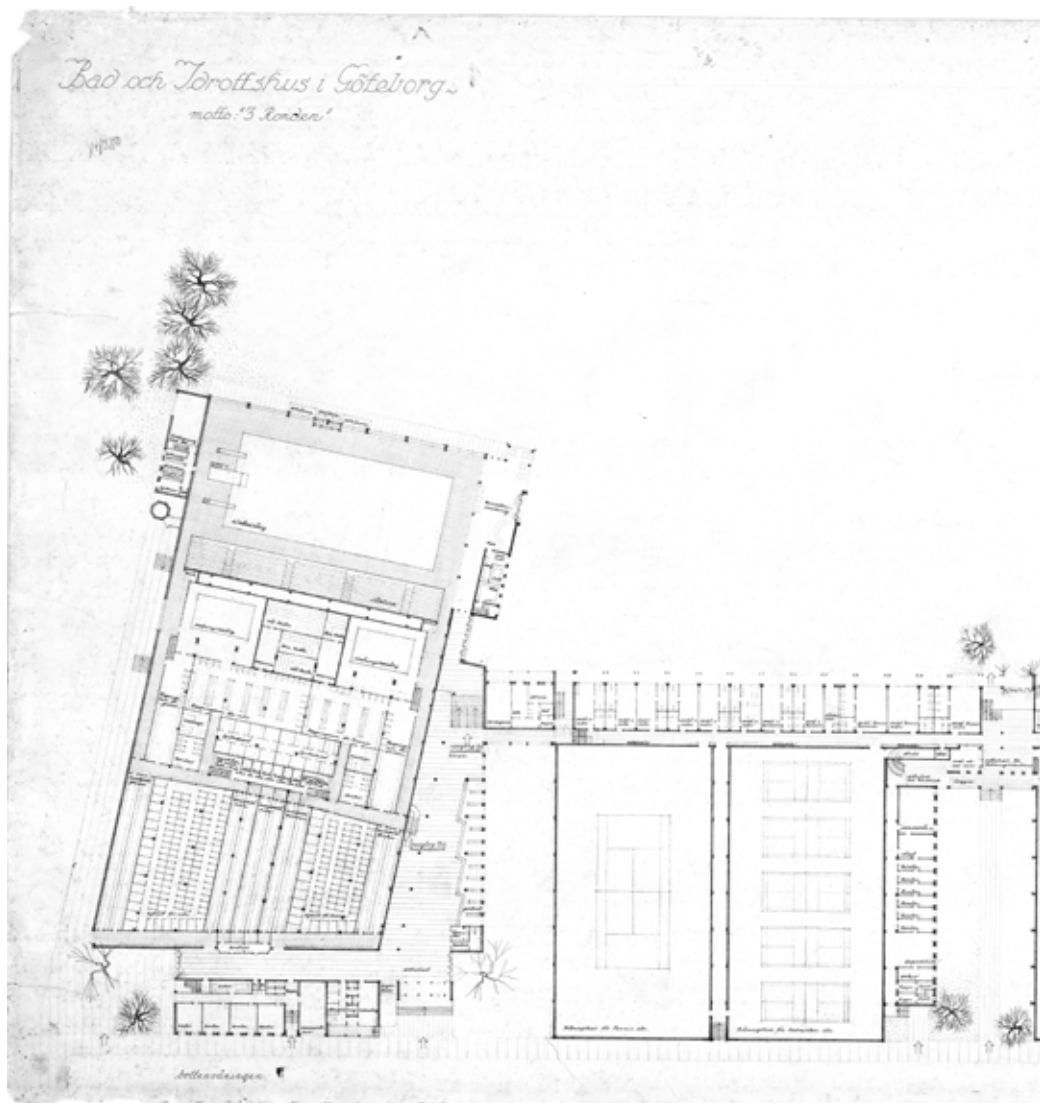
”Vid en jämförelse mellan de olika huvudgrepp, som de tävlande valt, visar det sig att de förslag, som låtit parkstråket utefter Mölndalsån samverka med den öppna gårdsbildning som skapas av stora hallen och en serie byggnader utefter Berzeliigatan, bäst tillvaratagit situationens möjligheter och på lämpligaste sätt kunnat tillgodose de önskemål, som de olika lokalernas skiftande användning föranleder.”⁹

Bedömningarna undertecknas, förutom av Nils Einar Eriksson, även av Eskil Sundahl, John Johansson, Gerdt Stendahl, Torsten Henrikson, Frans Person och Tage William-Olsson. De beskriver det vinnande förslaget:

”Nr 4 : 3 Ronden

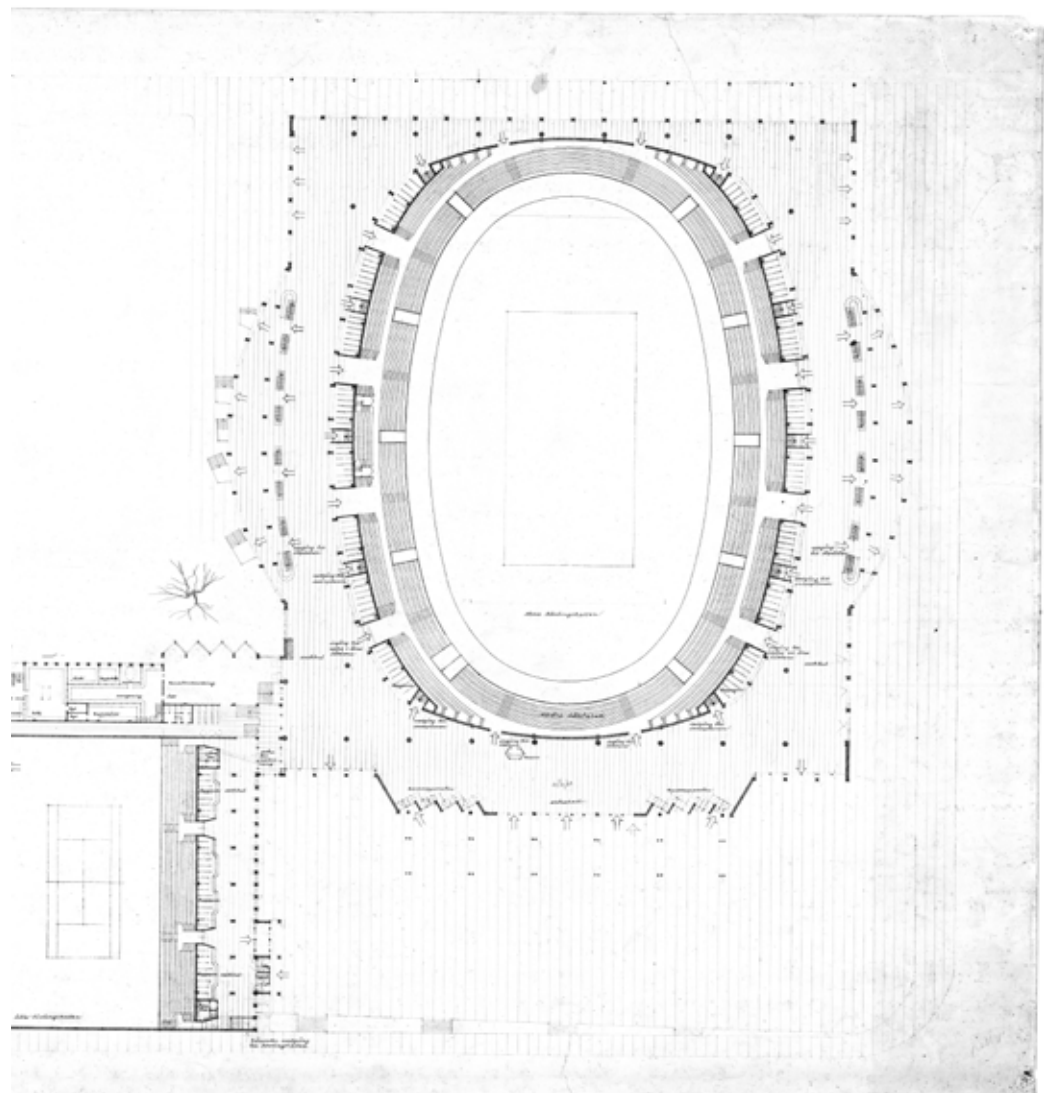
Förslaget uppvisar en väl balanserad gruppering av byggnadsmassorna med en markerad tyngdpunkt i stora tävlingshallen, vilken förlagts i omedelbar anslutning till trafikplatsen i skärningen mellan Skåne- och Berzeliigatorna. Härifrån ledas åskådarmassorna över den till trafikplatsen anslutande förplatsen direkt till tävlingshallarnas entréer, vilka även erhållit en efter sin betydelse väl avpassad betoning. Förplatsens utformning bidrager till att på ett naturligt sätt leda trafiken över till

9 Prisenämndens utlåtande, 9 april 1948, Badberedningens arkiv, Regionarkivet, s. 9.

- ovan-

Bottenåvningen i tävlingsförslaget med badhuset, idrottshallar och den stora tävlingshallen, bad- och idrottshus i Göteborg, "3 Ronden", 1947, Nils Olsson, Regionarkivet.

Berzeliigatans förlängning, vilket har till följd att de vid denna belägna entréerna till träningshallar, omklädningsrum för idrottsmän och badhuset icke komma att verka avsides belägna.

De trafiktekniska anordningarna å de samarbetande trafik- och förplatserna äro ej tillfredsställande, men utrymme finns för en fullgod lösning. Byggnadskomplexen omsluta på två sidor en mot söder och öster öppen gård, mot vilken simhallen och idrottsbusets omklädnadslokaler, klubbrum, restaurang, m. fl. lokaler orienteras. Gården har på ett förtjänstfullt sätt disponerats för solplage, tennis- och badmintonbanor. Plandisposition har stora fördelar ur praktisk synpunkt. Byggnadernas arkitektoniska behandling är god. Speciellt har stora tävlingshallen erhållit en med hänsyn till sitt ändamål foljdriktig utformning.

Byggnadernas inre planläggning med entréer, kommunikationsleder och lokalutrymmen av skiftande karaktär är synnerligen förtjänstfullt utformade. Alldeles särskilt gäller detta om stora tävlingshallen, vilken bjuder en storslagen lösning av uppgiften, att skapa ett för sådant ändamål lämpat rum. Åskadarplatsen har fördelats så att bästa möjliga sikt erhålls. Även ballarna har fått en god utformning och omklädnadsavdelningarna ligga väl till samt vetta åt soligt väderstreck. Restaurangen bjuder dock med sin förläggning längst in i gårdsvinkeln invid stora hallen knappast den trevnad som borde vara möjlig att skapa. Badhuset är välplanerat med bekväm funktion hos de olika badavdelningarna. Det är lätt att alternativt bruka vissa omklädnadsavdelningar för herr- eller dambad. Entréhallen är trivsamt och takbelysningen i omklädnadsrummen väl löst. Även simhallen har fått en intressant utformning.

Förslaget har kostnadsberäknats till 13 436 000 kronor.”¹⁰

Juryn uppskattade särskilt den stora tävlingshallen som skulle färdigställas 20 år efter badet i ett annat ekonomiskt och kulturellt läge. Poul Hultberg som var medverkande arkitekt vid Nils Olssons arkitektkontor under framtagandet av tävlingsförslaget, skulle bli ansvarig arkitekt för färdigställande av idrottshallarna och den stora tävlingshallen. Kostnadsberäkningarna mellan 10–13 miljoner, innefattade hela projektet inklusive badhus, sporthallar samt den stora tävlingshallen och skillnaderna ansågs inte vara av avgörande betydelse för juryns bedömning. Men det skulle bli betydligt dyrare (se s. 14).

Varför vann 3 Ronden?

Beslutet av det vinnande förslaget fattades av en enig jury med motiveringen:

”... avgörande för prisnämndens val av första pristagare har varit, att förslaget är det som såväl med hänsyn till sin allmänna uppläggning som i fråga om de olika lokaliteternas utformning bäst tillgodoser de ändamål, för vilka anläggningen är avsedd, samtidigt som det utgör en foljdriktig och framstående arkitektonisk lösning av byggnadsfrågan.”

Juryn skriver om placeringen av badhuset:

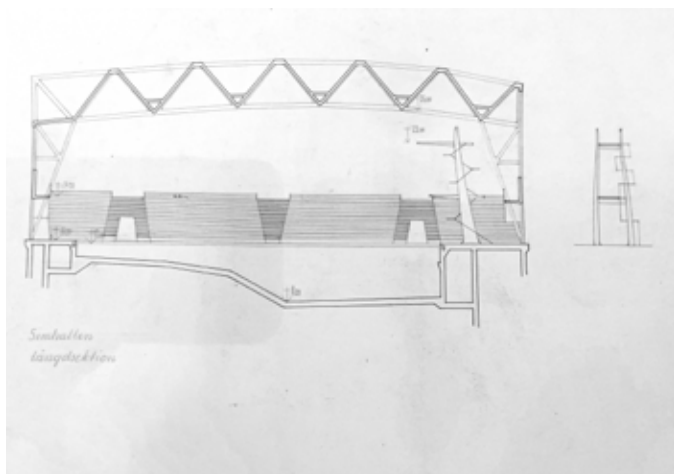
”För badhuset synes en förläggning å tomtens östra del vara att föredraga, då detta medger solplagens förläggning i samband med det större parkområdet. Att badhuset härigenom kommer att ligga på ett visst avstånd från huvudtrafiklederna och därigenom icke får fullt så bra reklamläge som å tomtens västra del kan i jämförelse ej tillmätas någon större betydelse”¹¹

Ändamålsenlighet, organisation och arkitektonisk lösning lyftes fram som avgörande för juryns beslut. Solplagen, omklädningsrummen och ljuset i bassängrummet nämns specifikt och det noteras att entrén inte är särskilt anspråksfull men det tillskrivs mindre vikt.

Kan det ha funnits fler uttalade orsaker till vinsten? Bröderna Ahlséns ”Kull Kull” ansåg juryn ha en ”*mycket vackert löst*” situationsplan, med entréer placerade längs en söderliggande terrass. Men förslaget ansågs också ha vissa svårigheter med den publika rörelsen och hade inte löst hur bad- och idrottshallen skulle samutnyttjas med Svenska Mässan. Juryn var inte övertygad över konstruktivismen som de menade ”*skulle vara mer övertygande om den överallt vore konstruktivt motiverad*”. Förslaget kritiserades slutligen för att inte ha tillfredsställande takljus i *hälften* av omklädningsrummen.

Åke Wahlbergs ”Träning ger färdighet” ansåg juryn visa på en klar uppdelning och en god arkitektonisk helhet med ”*flera goda detaljlösningar*”, men det led av att badhuset förlagts till det nordvästra hörnet vilket

11 Prisenämndens utlåtande, Regionarkivet, s. 10.

- ovan -

Fair Play av Stig Ancker, Bengt Gate och Sten Lindegren, vy inifrån bassängrummet, 1948, Regionarkivet.

- under -

Kull Kull av Erik & Tore Ahlséns andrapriset, sektion med skiss över hopptorn, 1948, Regionarkivet.

- ovan -
Träning ger färdighet av Åke
 Wahlberg, vy inifrån bassäng-
 rummet, tredje pris, 1948,
 Regionarkivet.

- under -
Fyrklang av Erik Friberger
 och Gunnar Hoving, vy inifrån
 bassängrummet, 1948,
 Regionarkivet.

innebar att solplagen inkräktade på den centralplats som föreslogs. Juryn tyckte att förslaget vände ryggen mot den naturliga entréplatsen, det vill säga korsningen mellan Skånegatan och Berzeliigatan.

Bröderna Ahlséns förslag stack ut med stora stadsplanemässiga förändringar som innebar trafikseparering av Skånegatan och höjningar av marknivå. Det kommenterade juryn positivt. Med i juryn satt också Tage William-Olsson, dåvarande stadsplanechef i Göteborg och upphovsman till Slussen (1935) i Stockholm. Bröderna Ahlséns stora trafikgrepp satte inte spår i kalkylerna, men det borde ha inneburit att förslaget behövde genomföras i sin helhet. De övriga förslagen bestod av en komposition av delar (lokaliteter) som kunde byggas etappvis, vilket också var det som skedde i praktiken.

Olssons decennielånga lobbyism för ett nytt bad- och idrottshus i Göteborg hade till slut fått effekt. Han hade i praktiken utformat tävlingsprogrammet, föreslagit tomten, haft god tid att tänka igenom lösningar och erbjudit sig att medverka till finansieringen genom att jobba gratis. Sportintresset var stort och i tiden, han hade startat sin egen arkitektfirma med Lunds Idrottsplats och kommit med flera förslag på badhus i Göteborg. Olssons yngre bror Bror Olof Svante Olsson deltog i spjutkastning i OS 1912 och för Olsson borde tanken på att själv delta i OS inte ha varit långt borta. Det var ett lyckokast att skicka in tävlingsförslaget till OS i London, samma år som han vann tävlingen i Göteborg, där belönades det med bronsmedalj. Det är därför lite sorgligt att Olsson inte fick se sin mest publika och största byggnad genomförd innan han gick bort 1951 vid 60 års ålder. Men Olssons kontor bearbetade ritningarna fram till 1952 och därefter slutförde Gustaf Samuelsson projekteringen med stor respekt för tävlingsförslaget.

Valhallabadet invigdes 6 december 1956 av statssekreteraren Torsten Henriksson under en ceremoni som fyllde alla 2000 platser på läktaren. Henriksson hade under fjorton år varit den drivande kraften för badet i kommunfullmäktige. Fyra dagar efter invigningen rapporterades att nyfikenheten på det nya badet skapade trängsel. 2000 badare räknades mellan kl 13–18 och trycket var så stort att en ruta sprack i entrén. Det gav Göteborgsposten chansen att sätta rubriken *”Dörrarna sprängdes i det nya badet”*.¹²

12 Göteborgsposten, *Dörrarna sprängdes i nya badet*, 10 december 1956.

- ovan -

Exporthallen vid Korsvägen, med Lorensberg till vänster i bild och koloniträdgårdarna till höger, foto H Skog, 30-tal. Regionarkivet.

- under -

Nils Einar Erikssons mässshall med Lisebergskolan i förgrunden samt koloniträdgårdarna och Burgårdskolan i bakgrunden, flygfoto Oscar Bladh, 1947.

Från landerier och fabriker till nöje

Kvarteret Topasen, som Valhallabadet sedan skulle ligga i, har en lång historia innan tävlingen om ett nytt bad- och idrottshus utlystes 1947. Historien präglas av funktionell användning, men också av vardagsliv, rekreation och spektakel.

I Göteborgs tidiga stadshistoria låg området utanför stadsmuren och var lantbruksmark tillhörande Burgårdens landeri. På 1800-talet växte staden utanför de gamla stadsmurarna och mellan Södra Vägen och Skånegatan växte stenstaden Lorensberg fram med flerbostadshus i tegel. Mölndalsån markerade stadsgränsen och på vardera sidor åkanten anlades industribyggnad. Närmast öster om Mölndalsån växte ett tätbebyggt område fram med fabriker och arbetarbostäder: Gårda. Söder om Burgårdens landeri låg under 1800-talet ett bryggeri och i norr fanns Katrinelunds landeri. Där Nya Ullevi ligger idag låg det tegelbruk som gav området namnet "Tegelbruksängen".

År 1905 anlades Göteborgs första koloniträdgårdsområde på marken där Valhallabadet senare skulle byggas och 1906 anlades Walhalla idrottsplats norr om koloniträdgårdsområdet. 1923 ägde Göteborgs Jubileumsutställning rum inför firandet av stadens 300-årsjubileum och ett stort mässområde byggdes runt Korsvägen och Lorensberg, ett första frö till Svenska Mässan som ligger i kvarteret idag.

Stora delar av Göteborgs arbetarbostads- och industribyggnad pekades ut för sanering och rivning under mitten av 1900-talet för att möjliggöra stora infrastrukturprojekt och stadsomvandlingar. Kopplingen mellan Gårda och Örgryte i öster skars av när järnvägen drogs söderut och när motorvägen E6 anlades revs stora delar av Gårdas landshövdingehusvarter. De tidigare arbetarbostäderna planerades att rivas långt in på 2000-talet, men efter en lång kamp från de boende i området klassades Gårda som riksintresse för kulturmiljön och husen är inte längre direkt hotade. Men halva kvarter vittnar fortfarande om de stora stadsomvandlingarna. Under 2020-talet är området runt Korsvägen åter stökigt och uppgrävt till följd av utbyggnaden av tåg tunneln Västlänken.

Från områdets historia går det att urskilja en lång linje av att uppfatta området som tillgängligt för stora förändring när nya behov uppstår.

- ovan -
Utsnitt över Burgårdens Landeri
med Mölndalsån till höger och
korsvägen nertill, Göteborgs
stads kartsamling från
Jubileumsutställningen, 1790.

- övre mitten -
Utsnitt över den planerade
expansionen av Lorensberg med
kvarterstad (rosa), Göteborgs
stads kartsamling från
Jubileumsutställningen, 1890.

- nedre mitten -
Utsnitt över Jubileums-
utställningen med koloniträdgårdarna som anlades 1905 nordöst
om mässområdet, Göteborgs
stads kartsamling från
Jubileumsutställningen, 1921.

- under -
Utsnitt från sent 30-tal. Nils
Einar Erikssons mässhall från
1939 och den kommunala
mellanskolan (idag Burgårdens
gymnasium) från 1938 har
ersatt Jubileumsutställningen,
Göteborgs stads kartsamling
från Jubileumsutställningen,
1923-1940.

- ovan-
Kvarteret Topasen med
Valhallabadet och Svenska
Mässan och omkringliggande
omgivning, innan breddning-
en av E6, flygfoto ca 1965,
Lantmäteriet.

- under-
Samma utsnitt efter breddning-
en av E6, notera de halverade
kvarteren i Gårda, flygfoto 2025,
Lantmäteriet.

- ovan-
Skånegatan. Scandinavium i
ursprunglig orange färg och
Valhallabadet med utebassäng-
en, foto Stig Sjöstedt, 70-tal,
Göteborgs idrottsmuseum.

- nästa sida-
Skånegatan våren 2025 med
reklamskyltar, staket, breda och
på många ställen odefinierade
gaturum, foto 2025.

Learning from Skånegatan

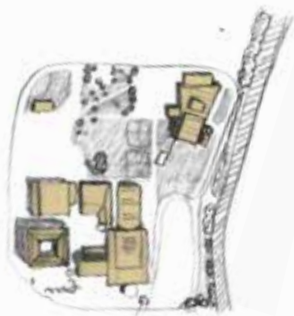
Idag ligger Kvarteret Topasen och Valhallabadet i den stadsdel som sedan nittio-talet har marknadsförts som ”evenemangsstråket” eller ”evenemangsområdet”. Evenemangsstråket brukar definieras som området längs Skånegatan, från Ullevi i norr till Korsvägen i söder och kan betraktas som ett brokigt område. Bortsett från Lorensbergs täta kvartersstad i söder domineras bebyggelsen längs Skånegatan av stora ensamstående objekt som sällan förhåller sig till eller definierar gatan. Bland funktionerna finns förutom de två stora arenorna Ullevi och Scandinavium, även gymnasieskolor, förskolor, en skatepark, biograf, polishus, bostadshus, hotell, kontorshus, sportanläggningar och parkeringshus.

Skånegatan varierar mellan fyra till fem filer för biltrafik, med spårvagnsspår i mitten och avgränsas med ett mitträcke som hindrar gångare från att korsa. Cykelbanorna varierar i bredd och mellan enkelriktat till dubbelriktat på båda sidor. De trånga cykel- och gångpassagerna ger på vissa håll upplevelsen av trängsel trots det breda gaturummet. Gatusektionens bredd och utformning medger däremot höga hastigheter för biltrafiken vilket förstärker upplevelsen av barriär för gångare och cyklister. Genom trafikseparationen har hastigheten tillåtit att öka, vilket i sin tur har ökat behovet att skydda gång- och cykeltrafikanter genom att uppföra fysiska barriärer.

Bristen på fysiska element som definierar gatan gör att rummet upplevs som att det flyter ut i kanterna. Det står i kontrast till förra sekelskiftets stadsplaneringsideal som i Göteborg bäst representeras av Albert Lilienberg. Inspirerad av Camillo Sitte förespråkade han väldefinierade stadsrum där hörn och fondmotiv anas i slutet på gatan. Lilienbergs stadsplaneidéer innehöll dock *också* odefinierade rum som gav möjlighet för det oväntade att uppstå.¹³ Användbarheten för de stora odefinierade ytorna kring Ullevi blir ur detta perspektiv också tydlig vid stora evenemang som kräver åtkomst från trafik och plats för många människor samtidigt under korta perioder.

Men Skånegatans skala, storlek och hastighet kan kanske bättre förstås i analogi med Denise Scott Browns, Robert Venturis och Steven Izenours analys av The Strip i Las Vegas med dess expressiva arkitektur och stora signa-

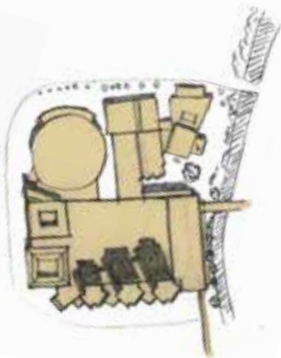
13 Bjur, H., *Lilienbergs stad: Göteborg 1900–1930*, Balkong, Stockholm, 2018.

- 1956 -

- 1975 -

- 2025 -

- ovan -

Över tid har Svenska Mässan tagit ett allt större grepp om kvarteret. Var går gränserna för expansionen?

- under -

Skånegatan och byggnaderna som tillhör evenemangsstråket markerade i gult.

lerande skyltar.¹⁴ Det är inte byggnaderna som definierar gaturummet som i den klassiska kvarterstaden, utan snarare trafiken som definierar rummet och skapar dess riktning. Det är en planering som är gjord för att upplevas med hastigheten från bilen och följer motorvägens logik med stora objekt i en tydlig riktning, även om det är mitt i staden.

Ett stråk och en stad för evenemang!

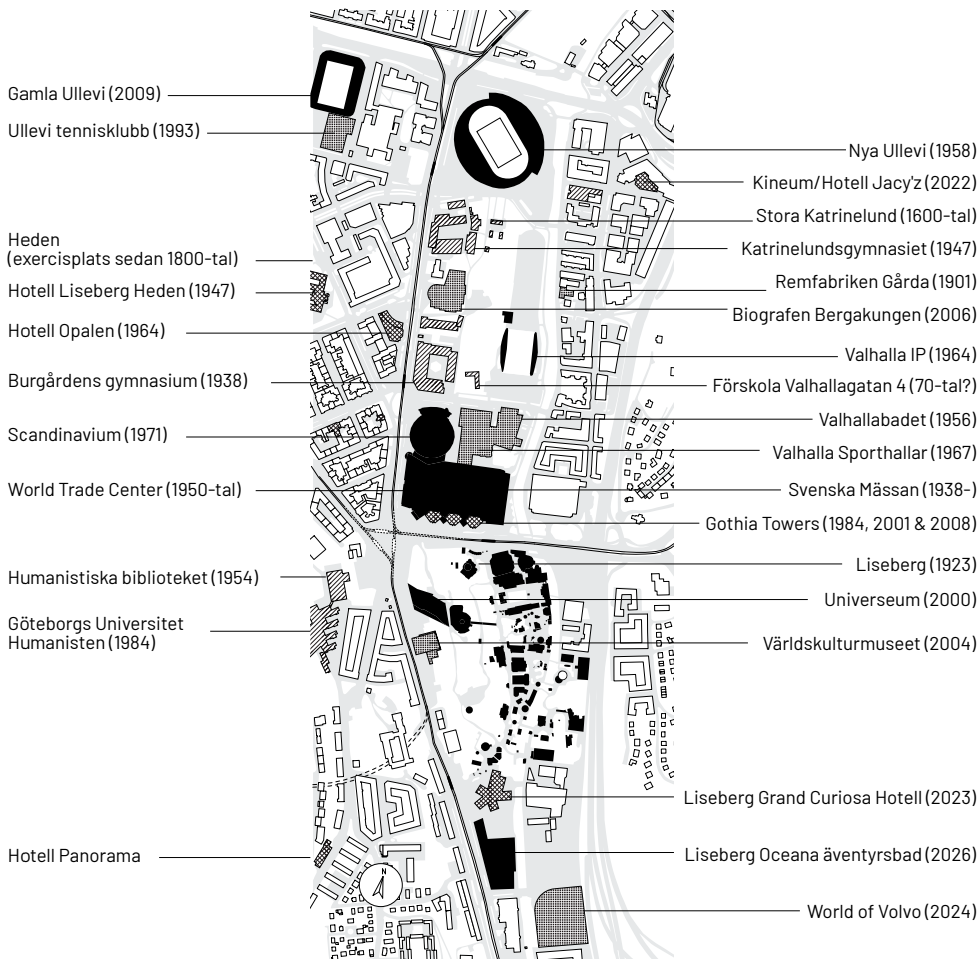
När begreppet "evenemangsstråket" först uppstod är svårt att hitta, men från dagstidningarnas arkiv går det att se att det är ett väletablerat begrepp under mitten på nittio-talet. Göran Johansson (S), som var kommunstyrelsens ordförande i Göteborg mellan 1988–1991 och 1994–2009, var en stor förespråkare för visionen om Göteborg som evenemangsstad. Visionen rymde händelser som Göteborgskalaset, halvmaratonet Göteborgsvarvet och erbjöd en ny bild av Göteborg efter att identiteten som industri- och varvsstad försvagats efter varvskrisen på sjuttio-talet. Göteborg skulle bli en framåtblickande stad genom internationella evenemang för sport, underhållning och mässor och byggnaderna längs Skånegatan samspelade med den här visionen. Det verkar dock råda viss oklarhet om vad evenemangsstråket är hos göteborgarna, enligt en medborgardialog från 2017 kände mindre än hälften av de tillfrågade göteborgarna till var det låg.¹⁵

I de senaste kommunala programplanerna benämns området mellan Skånegatan och Mölndalsån istället som "arenaområdet". I dessa lyfts den unika kvaliteten i att ha arenor centralt i staden och de logistiska fördelarna av att samla evenemang där det finns redan etablerad infrastruktur. Samtidigt uttrycker programplanerna och översiktsplanen målet om en *blandstad*,¹⁶ vilket pekar på (minst) två intressen i konflikt. Ska man stärka en redan existerande stark funktion eller införa nya funktioner för ökad variation och befolkning över större delen av dygnet? Jane Jacobs som var en stark företrädare för den blandade staden skriver att ett av problemen med stora mono-

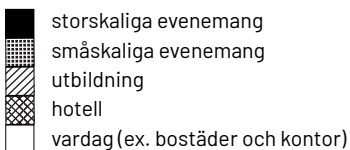
14 Venturi, R., Scott Brown, D. & Izenour, S., *Learning from Las Vegas: the forgotten symbolism of architectural form*, MIT P., Cambridge, Mass., 1977.

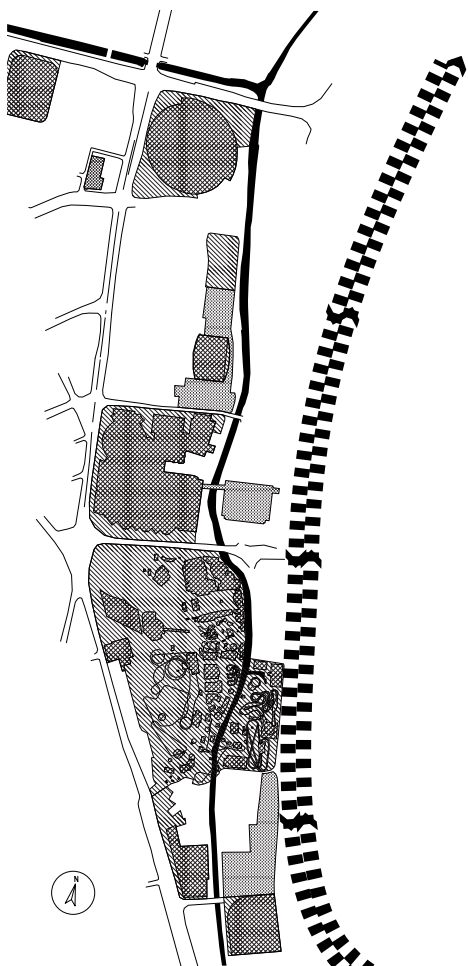
15 Göteborg Stad, *Medborgardialog om framtidens evenemangsområde* 2018.

16 Stadsbyggnadsförvaltningen, Göteborgs Stad, *Program för del av evenemangsområdet inom stadsdelen Heden*, Dnr SBF-2023-00175.

- användning -
Området mellan Korsvägen och
Ullevi består av en blandning
på byggnader för turism och
vardagsliv.

- evenemangsområden -
De stora byggnaderna kring
evenemangsområdet och
omkringliggande ytor för parke-
ring och infrastruktur.

- nollikarta -
Kartan visar offentliga stadsrum,
med privata områden i svart och
offentliga rum i vitt. Den ger en
bild av hur stadsrummet definie-
ras, eller inte definieras.

funktionella områden är att de riskerar att skapa ett stort tryck under korta perioder och tomhet under andra. Idag är tomheten runt Nya Ullevi påtaglig under vardagar, medan det råder trängsel under kvällarna det är evenemang, och då undviker göteborgaren att ta vägen förbi. I den *konkurrenskraftiga evenemangsstaden* ska man kunna hålla flera evenemang om dagen, men till vilka riktar sig dessa skrymmande evenemang? Vad händer med den blandade staden när spektaklet får företräde över vardagslivet?

Under de senaste decennierna har Svenska Mässan tagit allt större yta i anspråk i kvarteret Topasen och Gothia Towers tre hotellkomplex dominerar idag silhuetten kring Korsvägen. Planerna pågår för ett fjärde hotelltorn och ytan för evenemang planeras växa. När Frölunda Hockey i Scandinavium och Svenska Mässan vill expandera sina lokaler innebär det att mycket mäktiga röster trycker på. Och då står Valhallabadet på värdefull mark.

På internationell nivå

Men Valhallabadet är inte vilket bad som helst. Förutom att vara representant för en arkitekturepok då Sverige befann sig i världsklass, bildade de generösa bassängerna, det höga hopptornet och det starka föreningslivet de materiella förutsättningarna för stigande simsportstjärnor. Vid Valhallabadets tiometerstorn växte ett särskilt starkt stjärnskott fram. Ulrika Knappe blev en nationell stolthet när hon 1972 prydde löpsedlarna efter att som sjuttonåring vunnit både guld och silver i simhopp i OS i München. Ett reportage berättar att hon landade så perfekt i vattnet vid medaljhoppet att tv-kommentatorerna grät.¹⁷ Knappes framgångar skapade ett angenämt problem genom att utlösa ett stigande intresse för simhopp.

*”... även i Göteborg har man nödgats införa en form av stopp. Nu finns det 35-40 som tränar och hoppar bej vilt i Valhallabadet, men de får trängas med motionssimmare och andra (...) På de flesta håll är det ständigt ”krig” med den motionssimmande allmänheten och med tränande aktiva simmare. Irritationen är påtaglig. Att hoppa från 10 meter är nästan livsfarligt, så trångt och plaskigt som det är i vattnet...”*¹⁸

17 Göteborgsposten, *Tränar framtidens hopp*, 26 april 1995.

18 Svenska Dagbladet, *Vad har du ställt till med!*, 21 november 1972.

Tillsammans med Valhallabadet blev Knappe en symbol och en stolthet för Göteborg. Det syns i en reklamfilm gjord på uppdrag av Göteborgs Kommun 1973. Efter en kavalkad av ikoner som Götaverken, Paddan, Svenska Mässan, Fiskhamnen, Hasselblad, Volvo och Scandinavium, avslutas filmen med ett besök på Valhallabadet där Ulrika Knappe visar sitt medaljhopp.¹⁹

Som den del av Olssons tävlingsförslag som uppfördes enligt de ursprungliga planerna är Valhallabadet dessutom unikt i Sverige med sin OS-medalj i arkitektur. De olympiska konsttävlingar ingick i den ursprungliga idén om de moderna Olympiska spelen och pågick mellan OS i Stockholm 1912 och London 1948. Det tävlades i fem konstarter: arkitektur, litteratur, måleri, musik och skulptur och av de byggnadsverk som belönades är Olssons förslag ett av åtta som sedan uppfördes. Av dessa är idag fyra renoverade, ett rekonstruerat, ett rivet och två hotade av rivning. Detta har gett upphov till internationell uppmärksamhet, dels från det Olympiska arkivet i Lausanne och dels från föreningen Europa Nostra som 2025 utsåg Valhallabadet till ett av Europas sju mest hotade kulturarv.²⁰

19 Simon, M., *Göteborg*, [film], Svenska Filminstitutet, 1973.

20 Europa Nostra, *Valhalla Swimming Hall, Gothenburg, Sweden*, 2025.

MEDALJ	LAND	PROJEKT	ARKITEKT	STATUS
STOCKHOLM 1912				
GULD	SCHWEIZ	Plan för en modern stadion	Eugène Edouard Monod och Alphonse Laverrière	Aldrig byggd
ANTWERPEN 1920				
SILVER	NORGE	Projekt för en gymnastikskola	Holger Sinding Larsen	Aldrig byggd
PARIS 1924				
SILVER	UNGERN	Plan för en simstadion	Alfred Hajós och Dezső Lauber	Hajós Alfréd Nemzeti Sportuszoda i Budapest, byggd 1931, tillbyggd 1937, 2000, 2012
BRONS	MONACO	Stadion i Monte Carlo	Julien Médecin	Stade de Monte-Carlo i Fontvieille, byggd 1939, riven 1985
AMSTERDAM 1928				
GULD	NEDERLÄNDERNA	Olympiska stadion i Amsterdam	Jan Wils	Olympisch Stadion byggd 1928, tillbyggd 1937, hotad 1987, byggnadsminnesförklarad 1990tal, renoverad och återställd till sin ursprungliga form 1996-2000
SILVER	DANMARK	Simhall i Ollerup	Ejnar Mindedal Rasmussen	Ollerup Gymnastikhøj-skole, byggd 1925, renoverad 2007
BRONS	FRANKRIKE	Stadion i Versailles	Jacques Lambert	Aldrig byggd

- förra sidan -
 Stillbild ur Göteborg, 1973,
 med Knapes guldhopp på
 Valhallabadet, foto Johnny
 Schwerin, Filmarkivet.

- ovan och nästa sida -
 OS-medaljbelönade byggnads-
 verk 1912-1948.

MEDALJ	LAND	PROJEKT	ARKITEKT	STATUS
LOS ANGELES 1932				
GULD	FRANKRIKE	Design till "Cirque pour Toros"	Gustave Saacké, Pierre Montenot och Pierre Bailly	Aldrig byggd
SILVER	USA	Design till Payne Whitney Gymnasium	John Russel Pope	Payne Whitney Gymnasium of Yale, byggd 1932, tillbyggd 1999, renoverad 2006
BRONS	TYSKLAND	"Schlesier-kampfbahn" i Breslau sport-park	Richard Konwiarz	Stadion Olimpijski i Wroclaw (Polen), byggd 1928, tillbyggd 1935-1939, förstörd 1945, rekonstruerad 1960-tal
BERLIN 1936				
GULD	ÖSTERRIKE	Skidstadion	Hermann Kutschera	Aldrig byggd
SILVER	TYSKLAND	Reich Sport Feld	Walter och Werner March	Olympiastadion i Berlin, byggd 1936, tillbyggd 1974, renoverad 2004, under diskussion / hotad
BRONS	ÖSTERRIKE	Sportcenter i Wien	Hernann Stieg-holzer och Herbert Kastinger	Aldrig byggd
LONDON 1948				
GULD	ÖSTERRIKE	Skidhoppstadi-on i Koblenz	Adolf Hoch	Aldrig byggd
SILVER	ÖSTERRIKE	Vattensport-center i Carinthia	Alfred Rinesch	Aldrig byggd
BRONS	SVERIGE	Bad- och idrottshus i Göteborg	Nils Olsson	Badhuset byggt 1956, sporthallar byggda 1967, stora tävlingshallen byggd 1971, renoverad 80-90-tal, hotad

Kvinnor Kan

Vid ett tillfälle i Valhallabadets historia blev badet en arena för ett lite oväntat evenemang. 1984 invigdes den allra första Kvinnor Kan-mässan i Valhallabadets bassängrum. Kvinnor Kan var en idé- och handelsmessa där kvinnor fick möjlighet att presentera sina verksamheter och produkter. Enligt arrangörerna och samtida tidningsartiklar var det den första mässan av sin sort i hela världen och anordnades på olika platser över landet mellan 1984–2002 för att uppmuntra till kvinnlig representation i mansdominerade yrken. Boken om den första mässan berättar hur det gick till när beslutet fattades om att hålla invigningen på Valhallabadet:

”På Ullevi satt en dag några intresserade och talade om hur en invigningshögtid för en mässa kan gå till. Ann-Sofie Carlsson från Göteborg Fritid och hennes chef Åke Lindegardt tillsammans med Anna-Carin Dettner från stiftelsen Kvinnor Kan drog upp planerna:

– Tänk om vi skulle hålla till i Valhallabadet! Ulrika Knappe kan göra hoppet för framtiden. Vi har ju babysim, konstsim, Susannagruppen, Gymnastique Moderne Energo, spelmän, folkdansare och körsång.

– Alla beslut som fattades på detta möte ställde Göteborg Fritid upp på, berättar Anna-Carin. Vi spånade mycket fritt, mycket vilt om blomsterprydnader och arrangemang – allt kunde Göteborg Fritid ordna. Varje tokig grej vi kom på möttes alltid av ett ja.”²¹

Kvinnor Kan-mässan är ett tidsdokument från tiden då idén om mässor återuppfann sig efter förra sekelskiftets storhetstid av arkitektur- och industrimässor. Städer skulle återigen konkurrera om evenemang och besöksindustrin skulle ersätta produktionsindustrin. Kvinnor Kan visar en glimt av när Valhallabadet kunde fungera för en oväntad och helt annorlunda funktion, fungerade som mest i symbios med Svenska Mässan och därmed även passade in i 2020-talets idé om evenemangsstaden. Det visar på kreativitet och nytänkande, antyder Valhallabadets folklighet vid tiden och att Valhallabadets stora volymer kunde ses som en fördel för andra typer av evenemang än simning.

21 Hellberg, B., (red.), *Boken om den fantastiska kvinnomässan i Göteborg 3-6 maj 1984: [kvinnor kan]*, Kvinnor Kan, Göteborg, 1985.

- ovan -
Drottning Silvia och fru
Magnusson satt på hedersplat-
serna vid invigningen av Kvinnor
Kan på Valhallabadet. Foto,
Bertil Wahlin, 1984, Kvinnsam,
Göteborgs Universitetsbibliotek

- under -
På läktarna låg rosa
sammetskuddar som väckte
uppmärksamhet. Leif GW var
däremot inte imponerad i ett
reportage i SAS magasinet Upp
& Ner, nr 5 1984, fotograf okänd

FÖRLORADE BAD

Genom hela mänsklighetens historia har vi badat och simmat. Förutom att nyttja naturliga vattendrag har vi en lång tradition av att bygga badhus. I Sverige illustreras det tidigast i Olaus Magnus berättelse om de nordiska folken från 1555, där han beskriver de viktiga sociala och rituella funktionerna som badstugorna hade i Norden.¹ Under 1600- och 1700-talet var badhus populära samlingsplatser för både allmänhet och societet över hela Europa. Men prostitution, epidemier och förändrad syn på hygien gjorde att publika badhus började förbjudas och Europa gick in i en smutsålder.² Endast på vissa håll bevarades de gamla traditionerna, som i Ungern, Finland och Turkiet.

När industrialisering tog fart på 1800-talet började ett akut behov av allmänna bad uppstå igen i städerna. Under mitten på 1800-talet spreds koleran i flera vågor över Europa och läkarna förstod att smittan hängde ihop med bristande hygien. Men få hade möjlighet att tvätta sig i hemmen och industrierna förorenade vattendragen som tidigare hade använts för hygien. Efter ett stort kolerautbrott i London upprättades en ”*public act*” för att stödja byggande av folkbad och därmed främja hygien och hälsa. England blev en föregångare i byggandet av publika varmbadhus och Tyskland följde kort därpå efter.

I Sverige gick balneologen Carl Curman i täten för förespråkandet av badandets hälsoeffekter och var delaktig i upprättandet av flera varmbadhus. Tack var den förmögna Sven Renströms donationer kunde finansieringen av fyra badanstalter även uppföras i Göteborg mellan 1876 och 1915. Det första byggdes i Haga under rådgivning av Curman och följdes av bad i Majorna, Olskroken och Lundby.

Den förbättrade bostadsstandarden som började byggas upp efter andra världskriget minskade dock behoven av renlighetsbaden och de stängdes

1 Olaus Magnus, *Historia över de nordiska folken*, 1555, Gidlund, Hedemora, 2010, kap 35, *Om bad, koppning och åderlätning* samt kap 36 *Om jungfrurnas högtidliga tåg till badstugorna*.

2 Kindblom, I., *Badhus: bad och badande före 1950*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 1995.

allteftersom de ersattes av nya moderna sportbad. Av Renströmskabaden i Göteborg finns trots allt tre av fyra kvar än idag. Olskroksbadet revs vid byggandet av bilkorsningen Olskroksmotet, men Majornabadet omvandlades till kontorslokaler och Lundbybadet rymmer en karateklubb. Hagabadet som stängdes vid invigningen av Valhallabadet hotades i många år av rivning efter att ha levt ett brodigt liv som bland annat verkstad och nattklubb. Efter protester köptes det upp, renoverades och fick status som byggnadsminne. Det är idag omvandlat till ett exklusivt spa och följer därmed samma trend som Sturebadet och Centralbadet i Stockholm från samma epok. De skiljer sig från många äldre bad i England, Tyskland och Frankrike som fortfarande har en folklig profil och är tillgängliga för ett billigt inträde.

Parallellt med att varmbaden byggdes ut över landet i egenskap av hygieninstitutioner under de första decennierna efter förra sekelskiftet, ökade också intresset för simning som sport. Simkunnigheten var låg i Sverige och föreningar växte fram med syfte att lära svenskarna att simma, både som folkhälsofrämjande och som förebyggande livräddande åtgärd. Engagemanget nådde sin kulmen på trettioalet med initiativ som Simborgarmärket från 1935 och Simfrämjandet som grundades 1938.

Simhallarna och arkitekturparadigmen

Stadsplaneringen och arkitekturen speglar strömningar, politiska paradig, ideal, visioner, ambitioner och förutsättningar i tiden. Allt eftersom idéerna förändras, förändras också arkitekturen och stadsbyggandet och Valhallabadet är ett tydligt vittne om sin tid.

1928 höll Per Albin Hansson sitt kända tal där han introducerade begreppet folkhemmet. Det markerade början på en rad reformer av det svenska klassamhället, däribland den lagstadgade semestern som infördes 1938. Det gav möjlighet för fler att ägna sig åt fritidsaktiviteter – en förutsättning både för det växande sportintresset och föreningslivet.

Det nya simintresset behövde dock en ny typ av byggnad och det nyligen bildade Svenska Simförbundet gav sig ner genom Europa för att inspireras av de senast byggda moderna baden. De tog med sig sina erfarenheter hem och tog fram skriften ”Om Inomhusbad” som innehöll tips och anvis-

ningar för hur moderna bad skulle byggas.³ I de europeiska baden från tjugo- och trettioalet experimenterades det med moderna material som stål, glas och betong för att uppnå stora spännvidder och flödande ljus. Med Stockholmsutställningen 1930 hade den funktionalistiska stilen också introducerats i Sverige, och erbjöd en passande stil för att representera den nya moderna människan och hennes nyvunna intressen.

Andra världskriget avstannade dock ekonomin och trots att några moderna bad hade hunnit uppföras under trettio- och fyrtiotalen, var det först under femtioalet som simhallsbyggandet kunde komma igång på allvar i Sverige. Då hade de första funktionalistiska idéerna vidareutvecklats och fokus hade skiftat från trettioalets formalistiska tankar om ljus, luft och hygien till att även inkludera en social dimension. Demokrati var ledordet, ett nytt välfärdssamhälle skulle byggas där de odemokratiska strömningarna från andra världskriget inte skulle kunna uppstå igen. Kunskap, konst, fritid, bildning och arkitektur skulle vara tillgängligt för *alla* samhällsmedborgare.

Sverige gick under samma period från att vara ett fattigt relativt outvecklat land till att bli rikt. De materiella resurserna och höga ambitionerna gjorde det möjligt att ta stora grepp. Byggindustrin hade inte ännu nått den industriella utveckling som senare skulle komma att prägla den svenska byggnadskulturen och arkitekturen präglades av hantverkarnas skicklighet och kunskap. Claes Caldenby, professor emeritus i arkitekturhistoria på Chalmers Arkitektur, berättar i sin bok "Staden i Retur" om den samtida amerikanska arkitekturskribenten Kidder Smith som var hänförd över den svenska arkitekturen och beskrev Sverige som ett föregångsland. Ett uppdämt behov av arkitektur i ett sent urbaniserat land gjorde att den svenska femtiotalsarkitektur hamnade i världsklass och Sverige har inte varit bättre varken före eller efter det.⁴

Simsituationen i storstäderna genom siffrorna

Från trettio- till sextioalet kulminerade rörelsen om folkhälsa och idrottsarkitektur i Sverige. Det dokumenterades av den norske ingenjören Sven Thaulow som 1948 och 1965 gav ut två böcker med beskrivningar och listor

3 Simfrämjandet, *Om inomhusbad*, Stockholm, 1938.

4 Caldenby, C., *"Staden i retur": en déjà vu-upplevelse*, 2025.

Badanläggning	Byggår	Antal Badhus i Staden (1963)	Antal Besökare (1963)	Funktioner				Antal bad/ invånare/ år	Antal bad / Invånare/ år inkl. alla badanlägg- ning i staden
				Bastu	Kallbad	RomerskBad	Karbad		
Valhallabadet, Göteborg	1956	4	667 727	X	X	X	X	1,7	1,9
Forsgrénka, Stockholm	1939	5	311 401	X	X			0,4	1,4
Simhallsbadet, Malmö	1957	3	300 595	X	X	X	X	1,2	1,5

Stad	Bad	Bassäng	Badyta (Kvm)	Total badyta (Kvm)	Antal invånare	Badyta/ 1000 Inv. (Kvm)
STOCKHOLM	Sturebadet	14 x 7	98	1116,6	ca 750 000	1,5
	Centralbadet	22,9 x 9	206,1			
	Liljeholmsbadet	16,67 x 6	100			
	Forsgrenska badet	33,34 x 12	400			
	Åkeshovsbadet	25 x 12,5	312,5			
GÖTEBORG	Majornabadet	6 x 4	24	643,9	ca 400 000	1,6
	Olskroksbadet	6,7 x 4,8	32,16			
	Lundbybadet	6,7 x 4,8	32,16			
	Valhallabadet	33,33 x 16,67	555,6			
MALMÖ	Centralbadet	15,4 x 8	123,2	593,2	ca 200 000	3
	Rösjöbadet	15 x 8	120			
	Simhallsbadet	25 x 14	350			

- ovan -
Badyta per invånare i Sveriges
tre största städer 1963, efter
Sven Thaulow.

- under -
Antal simbesökare och funk-
tioner i de tre mest välbesökta
badanläggningarna i Sveriges
största städer 1963, efter Sven
Thaulow.

som jämförde badhusutvecklingen i Sverige, Norge, Danmark och Finland. Listorna ger oss en möjlighet att utforska om Valhallabadet faktiskt stack ut i sin samtid. Hade samtidspressen rätt när de hävdade att badet var störst, bäst och vackrast?

Thaulows listor visar att Valhallabadet var det mest besökta badet i Sverige 1963, med sina 667 727 besökare. På andra plats kom Forsgrénas (1941) i Stockholm med 311 401 besökare, vilket var mindre än hälften på ungefär lika stor bassängyta. Därefter kom Simhallsbadet i Malmö (1957) med ett liknande antal besökare som Forsgrénas.

Besöksantalet visar hur Valhallabadet direkt blev centralt i Göteborgs bad- och idrottskultur. Forsgrénas mindre besöksantal kan dock eventuellt förklaras av att Stockholm simhallsnätverk var mer utbrett vid tiden och att förbättringen av bostadsstandarden hade kommit längre. Valhallabadet innehöll också fler funktioner än det äldre Forsgrénas, som romerskt bad, bastu med kallbassäng, ljusbad och gymnastiksal. Det var funktioner som det jämnåriga Simhallsbadet i Malmö också hade, men majoriteten av de listade baden hade endast en simbassäng och bastu med kallbassäng.

Valhallabadets och Simhallsbadets besöksantal kan jämföras i relation till städernas invånarantal, som vid tiden var ca 400 000 invånare respektive ca 200 000 invånare. Det visar på ett proportionerligt förhållande mellan antalet invånare och badbesök, där varje invånare besökte badet ca 1,5 gånger per år. Tabellen visar att Stockholm och Göteborg hade ungefär lika mycket simyta per invånare, medan Malmö med sin mindre befolkningstäthet, hade dubbelt så mycket simyta per invånare. I förhållande till andra bad i Sverige var Valhallabadets simhallsyta i särklass störst.

Med sina 10,5 miljoner kr (180 miljoner kr i 2025 års pengavärde) var Valhallabadet dessutom det dyraste badet som byggdes under perioden 1954–1964 i Sverige. Kostnaden betraktades som extravagant och kommenterades av samtiden (se s. 14). Baserat på de fjorton andra simhallar i Thaulows lista som har prisangivelse, fås en genomsnittskostnad på 4,45 miljoner kr, på andra plats efter Valhallabadet kom Södertälje simhall (1964) på 7,8 miljoner kr (102 miljoner 2025). Det skiljer åtta år mellan baden och med inflationen inräknad kostade det alltså nästan hälften så mycket.

Badanläggning	Byggår	Antal åskådar- platser	Höjd hopptorn (m)	Bygg- kostnad (milj. kr)	Volym (m ³)	Kostnad/ volym (kr/m ³)
Valhallabadet, Göteborg	1956	1187	10	10	67 000	150
Simhallsbadet, Malmö	1957	800	7	6,4	37 000	172
Pontusbadet, Luleå	1957	400	5	6	25 000	240
Åkeshovsbadet, Stockholm	1959	200	5	5	17 400	286
Kristiansborgsbadet, Västerås	1961	700	5	7	27 900	250
Solbergabadet, Visby	1961	200	5	-	-	-
Täljebadet, Södertälje	1964	350	5	7,8	26 000	300

Priset nyanseras dock av Thaulows jämförelse kostnad/volym. Den genomsnittliga kostnaden per kubikmeter landade enligt listan på 247,5 kr. Återigen sticker Valhallabadet ut. Med sin generösa volym, rekordmånga läktarplatser och tio meter höga hopptorn får det en volymkostnad på 150 kr/kubikmeter och blir därmed betydligt billigare än de andra simhallarna. Genom sin volym sticker Valhallabadet ut bland de samtida simhallarna som exceptionellt. Göteborgarna fick mycket volym för pengarna!

Jämförelse mellan jämnåriga badhus

Från Thaulows två böcker går att avläsa att det var vanligt att äldre badhus stängdes för att ersättas med nya. År 1965 var femtio av de sextio listade svenska simhallarna nybyggda och invigda mellan 1954 och 1964.⁵ Kartläggningen pekar på ett paradigmskifte mot uppkomsten av ny arkitekturtyp, en epok av sportbyggnader som uttryckte kroppskultur genom modernitet, demokrati, fritid och konst. I Valhallabadet och de jämnåriga simhallarna manifesterades detta med en genomgående hög nivå på material, form och rum. Men baden skiljer sig också åt.

5 Thaulow, S., *Bad og Svømmeanlegg*, Oslo, 1965, s. 100.

Med utgångspunkt hos Thaulow har vi tittat närmare på simhallarna som byggdes under tidsperioden 1954–1964. Urvalet börjar 1954 då den enda byggnad som byggdes under perioden mellan 1942–1954 är en liten simhall i Boden från 1951. Urvalet avslutas 1964, dels för att Thaulows kartläggning slutar där, men också för att det går att se tecken på hur en ny arkitekturepok börjar ta form i mitten på 60-talet. Arkitekturepoker saknar dock ofta skarpa gränser då det många år att ta en byggnad från idé till färdigställande, och det finns ofta överlapp mellan paradigmen.

Valhallabadet var ett av de första baden som byggdes under efterkrigstiden. Det formgavs för en nationell arkitekttävling och genomfördes efter decennium av politisk obeslutsamhet. Det är förutsättningar som skiljer det från många senare bad och de höga ambitionerna syns både i arkitekturen och i siffrorna. För att bedöma arkitekturen behöver vi dock blicka bortom siffrorna och jämföra andra egenskaper.

Enligt Francois Choay uttrycker arkitekturen tidsandan inte enbart genom form och stil utan även genom den användning och ritualer som försiggår där, genom sin *habitus*.⁶ Hon menar att det därför är viktigt att ta hänsyn till både de materiella spåren som användningen vid en bedömning av byggnadens kulturhistoriska status. För simhallar är simfunktionen en uppenbart viktig del av användningen, men i ett tunnare perspektiv påverkas också kulturhistorian om de materiella förutsättningarna för badritualerna finns kvar: som turkiska bad, badkarsbad eller låga tvagningsbänkar.

Sekelskiftets folkbad som nu drivs som spaanläggningar är exempel där den ursprungliga användningen som vardagliga renlighetsinrättningar har förändrats. Med den nya högre prisnivån har de blivit sammankopplade med nya ritualer och målgrupper, luxuösa sammanhang och högtider. Det nya livet och omvandlingen till en ny funktion kan ha möjliggjort att baden räddades från rivning, de är bevarade i fråga om fasad, estetik och märkvärdiga interiöra karaktärsdrag, men användningen speglar inte det ursprungliga och de är i den aspekten inte längre vittnen av en epok.

Av de 53 kartlagda simhallarna som byggdes mellan 1954–1964 hade 36 fortfarande kvar sin ursprungliga simhallsfunktion 2025, men många

6 Choay, F., *The invention of the historic monument*, 2001.

står för en osäker framtid. Tolv var rivna och fem hade fått ny funktion. Renoveringar och upprustningar som utförts är av varierande nivå. Vi har inte haft möjlighet att besöka alla simhallar och bedömningarna är därför i många fall baserad på tillgängliga bilder. Det ger en viss osäkerhet – då det i vissa fall är svårt att se hur eller om badet har förändrats. En välbevarad interiör är en indikator på välbevarad habitus, men det är ofta lättare att se att något har gått förlorat än om det är välbevarat, då det inte är säkert att just det är dokumenterat. Resultatet är sammanställt i en jämförande lista (nästa sida).

Det finns välbevarade simhallar från perioden som inte var så speciella från början, och det finns simhallar med mycket hög ambition som har förlorat sin integritet till följd av ousamsamma renoveringar eller tillägg. För att särskilja dessa har vi markerat baden som byggdes med hög ursprungligt hög gestaltningsnivå med en stjärna: ★

För hög nivå skall följande kriterier uppfyllas:

Exteriört: tydlig idé om proportioner och volym samt hög kvalitet på material och detaljningsnivå

Interiört: tydlig idé om planlösning och rumsorganisation samt hög kvalitet på material och detaljningsnivå

Värderingssystemet är en variant på SAVE-metodens definition av arkitektoniska värden och syftar till att konkret bedöma arkitekturen, bortom ospecifika begrepp som fult och fint.

”Ved den arkitektoniske vurdering ser man på bygningens proportioner, facaderytme, den arkitektoniske bearbejdningsgrad og på samspillet mellem form, materialevirkning og funktion. Ved den arkitektoniske vurdering ser man også på, om bygningen i den lokale sammenhæng er et fornemt/godt, middelmådigt eller mindre heldigt eksemplar af en given bygningstype.”⁷

BAD GESTALTNINGSNIVÅ		BEVARAD STRUKTUR	BEVARAD FUNKTION	BEVARAD FASAD	BEVARAD INTERIÖR	BYGGÅR (RENOVERINGSÅR)
★	TIMRÅ	† 2022				1956
★	BRÄCKE	† 2024				1956
	KRISTIANSTAD TIVOLIBADET	† 2024				1957
★	KIRUNA SIMHALLSBADET	† 2025 ?				1958
★	NORRTÄLJE	† 2015				1958
★	AVESTA	† 2007				1959
	KATRINEHOLM VALLA SKOLAN	† 2017				1959
	VINGÅKER	† 1980 tal ?				1959
	VUOLLERIM	† 2022				1959
★	GÄVLE STRÖMBADET	† 1995				1960
★	SOLLEFTEÅ	† 2013				1963
★	KRISTINEHAMN BROÅNGSBADET	† 2012				1964
★	KÖPING KARLBERGSBADET		† 2021			1964
★	SOLNA VASALUNDSHALLEN		† 2022			1957
★	ÅTVIDABERG		† 2012			1963
★	OSKARSHAMN		† 2008			1960
★	YSTAD FRITIDSBADET		† 2014			1961
★	MALMÖ SIMHALLSBADET					1956 (2023)
	TIDAHOLM FÖRSHALLEN					1962 (2025)
★	SKELLEFTEHAMN ÖRJANSHALLEN					1956 (2020)
	SJUNTORP					1964 (2019)
	TIBRO					1960 (2019)
	GÄLLÖ					1962
	ROBERTSFORS					1963
★	SÖDERTÄLJE SYDPOOLEN					1964 (1989)
★	OLOFSTRÖM HOLJEBADET					1963 (2007)

BAD GESTALTNINGSNIVÅ		BEVARAD STRUKTUR	BEVARAD FUNKTION	BEVARAD FASAD	BEVARAD INTERIÖR	BYGGÅR (RENOVERINGSÅR)
	ÖVERKALIX MOGABADET					1961(2026)
	JOKKMOKK					1963(2020)
	SKILLINGARYD	HOTAD				1963
	GÄDDEDE					1961(2026)
	GÄLLIVARE SJÖPARKSBADET					1962(2022)
	MARKARYD HANNABADET					1963(2005)
★	NÄSSJÖ	HOTAD				1964
★	FRÖSÖN ÖSTERBERGSBADET					1963
	SOLNA BLINDINSTITUTET				? ? ? ?	1964(2023)
	HUDIKSVALL	HOTAD				1954(2020)
★	MARIESTAD					1960(2017)
★	VALBO					1964(2016)
★	ARVIDSJAUR CENTRUMBADET	HOTAD				1964(2025)
★	VETLANDA					1954
★	GRÅNGESBERG GRÅNGESBADET					1955(2025)
★	VÄRNAMO					1960(2025)
	HARADS					1960
★	VÅLBERG	HOTAD				1964
	ÅKERS					1964(2025)
★	GÖTEBORG VALHALLABADET	HOTAD				1956(1983)
★	STOCKHOLM ÅKESHOVSBADET					1959(2018)
	KÖPMANHOLMEN					1962(2016)
★	KALLINGE					1963
★	VISBY SOLBERGSBADET	HOTAD				1961
	LIDINGÖ GÅNGSÅTRAKALLEN					1964(2023)
★	LULEÅ PONTUSBADET	K-MÄRKT				1957(2016)
★	VÄSTERÅS KRISTIANSBORGSBADET					1961(2023)

- ovan -
Pontusbadet i Luleå när det byggdes 1957, här med livliga barn som lekers, foto Sune Sundahl, Arkdes.

- under -
Pontusbadet i Luleå marknadsförs på 2020-talet som ett besöksmål, en kulturbyggnad och stolthet i Luleå. Bilden visar att lite har förändrats sedan 1957. Foto Luleå Kommun.

Utifrån listan har vi bedömt att 32 av de 54 simhallarna ursprungligt höll en mycket hög arkitektonisk nivå. Av dessa kan (minst) fem idag anses välbevarade: Pontusbadet i Luleå (1957), Solbergabadet i Visby (1961), Kristiansborgsbadet i Västerås (1961), Valhallabadet i Göteborg (1956) och Kallinge simhall i Ronneby (1963). Pontusbadet, Kristiansborgsbadet och Solbergabadet har en mer välbevarad exteriör än Valhallabadet som halkar efter med sina plåtintäckta takfönster. Solbergabadet är slitet, men integriteten är bevarad. Det planeras att omvandlas till en ny funktion och ersättas med ett nytt bad.

Kristiansborgsbadet i Västerås utmärker sig med en ursprungligt hög nivå, en betydande placering i staden och ett välbevarat skick. Interiören är förändrad, men restaureringen ser ut att vara utförd med fin känsla för tidens färg och material och vara ett gott exempel på förändringar som inte drar ner utan stärker den arkitektoniska nivån. Kristiansborgsbadet har däremot inget byggnadsintegrerat konstverk i bassängrummet som många andra samtida bad.

Pontusbadet sticker ut i en helt egen klass. Det byggdes med hög ambition och är mycket välbevarat. Tillsammans med Valhallabadet och Simhallsbadet i Malmö presenterades Pontusbadet i Byggmästaren 1958, Erik Thelaus gav då berömmet ”i Luleå kan man (...) tala om en interiörkonst av allra högsta klass”.⁸ Pontusbadet är i dag den enda simhallen från tidsepoken i bruk som är klassat som byggnadsminne. På nytagna bilder ser vi den synliga konstruktionen, interiöra material i trä och originalarmaturer som fortfarande håller samma höga integritet som de första bilderna efter invigningen. Liksom Valhallabadet tillkom både Pontusbadet och Simhallsbadet efter arkitektävlingar.

Simhallsbadet i Malmö som också presenterades i Byggmästaren 1958 byggdes däremot om till ett äventyrsbad 1988 och bytte då namn till ”Aq-vakul”. Ombyggnaden förändrade badets utseende radikalt och den ursprungliga karaktären från femtiotalet är mycket förvanskad. Simhallsbadet används idag främst av föreningar och planeras att tas ur bruk 2029 för att ersättas av en ny simhall, men var den nya hallen ska stå är fortfarande inte klart.

På samma nivå som Valhallabadet i listan, ligger Kallinge simhall i Ronneby som är av fin men enkel karaktär. Även den hotas idag av rivning utan planer på att ersättas med en ny. Arkitekturen är ett fint exempel på oförvanskad tidstypisk arkitektur men simhallen saknar den extra nivån av konst och exklusiva material, och bassängen är liten, endast sexton meter..

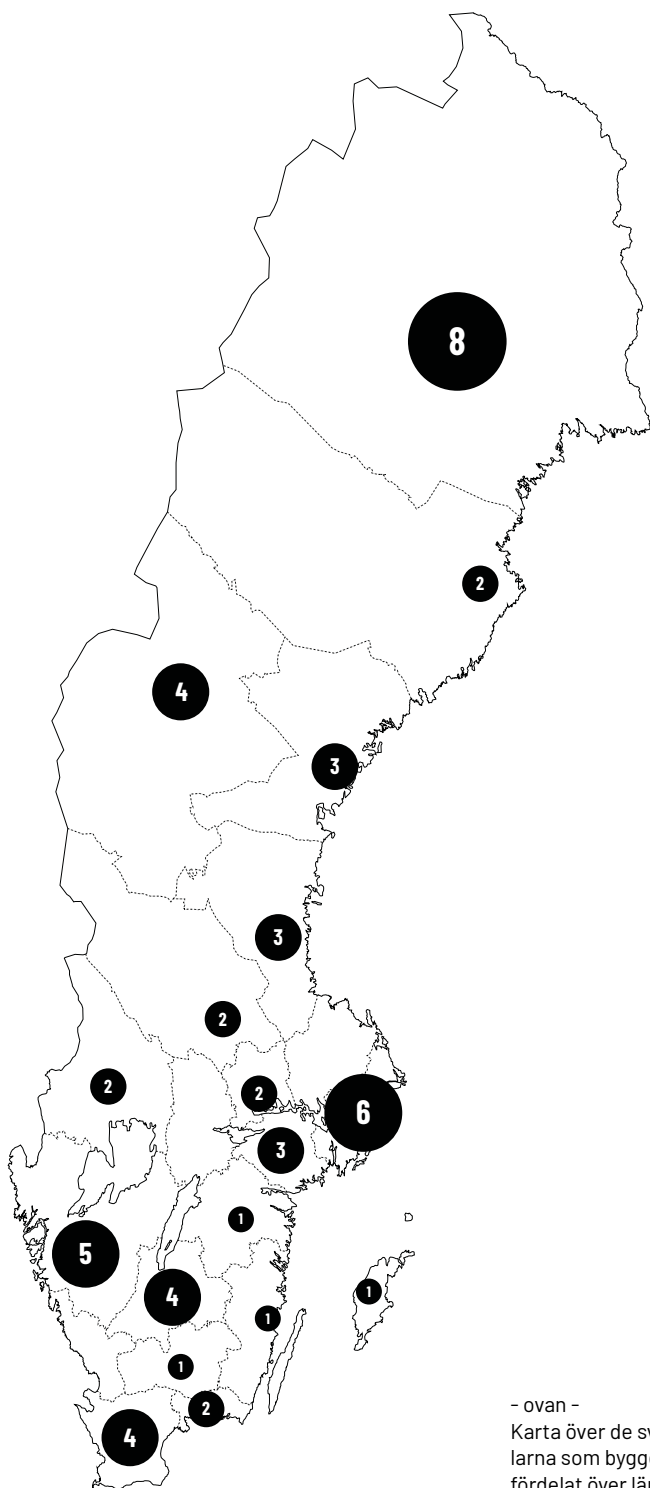
Valhallabadet står alltså kvar på prisfallen som den största och dyraste simhallen byggd under sin samtid, men enligt listan vore det felaktigt att kalla badet det vackraste eller mest välbevarade femtiotalsbadet – där står Pontusbadet som ohotad etta. Att både Kristiansborgsbadet och Pontusbadet är nyrenoverade talar för deras fina skick, och det går att föreställa sig hur Valhallabadet skulle kunna se ut med ett bevarandeprogram som tar ett helhetsgrepp, respekterar ursprungsidéerna samt återställer integriteten och förlorade kvaliteter.

Driftskostnader och kommunernas dilemma

Flera simhallar från femtiotalet hotas idag av rivning, oavsett om de byggdes som prestigeprojekt eller inte. Det pekar på att vi är på väg att förlora ett kulturarv om vi inte tar tillvara på det i tid – men här kommer frågan om kommunal ekonomi in.

De flest simhallar byggdes och ägs fortfarande kommunalt och drivs till förhållandevis höga driftskostnader. Många äldre simhallar har ett ackumulerat underhållsbehov på grund av ålder och uppskjutna renoveringar, vilket kan göra simhallarna till en svår ekonomisk fråga för kommunerna. För mindre kommuner med minskande befolkningstillväxt och därmed minskade skatteintäkter, kan det bli en fråga om huruvida det är möjligt att alls erbjuda en simhall.

Kommunerna är dock skyldiga enligt skollagen att erbjuda simundervisning. För de kommuner som saknar egna simhallar, kan bussar anordnas för att transportera elever till grannkommuner (eller till och med till Norge i vissa fall). Att transportera eleverna till en annan kommun kostar dock både tid och pengar och riskerar att gå ut över undervisningen, vilket skolledningen i Bräcke påpekar efter beslutet att stänga och riva den kommunala simhal-

- ovan -
Karta över de svenska simhal-
larna som byggdes 1954-1964,
fördelat över län.

len från 1956 utan att ersätta den med en ny.⁹ Att frågan är svår, antyds dock av att Bräcke kommun till och med fick statliga bidrag för att kunna riva.¹⁰ Men simkunnighet är en färskvara som behöver underhållas och hänger ihop med närheten till en simhall, det skriver Veronica Hejdelind i en rapport som kartlägger simhallsläget i Sverige under 2025.¹¹

Under de rika rekordåren var det ett prestigeuppdrag att rita en simhall och de bästa arkitekterna anlitas över hela landet. Idag klassas simhallar däremot ofta som komplicerade produkter som kräver teknisk specialkunskap. Ett fåtal stora aktörer har specialiserat sig på simhallar och utför både förundersökningar, behovsutredningar och ritar de nya badanläggningarna. Simhallarna som ersätter efterkrigstidens är ofta större, har fler bassänger där även lek, träning och gym ska få plats. Entréer, omklädningsrum och kaféer som var generöst tilltagna och gestaltade med stor omsorg på femtioalet, tenderar idag att effektiviseras och ta mindre yta i anspråk. Bastur med tillhörande kallbassäng har blivit ovanligare. Fokus på tävling och lek dominerar över vardagsmotion och folkhälsa.

I rika kommuner där efterkrigstidens simhallar rivs för att ersättas med nya, placeras de ofta bredvid eller på samma tomt som den gamla simhallen och kan bli mycket dyra. I Falun innebar de stora investeringarna höjda inträdespriser, vilket blev mycket diskuterat och resulterade i minskat besöksantal.¹² Det skiljer sig från planeringen under den första halvan av 1900-talet då kommunerna inte räknade med att badhusen skulle löna sig genom biljettintäkter direkt – utan indirekt och långsiktigt genom förbättrad folkhälsa och minskade sjukvårdskostnader (se s. 91).

Nybyggnad anses ofta fördelaktigt på grund av energieffektivitet och sänkta driftskostnader, då energi och uppvärmning är stora kostnadsdrivande poster för en simhall. Men kan en försiktigt renoverad simhall också bli driftseffektiv? En forskargrupp på Senter for idrettsanlegg og teknologi,

9 Jämtlands tidning, *Skolledningen: Hade varit bäst att inte riva simhallen i Bräcke*, 14 mars 2023.

10 SVT, *Bräcke simhall rivs – fler fastigheter står på tur*, 17 januari 2024.

11 Hejdelind, V., *Simhallen vid ett vägskäl*, Arena Idé, 2025, s.19.

12 Falukuriren, *Nya badhuset går rejält back: "Folk badar inte som vi trodde"*, 22 augusti 2023.

SIAT, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet, NTNU, utreder de tekniska aspekterna av energianpassning och renovering av tekniska systemen i efterkrigstidens simhallar.

Frågan om driftskostnader skall dock ses i ett större perspektiv. Med hjälp av livscykelanalysmetoden, LCA, analyseras byggnaders miljöpåverkan under hela dess livslängd. I livscykelanalysen räknas även rivning och nyproduktion av byggmaterial in i byggnadens totala kostnad – till skillnad mot drift- och energikostnader som visas som löpande utgifter i kommunernas budget. En studie utförd i samarbete mellan arkitektskolan vid Det Kongelige Danske Kunstakademi i Köpenhamn och Tekniska Universitetet i Köpenhamn visade att det ur ett energiperspektiv beräknat efter LCA-metoden *alltid* lönar sig att renovera en byggnad jämfört med att riva den.¹³ Det är att ta ett mer långsiktigt perspektiv.

13 The Royal Danish Academy and Technical University of Denmark, *Life Cycle Assessment of the transformation of an old house*, 2024.

Nr.	BAD PLATS	BYGGÅR	BASSÅNG (M) LÄNGD BREDD	
001	VETLANDA	1954	16,67	6
002	HUDIKSVALL	1954	25	8
003	GRÄNGESBERG GRÄNGESBADET	1955	16,67	8
004	TIMRÅ	1956	25	10
005	SKELLEFTEHAMN ÖRJANSHALLEN	1956	25	10
006	MALMÖ SIMHALLSBADET	1956	25	14
007	GÖTEBORG VALHALLABADET	1956	25	16,67
008	BRÄCKE	1956	12,5	6
009	SOLNA VASALUNDSHALLEN	1957	25	10
010	LULEÅ PONTUSBADET	1957	25	10
011	KRISTIANSTAD TIVOLIBADET	1957	25	12
012	PERSTORP UGGLEBADET	1958	16,67	8
013	NORRTÄLJE	1958	25	8
014	KIRUNA SIMHALLSBADET	1958	25	10
015	VINGÅKER	1959	16,67	7
016	STOCKHOLM ÅKESHOVBADET	1959	25	12,5
017	KATRINEHOLM VALLA SKOLAN	1959	16,67	6
018	VUOLLERIM	1959	16,67	6
019	AVESTA	1959	25	8
020	VÄRNAMO	1960	25	10
021	TIBRO	1960	16,67	7
022	OSKARSHAMN	1960	25	10,4
023	MARIESTAD	1960	25	8
024	GÄVLE STRÖMBADET	1960	25	12
025	HARADS	1960	25	6
026	YSTAD FRITIDSBADET	1961	25	12,5
027	VÄSTERÅS KRISTIANSBORGSBADET	1961	25	14
028	GÄDDEDE	1961	16,67	8

Nr.	BAD PLATS	BYGGÅR	BASSÄNG (M)	
			LÄNGD	BREDD
029	ÖVERKALIX MOGABADET	1961	16,67	8
030	VISBY SOLBERGABADET	1961	25	10
031	TIDAHOLM FORSHALLEN	1962	16,67	7
032	KÖPMANHOLMEN			
033	GÄLLIVARE SJÖPARKSBADET	1962	25	10
034	GÄLLÖ	1962	12,5	-
035	SKILLINGARYD	1963	16,67	6
036	SOLLEFTEÅ	1963	25	8
037	KALLINGE	1963	16,67	8
038	ROBERTSFORS	1963	16,67	8
039	FRÖSÖN ÖSTBERBERGSBADET	1963	16,67	8
040	OLOFSTRÖM HOLJEBADET	1963	16,67	6
041	MARKARYD HANNABADET	1963	25	10
042	JOKKMOKK	1963	25	8
043	ÅTVIDABERG	1963	25	8
044	SJUNTORP	1964	16,5	8
045	ÅKERS	1964	16,67	8
046	SOLNA BLINDINSTITUTET	1964	16,67	8
047	SÖDERTÄLJE SYDPOOLEN	1964	25	12,5
048	NÄSSJÖ	1964	25	12
049	LIDINGÖ GÅNGSÄTRAHALLEN	1964	25	8
050	KRISTINEHAMN BRÖÅNGSBADET	1964	25	12,5
051	KÖPING KARLBERGSBADET	1964	25	12
052	VÅLBERG	1964	25	8
053	VALBO	1964	16,67	8
054	ARVIDSJAUR CENTRUMBADET	1964	16,67	8

- ovan och föregående sida -
Lista över simhallar byggda
mellan 1954-1964 i kronologisk
ordning och storlek på bassäng.

VALHALLABADET I FRAMTIDEN?

Målet med den här djupdykning ner i Valhallabadet har varit att bredda synen på arkitekturen och vad den gör, med en väldigt speciell simhall i fokus. För att göra detta har vi tittat på de inre rummen, deras form och organisation, användarnas rörelser, konstruktion, tekniska system, konst, material och hur de olika delarna samverkar till en helhet. Vi har tittat på idéerna och förutsättningarna som möjliggjorde efterkrigstidens explosionsartade byggande av simhallar och undersökt vilka skillnader och likheter det finns mellan simhallarna som byggdes till följd av dessa idéströmningar. Här har vi sett att Valhallabadet sticker ut bland sina jämnåriga som en ambitiös representant för femtiotalsarkitekturen. Vi har också sett att badet är en ikon i Göteborg, i Sverige och internationellt.

Vi har vidare tittat på kvarteret där badet står, dess historia och utveckling och därmed försökt rikta ljuset på bakgrunden till det mest akuta hotet – idén om ett område för stora evenemang och turism. Det har väckt frågan om en framtid kan vara möjlig för Valhallabadet även inom den funktionsseparerade stadsplaneringen. Kan spektakel och vardag mötas?

Byggnaden som ett arkiv

Vårt mål var att påbörja ett arkiv över arkitekturen i badet som, om hotet mot badet realiseras och det försvinner för alltid, kan sparas för framtiden. Vi har därför försökt att katalogisera och kartlägga arkitekturen, både som den är idag och idéerna bakom. Arkiveringen i denna breda betydelse har inneburit att vi har samlat dokument som berättar och upplyser om arkitekturen. Ett problem med arkiven är dock alltid hur det tillgängliggörs och sparas. Förutom den här publikationen har vi därför jobbat parallellt med en utställning och ett publikt samtal. Majoriteten av de grafiska dokument som kommer finnas i utställningen har inte nått den här versionen av publikation, utan de ska ses som ett komplement till varandra.

Under arbetets gång har det blivit tydligt att badet rymmer en stor rikedom av ambition och kvaliteter, vissa uppenbara medan andra lite mer dolda

- ovan -
Modell, 3 Ronden, Nils Olsson,
Göteborgs Stadsmuseum.

för vardagsbesökaren. Vi hoppas att arkivet, eller kartläggningen, kan vara ett sätt att uppvärdera och uppmärksamma de här kvaliteterna, bortom rapportformen som syftar till att vara beslutsunderlag för tjänstemän och politiker.

Arkiv kan dock aldrig vara helt uttömmande. Intressanta detaljer kommer sällas ut till förmån för andra på samma sätt som samlingar påverkas av personerna som kurerat dem, deras förkunskaper och intressen. Luckorna i arkiven rymmer därmed också berättelsen om det som inte uppmärksammats, prioriterats eller gått förlorat.

Ett tydligt personporträtt har trätt fram i vårt sökande – den produktiva men i övrigt inte så uppmärksammade Nils Olsson visar sig som en sportengagerad lobbyist med starkt driv, ambitioner och goda relationer med bygga-re, politiker och samtida arkitektkollegor. Gustaf Samuelsson som fullföljde projekteringen av badet framstår inte lika kulörstarkt, men som en noggrann tjänsteman och projektör. En upphovsperson som däremot fortsätter lysa med sin frånvaro är möbelformgivaren Nils Braxell. Förutom några sökta patent är det hans gedigna möbler, som fortfarande står kvar utanför bastu och i foajén, som vittnar om hans verk. Tack vare Valhallabadets förvaltning har de praktiska möblerna blivit sparade för framtiden. Vid en djupare grävning i Region- och tidningsarkiven kan kanske en tydligare bild träda fram.

Det tog lång tid för oss att hitta arkitekturmodellen från tävlingsförslaget 1948 som vi visste fanns efter att ha sett den på bilder i den samtida dagspressen. Det var Göran Hellborg, författare till det djupgående kapitlet om Olsson i boken Bakgrundsarkitekterna, som hittade den och delade det med oss. Det visade sig att modellen fanns i Göteborgs stadsmuseums arkiv utan så mycket information knuten till sig och märkt på engelska, antagligen efter att ha visats under OS i London. Det är inte omöjligt att fler intressanta fynd ligger dolda i gömmorna.

Det tydligaste arkivet är slutligen byggnaden själv. Likt Braxells möbler, vittnar fortfarande konstruktion, rum och material om femtiotalets anda, det kvalitetsmedvetna byggandet, demokratiska idéer och andra viktiga och oviktiga händelser i byggnadens liv.

Hotbild 2025

Det största hotet mot Valhallabadet år 2025 är det urbana trycket och de starka ekonomiska intressena på marken. Det syns tydligt i kvarteret Topasens utveckling där Svenska Mässan har vuxit förbi Valhallabadet och berövat den sin tidigare dominerande position i stadsbilden. Det verkar finnas en uppfattning om att tomten är tillgänglig att användas för andra ändamål än de som redan finns och centralt i diskussionerna om badets vara är målet att Göteborg skall vara en konkurrenskraftig stad.

Renovering anses vara dyrt, men dagsmedia lyfter sällan de monetära och ekologiska kostnaderna av att riva och bygga nytt. Arkitektkontoret Krook & Tjäder ställer siffrorna dock mot varandra och visar med sitt kontraförslag på hur Valhallabadet och Scandinavium kan inkorporeras i en multiarena och idén om den konkurrenskraftiga evenemangsstaden.¹ Men vad kostar den storskaliga besöksindustrin i fråga om stadsmiljöns skala och vardagsliv?

Ekonomiska argument signalerar ofta objektivitet och siffrors kvantitativa egenskaper kan verka svåra att ifrågasätta. Men ekonomiska värderingar grundar sig också i bedömningar och är mindre objektiva än de utger sig för. Fastighets- och aktiemarknaden visar tydligt hur monetära värderingar kan variera stort, blåsas upp för att sedan falla, ibland med akuta konsekvenser när en bubbla spricker. Det visar inte minst bostadsbranschen från de senaste decennierna. De potentiella värdena i en byggnad, beror på ögonen som betraktar den och förmågan de ögonen har att föreställa sig samtida och framtida potential.

Genom att använda det ospecifika uttrycket ”uttjänt” skapas en berättelse om att det saknas värden i badet, men vad det är som har tjänat ut sin roll definieras däremot sällan i kommunens underlag. Det framgår tydligt att det finns behov av *mer* symty i staden och önskan om att kunna hålla stora internationella tävlingar och evenemang,² men det är svårt att utläsa varför ”konkurrenskraften” inte kan uppnås genom en arena och ett tävlingsbad på andra centrala platser. Utredningarna från ingenjörskonsultföretaget VBK

1 Krook & Tjäder, *Arenakvarteret 2030 – principalsstudie*, 3 maj 2023.

2 Idrott & Förening, *Strategi för Göteborgs Sim och badanläggningar*, Göteborg Stad Stadsledningskontoret, utredning, 2017.

visade att de äldsta delarna av badet håller strukturellt och vid upprepade tillfällen har kulturmiljörapporter intygat att Valhallabadet har höga kulturhistoriska och arkitektoniska värden,³ egenskaper som vanligtvis är attraktiva för städer som vill satsa på sin besöksindustri. Problemet verkar inte vara att arkitekturen är utjänt – utan att Valhallabadet står på fel plats i fel tid.

Historien upprepar sig. Precis som när badutredningarna drog ut på tiden på tjugo, trettio- och fyrtioalet, har det nu gått över ett decennium sedan de första idéerna om en ny multiarena började rapporteras i media, och både privata och kommunala förslag har tagits fram olika potentiella lösningar. Det har inte alltid varit självklart att planerna har inneburit att Valhallabadet rivs. Alternativa placeringar för ett nytt centralbad har utretts i Frihamnen, Gullbergsvass och Heden.⁴ Valet att slutligen placera multiarenan på Valhallabadets tomt motiverades 2023 med att det gav flest logistiska fördelar, snabbast genomförande och att det skulle finnas möjlighet att samutnyttja lokaler med Svenska Mässan. För de röststarka Frölunda Hockey innebär placeringen av arenan på Valhallabadets tomt att de får möjlighet att stanna kvar i sina lokaler i Scandinavium utan avbruten säsong.

Att öka evenemangen i området på bekostnad av det vardagliga innebär dock att området utvecklas mot en mer funktionsseparerad stad, något som man i översiktsplanen och i detaljplanens ambitioner vänder sig emot. Att prata om ”uttjänthet” kan då vara en strategi, om man så vill, för att få sin vilja igenom. Valhallabadets kulturhistoriska, sociala och arkitektoniska kvaliteter står i vägen för planerna på multiarenan och då är det passande att låtsas som att de inte behöver existera. De stora kvaliteterna i badet erkänns, men anses möjliga att offra för ”ett större gott”.

Kommunpolitiker och tjänstepersoner har uppdraget att väga mellan olika intressen, värderingar och perspektiv i staden för att i slutändan verka för största möjliga samhällsnytta. Men det ifrågasätts vilka röster som väger tyngst när beslut fattas i Göteborg och det har skrivits om en utveckling där

3 Antiquum AB, *Valhallabadet Byggnadshistorisk utredning & konsekvensbeskrivning*, Dnr SBF-2023-00156, 20240318.

4 Idrotts- och föreningsförvaltningen, Stadsbyggnadskontoret, Älvstranden Utveckling och Fastighetskontoret, *Fördjupad förstudie - Centralbad i Göteborg, Slutversion*, 26 februari 2021.

politiker lyssnar mindre på expertutlåtanden och civilsamhälle och är mer benägna att lyssna på exploateringsintressen, till följd av bristande demokratisk process.⁵ Det är lätt att fråga sig hur tungt besöksnäringen väger mot folkhälsa och demokrati. Eller hur viktiga göteborgarnas upplevelse av sammanhang, stolthet och kontinuitet är i förhållande till turister som spenderar pengar på hotellnätter.

Efter snart ett decennium av utredningar och diskussioner verkar politiken ha landat i en överenskommelse som det verkar finnas stor prestige i att hålla fast vid, trots att allmänhet, myndigheter och experter på lokal, nationell och internationell nivå höjer rösterna om att en rivning får alltför stora negativa konsekvenser. Politiker är dock valda utifrån förtroende. Och om de fattar beslut som upplevs gå emot det allmännas bästa, kan också förtroendet förbrukas.

Folkets badhuskamp

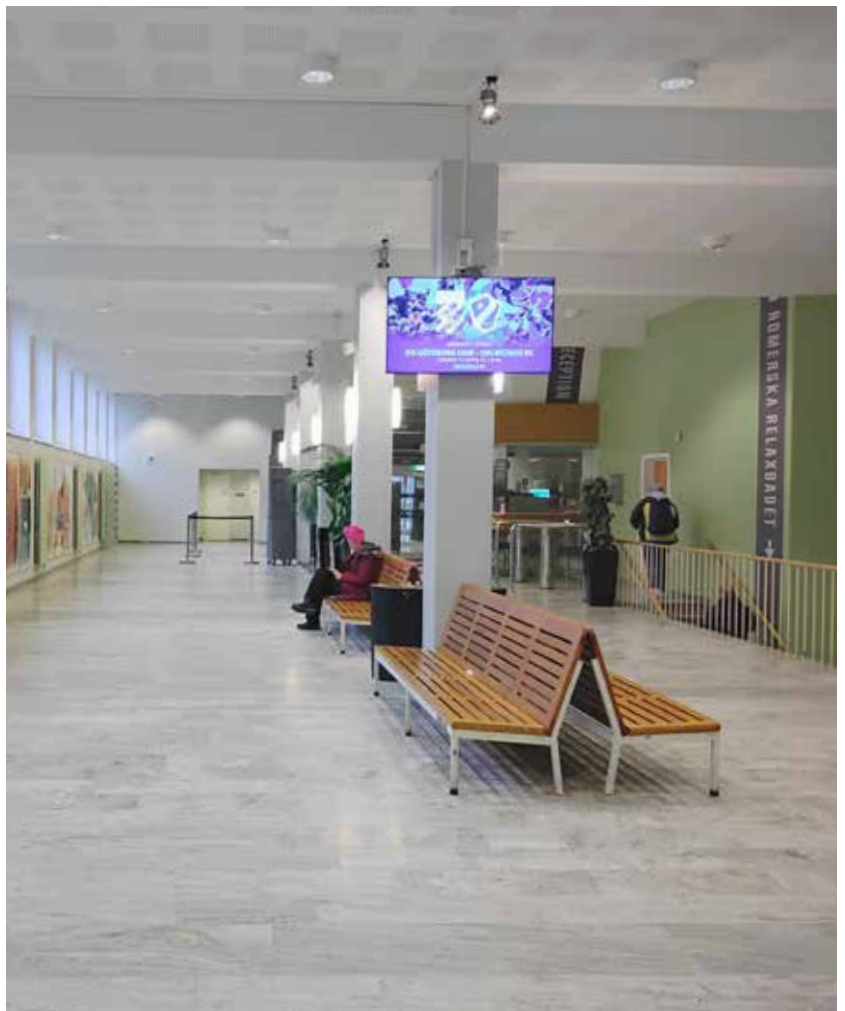
Under undersökningens gång har vi sett många exempel på hur simhallar väcker engagemang. När baden hotas av rivning höjer privatpersoner, lokala, nationella och internationella föreningar sina röster för att övertyga beslutsfattarna om badens betydelse och värde. Det är få byggnader som uppstår så mycket engagemang, och det beror kanske på att simhallarna berör oss så nära in på huden.

Engagemanget stannar oftast på lokal nivå men Svenska Byggnadsvårdsföreningen har uppmärksammat flera simhallar nationellt. Förutom Valhallabadet har de också lyft Broängsbadet i Kristinehamn och Växjö simhall, som båda fått mycket uppmärksamhet.⁶ Valhallabadet uppmärksammades också nyligen i den internationella designtidskriften Dezeen.⁷ I likhet med Valhallabadet var många av de hotade eller rivna baden ”det modernaste” för sin tid och lokala stoltheter. När de rivs vittnar många om sorg över

5 Göteborgsposten, *Rivningen av Valhallabadet drivs igenom på ett skrämmande odemokratiskt sätt*, 5 februari 2025 och Sveriges Radio P4, *Hemligt avtal om Valhallabadets öde: ”Det värsta jag sett”*, 6 februari 2025.

6 Nya Wermlands Tidning, *Förening kämpar för badhuset*, 17 september 2010.

7 Carlsson, C., *Architects protest planned demolition of Sweden’s Valhallabadet pool*, Dezeen Magazine, 2 september 2025

- ovan -

Fojén är idag en stor och rymlig men lite outnyttjad yta. Här finns potential att minska visuella hinder samt välkomna både simmare och besökare.

att förlora en viktig vardagsinstitution, en referenspunkt i stadsbilden och en plats med många minnen.

Arkitekturpotential

Vad finns det då för potential i ett snart sjuttio år gammalt bad? Mycket har skett under byggnadens långa liv och det har satt spår. En grop i marmorn berättar om hur badbesökare har stått framför kioskfronten och valt godis medan igensatta ljusinsläpp berättar om sjuttioalets energikris. Genom byggnaden finns en mångfald av vackra rum, men också delar som är mörka, drabbade av ovarsamma åtgärder eller nödlösningar.

För att åtgärda det som inte är bra, är det viktigt att ta ett helhetsgrepp och inte fortsätta låta de små förändringarnas tyranni bryta ner arkitekturens integritet. Förändring är möjlig, i vissa fall nödvändig och önskvärd, men det betyder inte att man ska starta från noll. Vår rekommendation är att upprätta ett bevarandeprogram som bygger på de gedigna analyser som redan finns, för att förstärka befintliga kvaliteterna och lyfta områden som kan utvecklas.

Genom att värdera och behandla badet som det allkonstverk det är, ser vi en stor potential för Göteborg att lägga sig i framkant som en konkurrenskraftig besöksstad där sport, arkitektur och kulturarv möts. Här finns inspiration att hämta från andra europeiska storstäder som stolt lyfter fram sitt badarv från tjugo- och trettioalet, som Köpenhamn, Berlin, Paris och Bryssel. Genom arkitektur och kulturarv finns potential att skapa hållbara ”turistattraktioner”, där besökare får möjlighet att anpassa sig till lokalbefolkningen och på så sätt låta spektaklet pågå sida vid sida med det vardagliga. På så vis kan Göteborg också visa att man tar sina ambitiösa miljömål på allvar, och inte förbruka onödiga resurser och jungfruliga byggmaterial.

Genom att försiktigt ta tillvara på Valhallabadet kommer inte Göteborg att få den internationella simarena man önskar sig *på just den platsen*. Men det är för lite simyta i staden och det behövs fler bad. På en strategiskt vald plats kan ett nytt bad både bli en katalysator för stadsutveckling, komplettera lokalbaden och fungera som den nya moderna och internationella tränings- och tävlingsarena som föreningslivet och kommunen önskar sig.

Om Valhallabadet trots allt skulle förlora sin funktion som simhall,

- ovan -

I det gamla pannrummet finns stora fönstren, balkonger och gammal teknik. Här finns stor potential att ta tillvara på rymd och ljus, som kanske inte är så tydliga vid en första anblick

REKOMMENDATIONER

ÅTERUPPRÄTTA LJUSINSLÄPP OCH SIKTLINJER
Överljuset i bassängrummet Överljuset i omklädningsrum Upprätta en belysningsplan

YTSKIKT
En helhetslösning kring lagning av ytskikt och material Riktlinjer för mindre lagningar och renoveringar med respekt för originalmaterial och originallösningar

OUTNYTTJADE ALLMÄNNA YTOR	
ENTRÉ	Förstärka sammanhanget mellan de gamla kiosken, kontoret och omklädningsrummen samt återställa den tidigare inre gatan med ljus i båda sidor
FOAJÉ	Återskapa de långa perspektiven och ta ett helhetsgrepp kring inredningen, med färre störande inredningsmoment. Aktivera foajén som en plats för vila, väntan och möten, ev. genom en koppling till kaféet och mindre tillfälliga evenemang.
KAFÉ	Uppdatera utbudet och gör kaféet till en attraktion i sig, med förstärkt koppling till foajén och återställd koppling till utsidan.

ANVÄNDNING	
OMKLÄDNING	Förstärk och vårda femtiotalssritualen i omklädningsavdelningen, inklusive bastu, kallbad, tvagning och relaxavdelningar.
UTSIDA	Förstärk och vårda femtiotalssiden om kontakten med utsidan genom solbalkong och solplage. Exempelvis med plantering, ytskikt och uppdaterat möblemang.
ROMERSKA BADET	Utveckla med respekt för de ursprungliga badritualerna. Utveckla och expandera det romerska badet till ett fristående spa-koncept med sin egen identitet och funktion för att erbjuda en ytterligare upplevelse. Koppla samman med ytor i källaren för kontakt med utsidan mot ån.
PANNRUM	En idag outnyttjad yta med stor rumslig kvaliteter och potential till koppling med utsidan för att aktivera fasaden mot Möln-dalsån. En restaurang, "showroom", en del av ett nytt spa eller annan verksamhet.
BUTIK	Uppdatera klubbhusets entré som respekterar byggnadens befintliga utseende och karaktär.

innebär det fortfarande inte att rivning vore det slutliga alternativet. Det finns stora möjligheter att ta tillvara på den prisade arkitekturen för andra ändamål. I femtiotalsarkitekturen hittar vi en varm, rik och välkomnande arkitektur. Det är en kroppslig och detaljrik arkitektur med välformade och rytmiskt anordnade rum med stora möjligheter till fortsatt ny användning – och den är unik för Sverige.

Det finns flera exempel när äldre bad fått en ny funktion. De gamla Renströmskabaden är i dag kontor, judoklubb och spa, i Eskilstuna blev det gamla badet ett bibliotek, i Solna omvandlades det till en baskethall, i Ystad blev det hotell, i Oskarshamn gjordes det om till äldreboende, i Örebro används det som restaurang och nattklubb och i Arvika är det gamla badet en musikskola. Om vi tillåter funktionen följa formen istället för tvärtom, sätter endast kreativiteten och stadens behov gränserna. Även när den nya funktionen inte är omedelbart självklar, har det ofta visat sig värdefullt när en gammal byggnad får en ny funktion efter en tid av tillfällig användning, som vi såg med Hagabadet i Göteborg eller Le pont transbordeur du Martrou i Rochefort (s. 25).

Stewart Brand skriver att alla byggnaders öde är att långsamt falla isär. Men vi ska inte byta ut något innan det är utslitet. Däremellan bör vi vårda och laga byggnaderna med kunskap och förståelse så att vi inte förstör kvaliteter som redan finns. Inspiration kan hämtas från Hallenbad City i Zürich som återfick sin integritet efter många år av igensatta fönster och där det ursprungliga taket återställdes med hjälp av ny teknik (s. 26).

Även om det finns de som gärna vill lämna historien bakom sig, är Valhallabadet en ikon och en stolthet för många i Göteborg. Det finns bara möjligheter att vidareutveckla det och se potentialen i det kulturella kapital som den bär på.

Arkitektur- och arkitektthot

När vi studerar Valhallabadets tillblivelse, från de ursprungliga idéerna till genomförandet och det slutliga resultatet som sedan skapade förutsättningarna för livet som försiggått och försiggår där, utkristalliseras inte bara ett hot mot arkitekturen. Det visar på en arkitektroll och byggnadskultur som är

ovanlig idag. Även om Nils Olsson inte fick möjlighet att färdigprojektera sin simhall, färdigställdes den med stor respekt för ursprungsidén och helheten. Det skiljer sig från 2020-talet, då det är vanligt med stora skillnader mellan tävlingsförslag och färdig byggnad.

I Valhallabadet ser vi hur arkitekturen sammanfogade teknik, rumskomposition, detaljer, material och konst till funktionella, vardagliga och vackra rum. Det borde vara självklart, men verkar ofta vara svårt att uppnå i dagens effektiviserade, storskaliga och industrianpassade byggande som domineras av några få stora byggaktörer. Det finns många anledningar till att det är så, men under 2020-talet är det svårt att föreställa sig ett nytt kommunalt badhus med kolmårdsarmor på golven, fönsterpartier i teak, specialritad fast och lös inredning i massivt trä, generösa omklädningsrum och basturum med tillhörande kylningsbassänger. Även om det nya badet hade byggts med den högsta nivå som går att uppnå idag, hade materialen tenderat att bli billigare och konstruktionen varit rationell. Den kvalitetsmedvetna femtiotalsarkitekturen är något 2020-talet kan lära och inspireras av och det är en anledning i sig att vårda och värdera byggnaderna från en tid då vi hade en helt annan kapacitet av byggande.

Att Valhallabadet som helhetsgestaltning hotas av rivning pekar på att förståelsen för arkitekturen och arkitekturens verkan generellt är låg – eller så har de som fattar besluten inte tittat så noga. Genom projektets gång har vår drivkraft varit att visa på betydelsen av arkitekturen och vilken effekt den kan ha när det blir rätt. Vi hoppas att vi, genom att titta på ett byggnadsverk som har allt, men som är lite skadat i kanterna, lyckas övertyga fler än de redan frälsta om att badet bär på egenskaper som gör det värt att bevara.

För en byggnadskultur i framtiden behöver vi bli mycket bättre på att ta hand om det som redan finns och Valhallabadet är värdigt och hållbart för ett liv även långt in i framtiden.

BAD

REFERENSER

Arkiv

Badberedningens arkiv, Regionarkivet Västra Götalandsregionen
GotEvents arkiv, Regionarkivet Västra Götalandsregionen och
Göteborgs Idrottsmuseum
Göteborg Stads digitala bygglövsarkiv
Patentverkets digitala arkiv
Valhallabadets klippbok med pressklipp
Svenska Filmarkivets digitala arkiv

Litteratur

Badkongressen, *Folkbad: förhandlingarna vid andra Badkongressen i Stockholm år 1930*, Norstedt, Stockholm, 1931.
Bodman, G., Blidberg, C. & Albrechtson, K., *Simundervisning och simpromotioner i Göteborg: Göteborgs simsällskap 1842–1942*, Göteborg, 1942.
Bjur, H., *Liljenbergs stad: Göteborg 1900–1930*, Balkong, Stockholm, 2018.
Bradley, S., & Pevsner, N., *The city of London*, Yale University Press, 1997.
Brand, S., *How buildings learn: what happens after they're built*, Penguin Books, New York, 1995.
Caldenby, C., *"Staden i retur": en déjà vu-upplevelse*, Korpen, Göteborg, 2025.
Carlsson, C., (red.) *Moderna monument – från vardagligt till storslaget. Bebyggelse i Västra Götaland 1930–1980*, Cela grafiska AB, Vänersborg, 2016.
Choay, F., *The invention of the historic monument*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
Gehl, J., *Livet mellem husene*, Arkitektens forlag, Köpenhamn, 1971.
Hellberg, B., (red.), *Boken om den fantastiska kvinnomässan i Göteborg 3–6 maj 1984: [kvinnor kan]*, Kvinnor kan, Göteborg, 1985.
Jacobs, J., *The Death and Life of Great American Cities*, Vintage books ed., Vintage, New York, 1992.
Kindblom, I., *Badhus: bad och badande före 1950*, Riksantikvarieämbetets förlag, Stockholm, 1995.
Koolhaas, R., *Delirious New York: a retroactive manifesto for Manhattan*, Monacelli Press, New York, 1994.
Marcus, L., *Städernas stenar: hur den byggda staden formar den levda staden*, Dokument Press, Årsta, 2022.
Olaus Magnus, *Historia över de nordiska folken*, 1555, [Ny utg.], Gidlund, Hedemora, 2010, via <https://litteraturbanken.se/författare/OlausMagnus/titlar/HistoriaOmDeNordiskaFolken/> hämtat oktober 2024.
Sandström, G F. & Thunström, O., *Bad i hemmet förr och nu*, Kooperativa förb., Stockholm, 1946.

Schånberg, S., *Renströmska baden 1876–1956*, Renströmska badanstalterna, Göteborg, 1956.

Simfrämjandet, *Om inomhusbad: råd och anvisningar vid planläggande och uppförande av inomhusbad*, Stockholm, 1938.

Thaulow, S., *Friluftsbad og Svømmehaller*, Norges Svømmeforbund, Oslo, 1948.

Thaulow, S., *Bad og Svømmeanlegg*, Norges Badeforbund, Oslo, 1965.

Unnerbäck, R. Axel, *Kulturbeskrivning av bebyggelse*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2012.

Venturi, R., Scott Brown, D. & Izenour, S., *Learning from Las Vegas: the forgotten symbolism of architectural form*, MIT P., Cambridge, Mass., 1977.

Boëthius, L., (red.), *Nils Wedel 1897–1967: Göteborgs konstmuseum 29/11 1997-8/2 1998 : Skissernas museum, Lund 22/2-13/4 1998*, Göteborgs konstmuseum, 1998.

Westerdahl, S., *Det självspelande pianot: kalkylerna & kapitalet som skapar Sveriges bostadskris*, Dokument Press, Årsta, 2021.

Rapporter

Antiquum AB, *Valhallabadet Byggnadshistorisk utredning & konsekvensbeskrivning*, Dnr SBF-2023-00156, 18 mars 2024.

Antiquum, *Kulturmiljöunderlag Valhallabadet*, Göteborg, Stadsledningskontoret, 2014.

Bladin, F., *Just Keep Swimming*, Examensarbete Chalmers Arkitektur, 2023.

Energisparkkommittén, *Information som styrmedel, en rapport om energisparkkommitténs verksamhet och energibushållningsinformationens effekter*, SOU 1983:34, Liber/Allmänna förl., Stockholm, 1983.

Göteborgs Stad, *Rapport – beslutsunderlag, Inriktningsbeslut, Program ”Ny arena och stadsutveckling i evenemangsområdet”*, 8 november 2024.

Higab, *Valhalla Sport och Bad, Underbålls- och driftsätgarder för att säkerställa driftier under kommande 30 åren*, Diariennr 0035/21, upprättat av VBK, Göteborg 17 mars 2021.

Hejdelind, V., *Simhallen vid ett vägsäl*, Arena Idé, Stockholm, 2025.

Høi, A., Center for Byggningsbevaring & Stenak M., *SAVE- Kortlægning og registrering af bymiljøers og bygningers bevaringsværdi*, Kulturarvsstyrelsen, København, 2011.

Idrott & Förening, *Strategi för Göteborgs Sim och badanläggningar*, Göteborg Stad Stadsledningskontoret, tjänsteutlåtande, 2017.

Idrotts- och föreningsförvaltningen, Göteborgs Stad, Stadsbyggnadskontoret, Älvstranden Utveckling och Fastighetskontoret, *Fördjupad förstudie – Centralbad i Göteborg, Slutversion*, 26 februari 2021.

Kommunfullmäktige, *Utredning av ny arena och stadsutveckling i evenemangsområdet*, Göteborg Stad, Handling 2022 nr 83.

Kommunfullmäktige, *Utredning av ny arena och stadsutveckling i evenemangsområdet*, Göteborg Stad, Handling 2022 nr 84.

Krook & Tjäder, *Arenakvarteret 2030 – principstudie*, <https://www.krooktjader.se/projekt/arenakvarteret-2030>, 3 maj 2023.

Lilja, K., *Social heritage as leverage: Recognising the Social Dimension of Heritage in Sustainable Urban Development*, Examensarbete, Göteborgs Universitet, 2023.

Lindgren, A. & Peters, S., *Valhallabadet kulturbistoriskt underlag*, Kulturmiljörapport 2013:04, Göteborg Stad, Stadsbyggnadskontoret, 2013.

Lindgren, A., Peter, S., och Reuter Metelius, A., *Moderna Göteborg Kulturbistoriskt värdefull bebyggelse Del III*. Göteborgs stad, Stadsbyggnadskontoret, 2014.

Länsstyrelsen Västra Götaland, *Väckt fråga om byggnadsminnesförklaring av Valhallabadet*, beslut 18 december 2015, Diarienummer 432-11689-2013, 432-11690-2013, 432-14970-2013 & 432-17343-2013.

Länsstyrelsen Västra Götaland, *Väckt fråga om byggnadsminnesförklaring av Valhallabadet*, beslut 27 november 2023, Diarienummer 432-24016-2022.

Norberg, M., *Medborgardialog om framtidens evenemangsområde*, Göteborg stad, 2018.

Nilsson, H., *Valhalla i vått och torrt*, Bebyggelsehistorisk uppgift, Göteborgs Universitet, 2001.

Ohlsson, M., Norén, R., Winberg, L. och Örtegren, I., *Badhus – Strategiska frågor och ställningstaganden*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting, 2014.

The Olympic Studies Centre, *Olympic swimming pools from London 1908 to Tokyo 2020*, 18 mars 2021.

The Olympic Studies Centre, *Over 125 years of Olympic venues, Post-games use*, 22 april 2022.

Riksidrottsförbundet, *Idrottsrörelsen i siffror*, 2023, <https://www.rf.se/forskning-och-statistik/statistik/idrottsrorelsen-i-siffror>, hämtat mars 2025.

United Nations Environment Programme, *2022 Global Status Report for Buildings and Construction*, <https://www.unep.org/resources/publication/2022-global-status-report-buildings-and-construction>, hämtat mars 2025

Tidningar och tidskrifter

Aftonposten, *Aftonposten presenterar: Europas modernaste simhall*, 26 augusti 1956.
Aftonposten, *Valhallabadet*, 10 december 1956.

Alter, L., *Sold for scrap: great city buildings that were stupidly demolished*, The Guardian, <https://www.theguardian.com/cities/2016/apr/06/great-city-buildings-demolished-destroyed-les-halles>, 6 april 2016.

Carlsson, C., *Architects protest planned demolition of Sweden's Valhallabadet pool*, Dezeen Magazine, 2 september 2025.

Expressen, *DDR-busen i våra förorter måste rivas*, 30 september 2024.

Göteborgs Handelstidning, *Badhuskrönika*, 13 december 1956.

Göteborgs Tidningen, *Simballen pryds av jättemosaik*, 15 maj 1956.

Göteborgsposten, *Dörrarna sprängdes i nya badet*, 10 december 1956.

Göteborgsposten, *Undersökning om badet*, 13 december 1956.

Göteborgsposten, *Tränar framtidens bopp*, 26 april 1995.

Göteborgsposten, *Rivningen av Valhallabadet drivs igenom på ett skrämmande odemokratiskt sätt*, 5 februari 2025.

Handelstidningen, *Valhallabadets simhall en attraktion*, 31 oktober 1956.

Handelstidningen, *Ny ljusfond*, 15 december 1956.

Falukuriren, *Nya badhuset går rejält back: "Folk badar inte som vi trodde"*, 22 augusti 2023.

Jämtlands tidning, *Skolledningen: Hade varit bäst att inte riva simhallen i Brücke*, 14 mars 2023.

Nya Wermlands Tidning, *Förening kämpar för badhuset*, 17 september 2010.

Ny Tid, *Stockholmarna ärggröna av avund över göteborgarnas nya fina bad*, 7 december 1956.

Wallinder, J., *Inbjuden tävling om bad- och idrottsbus i Göteborg*, Byggmästaren nr 16, 1948.

Ramnitz J., *Jag gråter över det rivna kontorshuset*, Arkitekten, 18 oktober 2023.

Samuelsson, G., *Valhallabadet i Göteborg*, Byggmästaren, nr 2, 1958.

Thelau, E., *Några nya badbus*, Byggmästaren, nr 2, 1958.

Svenska Dagbladet, *Väggutsmyckning för 90 000 kr*, 10 juli 1956.

Svenska Dagbladet, *Valhallabadet har invigts*, 7 december 1956.

Svenska Dagbladet, *Vad har du ställt till med!*, 21 november 1972.

Svenska Dagbladet, *Sverige ska inte ha utsatta områden*, 16 juni 2024.

Svenska Dagbladet, *Rivning av bostäder är fel väg att gå*, 3 juli 2024.

Svenska Dagbladet, *S-förslagen tränger bort de utsatta*, 20 juni 2024.

Sveriges Radio P4, *Hemligt avtal om Valhallabadets öde: "Det värsta jag sett"*, 6 februari 2025.

SVT Nyheter, *Brücke simhall rivs – fler fastigheter står på tur*, 17 januari 2024.

Örn, J., *Bakom den moderna fasaden: Offentliga interiörer söker sin historia*, Bebyggelsehistorisk tidskrift 62/2011.

Simfrämjaren, *Valhallabadet följer värdigt Göteborgs arkitektoniska traditioner*, 1956.

Webbsidor

BeFair, "Sveriges Simhallar", BeFair, <https://www.befair.se/sveriges-simhallar>, hämtad 22 januari 2022.

Boverket, *Miljöindikatorer*, 2025, <https://www.boverket.se/sv/byggande/hallbart-byggande-och-forvaltning/miljoindikatorer---aktuell-status/>, 29 januari 2025.

Ernst Niklaus Fausch Partner AG, Dokumentierte Projekte, *173 Hallenbad City Zürich*, <https://www.enf.ch/dokumentierte-projekte/173-hallenbad-city-zuerich/>, hämtat september 2025.

Europa Nostra, *Valhalla Swimming Hall, Gothenburg, Sweden*, <https://7mostendangered.eu/sites/valhalla-swimming-hall-gothenburg-sweden/>, hämtat mars 2025.

Länsstyrelsen Västra Götalandsregionen, *Byggnadsminnen*, <https://www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland/samhalle/kulturmiljo/byggnadsminnen.html>, hämtat februari 2025.

Nasjonalmuseum, *Y-blokken*, <https://www.nasjonalmuseet.no/en/stories/explore-the-collection/The-Y-block/>, hämtat mars 2025.

Ortshistoria, *Befolkningsmängd i Malmö*, <http://ortshistoria.se/stad/malmo/befolkning>, hämtat januari 2025.

Ortshistoria, *Befolkningsmängd i Göteborg*, <http://ortshistoria.se/stad/goteborg/befolkning>, hämtat januari 2025.

The Royal Danish Academy and Technical University of Denmark, *Life Cycle Assessment of the transformation of an old house*, <https://www.jesperjuul.net/download/lca/>, 2025.

Riksantikvarieämbetet, *Göteborg kn, HEDEN 34:20 VALHALLABADET*, Bebyggelseregister, <http://kulturarvsdata.se/raa/bbra/html/21320000020201>, hämtat augusti 2025.

Stockholm Resilience Center, *Planetary Boundaries*, 2023, <https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html>, hämtad februari 2025.

Stockholms Stadsmuseum, *Klassificering*, <https://stadsmuseet.stockholm/kunskap-och-samlingar/kulturmiljo/klassificering/>, hämtat oktober 2024.

Støtteaksjon for å bevare Y-blokka, *Saken*, <https://yblokka.no/#about-yblokka>, hämtat 20 mars 2025.

Sveriges Miljömål, *Skyddad Bebyggelse*, 2025, <https://www.sverigesmiljomal.se/miljo-malen/god-bebyggd-miljo/skyddad-bebyggelse/>, hämtat januari 2025.

Övrigt

8 kap. 13–14 § & 17 § Plan- och bygglagen (2010:900).

3 kap. 1 § Kulturmiljölagen (1988:950).

3 kap. och 4 kap. Miljöbalken (1998:808).

Bengtsson, S., *Valhalla - folkhemshuset*, [film], Föreningen FASAD, <https://www.youtube.com/watch?v=i73VcC3ComI>, publicerad den 22 april 2025.

Simon, M., *Göteborg*, [film], Svenska Filminstitutet, 1973.

Föreningen Fasad, *Lit de Parade för Flickläroverket*, 22 februari 2023.

Hutin, C., Epstein R., Vassal J-P., *Ne pas démolir est une stratégie*, [konferens] Bordeaux centre d'architecture, 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=86R-UucVk3U>, publicerat 28 september 2022, hämtat 7 mars 2025.

Kapitelbilder

Kapitel 1: Inledning

Valhallabadet, okänd fotograf, 50-tal?, Göteborgs Stadsmuseum

Kapitel 2: Störst, Bäst och Vackrast

Badhus i Göteborg, foto Sune Sundahl, 1957, Arkdes

Kapitel 3: Varför bevara?

Valhallabadet, Foto Yngve Olsson, okänt årtal, Göteborgs Idrottsmuseum

Kapitel 4: Rytmska rum och strukturer

Badhus i Göteborg, Sune Sundahl, 1957, Arkdes

Kapitel 5: Idéerna bakom baden

Flygfoto över Skånegatan, Stig Sjöstedt Reklamfoto, 70-tal, Göteborgs Idrottsmuseum

Kapitel 6: Förlorade bad

Valhallabadet, nr 12705, 60- 70-tal, Göteborgs Idrottsmuseum

Kapitel 7: Valhallabadet i framtiden

Bassängrummets gavel, foto Benoit Maire, 2025

Kapitel 8: Referenser

Valhallabadet på natten, foto Emma Svanberg, 2018

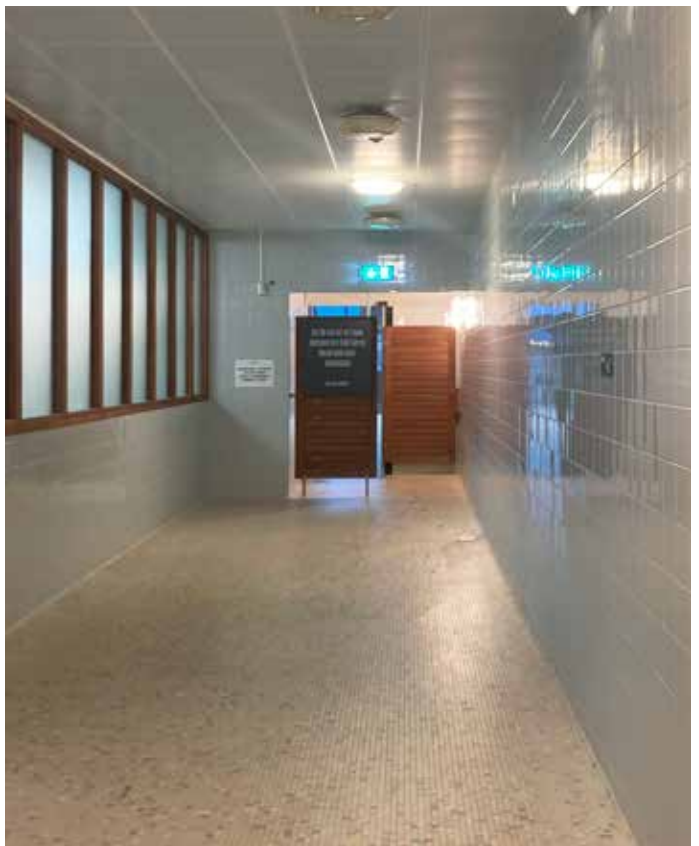
TACK

Det finns många att tacka för att den här boken har blivit till. Först och främst vill vi rikta ett särskilt tack till de arkiv som hjälpts oss med material. Idrottsmuseet som visade oss planscher, affischer och foton från Valhallabadets historia. Sanna på Kvinnsam som hjälpte oss på Göteborgs Universitets-bibliotek med arkivsökning och delade historien om Kvinnor Kan med oss. Vi vill också tacka Regionarkivet för hjälpen med att ta fram material från badberedningarna och tävlingsförslagen för ett nytt bad- och idrottshus. Tack också alla kommuner som har delat bygglövsritningar och foton på simhallar från femtioalet, särskilt Timrå kommun.

Därefter vill vi rikta ett stort tack till de vi har pratat med och bollat idéerna och tankarna i den här publikationen. Ni är många och ska vi nämna alla kommer inte sidorna räcka till! Särskilt tack till Claes Caldenby för samtalet om stadsutveckling och att vi fick ta del av delar ur Bakgrundsarkitekterna, och tack till Göran Hellborg för att vi fick möjlighet att dela tankarna om Nils Olsson i samma bok, det gav oss nya perspektiv och vidgade vår förståelse både för Olssons historia och karaktär samt Gustaf Samuelssons och Poul Hultbergs roller i arbetet efter Olssons bortgång.

Tack även Röhsska för diskussioner och plattform som möjliggjort att fortsätta det publika samtalet utanför text och bildformatet. Tack även Eva Löfgren på Institutionen för Kulturvård på Göteborgs Universitet och Monica Bengtsson i Föreningen FASAD för de vidare diskussionerna om vad en byggnad är värd. Och slutligen tack alla som velat prata om badet, staden och dess värde under arkitekturdagarna.

Valhallabadet med dess personal är inte att glömma för tillfällena vi har simmat, bastat och använt badet. Vi hoppas vi kan få göra det i många år till. Slutligen tack till familj och vänner som har stått ut med vårt badhusprat. Tack Eva Henrik-Klemens för korrekturläsning. Och Åke och Johan för stöttning, läsning och kritiska ögon.

- ovan -

Gången från damernas och flickornas omklädningsrum. En sluss leder ut i bassängrummet. Kallbassängen ligger till vänster i bild bakom fönsterpartier i teak, foto 2023

Den gamla kioskfronten. Foto
Yngve Olsson, Göteborgs
idrottsmuseum

När Valhallabadet stod färdigt 1956 var det en sensation. Tidningarna rapporterade om att det var det största, bästa, vackraste, modernaste badet i Norden och kanske till och med Europa! Dörrarna ”sprängdes” av trycket att komma in under de första invigningsdagarna och det kallades ”ett arkitektoniskt mästerverk likt romarnas Colosseum”.

Nu är det hotat eftersom marken har vigts till ett annat syfte. Med anledning av hotet vill vi undersöka vad det är som riskerar att gå förlorat om det skulle rivas. Vad är det som gör en byggnad till ett allkonstverk? Var Valhallabadet verkligen så speciellt som det hävdades i samtidspressen? Och hur står det sig i dag?

Det här är en bok om Valhallabadet, dess uppkomst, arkitektur och hotet som gör att det riskerar att försvinna.

